

■ BANKA VE

EKONOMİK YORUMLAR

AYLIK DERGİ • TEMMUZ 1991 • YIL: 28 • SAYI: 7 • 6000 TL (KDV DAHİL)

Okurlara Mektup / 3

1990 YILINDA BANKALAR,
MEVDUAT VE KREDİLER / 5

Dr. Öztin Akgüç

Ekonomik Göstergeler (İç) / 43

Sermaye Piyasası / 45

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Bolak

Döviz Kaynaklarının Yönetimi / 51

Patric T. Downes

Fehmi Arslantaş

Sovyetler Birliği'nin

Harcanan İççilen

(Dış Basından) / 55

Doç. Dr. Nilsen Altıntaş

Ekonomik Göstergeler (Dış) / 59

Ayın Ekonomik Olayları / 61

Dr. Yıldırım Kılıç

1990 YILINDA BANKALAR,
MEVDUAT VE KREDİLER
Bankacılık Kesimindeki
Gelişmeler

ÇELİK HALAT

EN BÜYÜK ÜRETİCİ
OLMANIN
SORUMLULUĞUNU
TAŞIYOR.

ÇOKDEMETLİ HALAT
MONOTORON
ÖNGERİLİMLİ BETON TELİ
YAYLIK TEL
GALVANİZLİ TEL ve
LASTİK TELİ

Öncü oluşumuzu bize duyduğunuz güvene borçluyuz.

ÇELİK HALAT
ve
TEL SANAYİ A.Ş.

Kabalaş, Setüstü No.27 80040-İstanbul

Tel: (1) 152 45 00 (4 hat) Tlx: 24230 ceha tr Fax: (1) 149 89 22

SELNİKEL

ISITMA VE KLİMA CİHAZLARI SANAYİİ A.Ş.

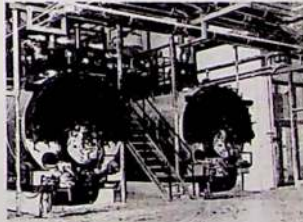
KALİTEDE **35** YILLIK
TECRÜBE

İMALAT PROGRAMIMIZ

1. YÜKSEK BASINÇLI KOMPLE BUHAR VE KIZGIN SU SANTRALLARI
2. ENDÜSTRİYEL TİP SIVI YAKIT ROTATİF, SIVI YAKIT/GAZ KOMBİNE VE GAZ BRÜLÖRLERİ İLE EV TİPİ GAZ BRÜLÖRLERİ
3. KAT KALORİFERİ KAZANLARI
4. ALEV VE DUMAN BORULU ÜÇ ÇEKİŞLİ YÜKSEK VE ALÇAK BASINÇLI BUHAR, KIZGIN SU VE SICAK SU KAZANLARI 0,5-20 atü basınç ve 0,2-22,5 ton/h kapasitelerde, alev duman borulu 3 çekitli sistemde
5. SU BORULU YÜKSEK BASINÇLI BUHAR VE KIZGIN SU KAZANLARI 5-100 atü basınç ve 5-100 ton/h kapasitelerde, su borulu sistemde
6. ISI SANTRALİ YARDIMCI TEÇHİZATI Kondens deposu, Ekonomizer, Siklon, Degazör, FPI istasyonu v.b.
7. EŞANJÖR VE BUHAR JENERATÖRLERİ 7,1 milyon Kcal/h ısıtma kapasitelerine kadar
8. BOYLER, HİDROFOR VE SU DEPOLARI
9. AKARYAKIT TANKLARI
10. SU YUMUŞATMA CİHAZLARI VE KUM FİLTRELERİ
11. ENDÜSTRİYEL DEMİR VE ÇELİK İŞLERİ
12. SU ARITMA TESİSLERİ
13. OTOMOBİL ISITMA RADYATÖRLERİ
14. ENDÜSTRİ VANTİLATÖR VE ASPIRATÖRLERİ 3000 mm SS toplam basınç ve 500.000 m³/h kapasitelerine kadar, akışyal ve rüdyal tiplerde
15. ISITMA, HAVALANDIRMA VE KLİMA CİHAZLARI 200.000 m³/h hava, 3.600.000 Kcal/h ısıtma ve 1.200.000 Kcal/h soğutma kapasitelerine kadar, hijyenik veya normal tiplerde
16. SOĞUTMA KULELERİ
17. İNDÜKSİYON CİHAZLARI
18. SALON, DUVAR VE TAVAN TİPİ CİHAZLAR
19. BİNALARIN KOMPLE MEKANİK TESİSATI
20. BOYAMA VE BOYA KURUTMA TESİSLERİ
21. KOMPLE FABRİKA MONTAJI

Ataküle Isıtma Havalandırma Klİma ve SİhH tesisatları

Duman borulu yüksek basınç kızgın su kazanı

ANKARA : Tunus Cad. 5

İSTANBUL : İnönü Cad. 69/12

İZMİR : M. Kemâl Bulv. 291/A

Bakanlıklar

Taksim

Küçükyalı

Tel: (4) 117 60 30 - 31

Tel: (1) 149 03 62

Tel: (51) 46 07 54

Fax: (4) 117 60 32

Fax: (1) 143 71 41

Fax: (51) 19 34 45

İki Selin Arasında Bir Fark Var!

Selin Limon

Selin Lavanta

banka ve ekonomik yorumlar.

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Adının İmtiyaz Sahibi
KEMAL KURDAŞ

Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat ■ Dr. Öztin Akgüç ■
Prof. Dr. Erdoğan Alkin ■ Prof. Dr. Güven Alpay ■
Dr. Orhan Altan ■ Prof. Dr. Osman Fikret Arkun ■
Prof. Dr. Mustafa A. Aysan ■ Prof. Dr. Ömer Faruk
Baturel ■ Dr. Metin Berk ■ Prof. Dr. Ünal Bozkurt
■ Prof. Dr. Kenan Bulutoglu ■ Prof. Dr. Nasuhi
Bursal ■ Ege Cansen ■ Halûk Ceyhan ■ Prof. Dr.
Lâtil Çakıcı ■ Mehmet Gün Çalika ■ Şinasi Çelikol
■ Özer U. Çiller ■ Bülend Çorapçı ■ Ahmet
Demirel ■ Zeki Döşlüoğlu ■ Necdet Durakbaşa ■
A. Aydın Dündar ■ Kaya Erdem ■ Tarhan Erdem
■ Oktay Ersoy ■ Prof. Dr. Cumhur Ferman ■
Prof. Dr. Atilla Gönenli ■ Prof. Dr. Emre Gönenşay
■ Doç. Dr. Seyfettin Gürsel ■ Prof. Dr. Zeyyat Hatı-
boğlu ■ Erhan Işıl ■ Prof. Dr. Halûk A. Kabaalioglu
■ Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı ■ Adnan Başer
Kafaoglu ■ Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın ■ A. Nazif
Keyman ■ Prof. Dr. Yıldırım Kalkış ■ Prof. Dr. Ta-
mer Koçel ■ Kemal Kurdaş ■ Prof. Dr. Kemal Kur-
tuluş ■ Nuh Kuşçulu ■ Prof. Dr. Erol Manisalı ■
Prof. Dr. Orhan Morgil ■ Prof. Dr. Erdoğan Moroğ-
lu ■ Ziya Nebioğlu ■ Ergin Neng ■ Rahmi Önen
■ Prof. Dr. İsmail Öztaşlan ■ M. Celâlettin Özgen
■ Ertan Özgür ■ Tuncay Özilhan ■ Selâhattin Öz-
men ■ Prof. Dr. Ergun Özsunay ■ Doç. Dr. Merih
Paya ■ Prof. Dr. Reha Poroy ■ Prof. Dr. Dündar
Sağlam ■ Halit Soydan ■ Prof. Dr. Mehmet Şükrü
Tekbaş ■ Osman N. Torun ■ Prof. Dr. Kemal To-
sun ■ Fikret M. Tuncer ■ Nezih Tuñşiper ■ Prof.
Dr. Gül G. Turan ■ Doç. Dr. Şeref Türen ■ Doç.
Dr. T. Güngör Uras ■ İbrahim Ülkem ■ Dr. Cü-
neyt Ülsever ■ A. Doğan Yalım ■ M. Tank Yaşa ■
Doç. Dr. Göksel Yücel ■ Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Yazı Kurulu

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

DOÇ. DR. SEYFETTİN GÜRSEL

DOÇ. DR. MERİH PAYA

PROF. DR. DÜNDAR SAĞLAM

DOÇ. DR. T. GÜNGÖR URAS

Basım-Yayın Danışmanı
M. TARIK YAŞA

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Bu sayıda Türk bankacılığına ilişkin ayrıntılı bir inceleme verildiğinden, «Ekonomik Yorumlar» bölümü yer almamaktadır. «1990 Yılında Bankalar, Mevduat ve Krediler» başlıklı incelemede; ülkemizin bankacılık kesimindeki gelişmeler genel çizgileriyle belirtilmekte, sayısal bilgiler verilerek değerlendirilmelerde bulunulmakta ve bazı sonuçlara varılmaktadır. Yapılan açıklamalar-dan özetle şu sonuçlar çıkmaktadır:

1990'da Türkiye'de faaliyette bulunan banka sayısı 4 artarak 67'ye yükselmiş, şube sayısı ise bir önceki yıla göre 33 azalarak 6584'e inmiştir. 1990'da ülkemizdeki yabancı bankaların sayısı 3 artarak 26'ya çıkmıştır. Bankacılık kesiminin -TC Merkez Bankası dışında- cari fiyatlarla net aktifleri % 56.1, öz kaynakları % 72.2, Döviz Tevdiat Hesapları (DTH) dahil toplam mevduatı % 52.7, toplam kredileri % 73.8, toplam net kârları ise % 101.8 oranında artmıştır. 1990'da bankaların cari fiyatlarla kredi ve kârları bir önceki yıla göre daha hızlı artarken, net aktifleri, mevduat ve öz kaynaklarındaki artış hızı yavaşlamıştır. Toplam mevduatın yaklaşık 5-6 trilyon TL'lik bölümünün, yıl sonunda bankalararası mevduat ile ticarî mevduata ilişkin yapay işlemlerden kaynaklandığı hesaplanmaktadır. İzlenen kur ve faiz politikası sonucu, 1990'da TL mevduat artış hızı yavaşlar-ken, artış hızı yükselen DTH'ların toplam mevduat içindeki payı % 24'e yaklaşmıştır. Mevduatın dörtte birine yakın bölümünün yabancı para cinsinden olması, gerek bankalar gerek ulusal ekonomi açısından sorun yaratacak bir boyut olarak görülmektedir. 1990'da bankalarda mevduatın yapısı ve mevduat türleri itibarıyla dağılımı da bir ölçüde değişmiştir. Banka kredilerinin artış hızı mevduat artış hızını aşmıştır. Bankalar 1990'da öz kaynaklarını güçlendirmeyi sürdürmüşlerdir. Tüm göstergeler bankaların 1990 yılında kârlılık açısından başarılı bir yıl geçirdiklerini ortaya koymaktadır. Ancak, 1991 yılının ilk yarısında ekonominin içine girmiş olduğu duraklama, yılın ikinci yarısında bir canlanmaya dönüşme eğilimi takdirde, bu yıl 1990'a göre bankaların kredi ve kâr artış hızlarında bir yavaşlama beklenmelidir.

Dergi'de sunulan diğer yazıların da her zaman olduğu gibi ilginizi çekeceğini umuyor, okumak için onlara da zaman ayırmanızı salık veriyoruz.

Saygılarımızla,

SIEMENS

NIXDORF

Sinerji iş başında

Siemens ve Nixdorf birleşiyor: Siemens Nixdorf Bilgisayar Sistemleri... Sinerji iş başında. Bilgi teknolojisi alanında yeni gelişmeleri başarıyla karşılayan uluslararası bir felsefe. Siemens Nixdorf, bu sinerjiyi dostları için gerçek bir üstünlüğe dönüştürüyor.

Siemens ve Nixdorf daha güçlü bir bütün, Notebook PC'den süper bilgisayarlara... Özgün uygulamalardan entegre kurumsal çözümlere... Ofis ve üretim çözümlerinden çok uluslu organizasyonların network çözümlerine kadar geniş bir olanaklar boyutu.

Bankacılık

Dr. ÖZTİN AKGÜÇ

1990 Yılında Bankalar, Mevduat ve Krediler

I. GENEL ÇİZGİLERİYLE GELİŞMELER

1990 yılında ülkemizde bankacılık alanında gelişmeler genel çizgileriyle şöyle özetlenebilir:

(i) 1990 yılında ülkemizde faaliyette bulunan banka sayısı (TCMB dahil) bir önceki yıla göre 4 artarak 67'ye yükselmiştir. 1990 yılında yabancı sermayeli Avrupa Türk Yatırım Bankası (Euroturk Bank) ile Midland Bank A.Ş. ülkemizde kurulmuş, Fransız kökenli Société Générale (SA) şube açarak faaliyete geçmiş, bankacılık faaliyeti yapma izni kaldırılmış olan Çaybank'a yeniden bankacılık izni verilmiştir.

1986 yılından itibaren ülkemizde şube açarak faaliyette bulunan İngiliz Standard Chartered Bankası'nın Avrupa bölümü Westdeutsche Landesbank A.G. tarafından satın alındığından, isim değişikliği olmuş, Standard Chartered Bankası'nın yerini Alman Westdeutsche Landesbank almıştır.

Son yıllarda yabancı sermayeli bankaların Türkiye'de kuruldukları veya Türki-

ye'deki şubelerini Türkiye'de kurulmuş banka statüsüne dönüştürdükleri gözlenmektedir. 1990 yılında The First National Bank of Boston ile Manufacturers Hanover Bank, Türkiye'deki şubelerini Türkiye'de kurulmuş yabancı banka şekline dönüştürmüşlerdir. Bu statü değişikliğinde kendi ülkelerinin bankacılık yasaları kadar, Türk yasalarının sağlamış olduğu bazı olanaklardan (örneğin yeniden değerlendirme gibi) da yararlanma etkili olmaktadır.

(ii) Türk bankacılık sistemi, hemen hemen tüm ülkelerde gözleendiği gibi, oligopolistik bir yapıya sahiptir. Sistemde çok sayıda banka olsa dahi, az sayıda banka mevduat ve kredi piyasasında büyük paya sahip bulunmaktadır. Türkiye'de de önde gelen dört büyük bankanın (T.C. Ziraat Bankası, T. İş Bankası, Akbank ve Yapı Kredi Bankası) 1990 sonu itibarıyla payı, toplam mevduatta % 50.4, mevduat bankaları kredilerinde de % 46.1'dir. Ancak, söz konusu dört bankanın toplam mevduat ve toplam krediler içindeki payları son yıllarda sürekli gerilemektedir. Dört bankanın toplam mevduat (DTH'lar dahil) içindeki payı 1987 yılında % 59.3 iken bu pay

1988'de % 56.9'a, 1989'da % 53.1'e ve nihayet 1990 yılında da % 50.4'e düşmüştür. Aynı eğilim kredilerde de gözlenmektedir. Sözü edilen dört bankanın mevduat bankaları kredileri içindeki payı 1987 yılında % 55.3 iken, 1988'de % 52.8'e, 1989'da % 47.1'e ve nihayet 1990 yılında da % 46.1'e değin gerilemiştir. Gerçekte 1990 yılında dört büyük banka kapsamı ve sıralaması da değişmiştir. 1990 sonu itibarıyla mevduatta sıralama T.C. Ziraat Bankası, T. İş Bankası, T. Emlak Bankası, Yapı ve Kredi Bankası; kredilerdeki sıralama T.C. Ziraat Bankası, T. Emlak Bankası, T. İş Bankası ve Akbank şeklini almıştır. Mevduat büyüklüğü açısından Akbank, kredi büyüklüğü açısından da Yapı ve Kredi Bankası, 1990 yılında ilk dört banka dışında kalmıştır.

Türk banka sisteminin oligopolistik yapısı sürmekle beraber, bu yapı içinde büyük bankaların payının giderek azaldığı ve rekabetin arttığı da gözlenmektedir.

(iii) Türk bankacılık sisteminin yapısında gözlenen diğer bir değişiklik, kamusal sermayeli bankaların, 1981-1982 banka-banker bunalımından sonra, pazar paylarının artmakta oluşudur. Kamusal sermayeli ticaret (mevduat) bankalarının, 1990 yıl sonu itibarıyla toplam mevduat (DTH'lar dahil) içindeki payları % 48.5, mevduat bankaları kredileri içindeki payları da % 51.2 olmuştur. Bu paylar, bir önceki yıl sırasıyla % 47.1 ve % 54.4 idi. 1990 yılında kamusal sermayeli bankaların toplam mevduat içindeki payları artarken, krediler içindeki payları bir ölçüde azalmıştır.

(iv) 1990 yılında ülkemizde üç yabancı bankanın faaliyete geçmesi ile, ülkemizdeki yabancı banka sayısı 26'ya yükselmiştir. Söz konusu bankaların 11'i Türkiye'de kurulmuş banka, 15'i de şube açarak faaliyette bulunan banka statüsündedir. Ülkemizde faaliyette bulunan yabancı bankalar, 1990 sonu itibarıyla sayı olarak

toplam bankaların yaklaşık % 40.0'ünü oluşturmasına karşın, bu bankaların toplam mevduat içindeki payları % 2.4, toplam krediler içindeki payları da % 3.5'tir. Bu paylar bir önceki yıl sırasıyla % 3.0 ve % 3.5 idi. 1990 yılında yabancı bankaların toplam mevduat içindeki payları azalırken, krediler içindeki payları değişmemiş, % 3.5 düzeyinde kalmıştır. Yabancı bankaların kredi ve mevduat pazarında payları düşük olup, bu pay son yıllarda belirgin bir değişiklik göstermemektedir.

(v) 1990 yılında banka şube sayısı (TCMB şubeleri ile yurt dışındaki şubeler de dahil) bir önceki yıla göre sayı olarak 33 azalarak 6584 olmuştur. Bu sayıdan 24 adet TCMB şubesi ile, ulusal bankaların yurt dışında faaliyette bulunan 20 şubesi indirildiğinde, 1990 sonu itibarıyla ülkemizde faaliyette bulunan banka şube sayısı 6540 olmaktadır.

Son yıllarda banka şube sayısında artışta gözlenen yavaşlama, 1990 yılında azalışa dönüşmüştür. Bu gelişmede kuşkusuz, mevduatın pahalı bir kaynak haline gelişi, bankaların giderlerini kısma mali yapılarını güçlendirme çabaları, şube anlayışının değişmesi, ATM'lerin yaygınlaşması, şubelere yasal olarak ayrılması gereken sermaye tutarında artış etkili olmaktadır.

(vi) 1990 yılında mevduat artış hızı, cari fiyatlarla bir önceki yıla göre yavaşlamış, % 62.6'dan % 52.7'ye düşmüştür. 1990 yılında toplam mevduat (DTH'lar dahil) bir önceki yıla göre cari fiyatlarla % 52.7 oranında artarak, 95.315,8 milyar TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. 1990 yılında TL mevduatta artış hızı cari fiyatlarla % 50.9, DTH'larda da % 59.1 olmuştur. 1990 sonu itibarıyla TL mevduat tutarı 72.779,8 milyar TL, DTH'lar da 22.538,0 milyar TL'dir. 1990 yılında TL mevduat artış hızında bir yavaşlama; buna karşılıklı DTH'ların artış hızında yükselmeler göz-

lenmiştir. TL mevduat artış hızı % 66.5'ten % 50.9'a gerilerken, DTH'lardaki artış hızı, cari fiyatlarla % 50.6'dan % 59.1'e yükselmiştir.

Bankalar, 1990 yıl sonunda da fiktif işlemlerle özellikle ticari mevduatla bankalar mevduatını yüksek göstermişlerdir. Mevduatta Aralık ayının son haftasındaki gelişmeler ile Ocak/1991 ayı başındaki hızlı düşüş dikkate alınarak, 1990 yıl sonunda bankaların 5-6 trilyon dolayında fiktif mevduat yarattıkları hesaplanmaktadır. Bankalar her yıl sonunda bu tür işlemler yaptıklarından, her yıl yinelenen bu sistematik hata, mevduatta gelişme eğilimlerini büyük ölçüde bozmamaktadır.

(vii) 1990 yılında da TL mevduatın genelinde % 50.9 oranında artış göstermesine karşın, mevduat türleri itibarıyla artış hızları farklı olmuştur. TL mevduat içinde en hızlı artış resmi kuruluşlar mevduatında görülmüştür. Cari fiyatlarla artış hızı resmi kuruluşlar mevduatında % 107.2'ye yükselirken, artış hızı açısından resmi kuruluşlar mevduatını % 64.3 oranında artışla diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat), % 60.4 oranında artışla da bankalar mevduatı, % 51.6 oranında artışla ticari kuruluşlar mevduatı, % 42.7 oranında artışla tasarruf mevduatı, % 20.4 oranında artışla mevduat sertifikası izlemiştir.

1990 yılında döviz tevdiat hesaplarındaki artış hızı, yukarıda değinildiği gibi, bir önceki yıla göre hızlanmış, % 50.6'dan % 59.1'e yükselmiştir. Böyle olmakla beraber DTH'larda 1990 yılındaki artış hızı, 1987 ve 1988 yıllarının gerisinde kalmıştır. DTH'lar, 1987'de % 115.9, 1988 yılında da % 68.1 oranında artmış idi. İzlenen kur ve faiz politikaları DTH'ların artış hızını etkilemektedir.

(viii) Mevduat türleri itibarıyla artış hızlarının farklı oluşu, mevduat yapısını (kompozisyonunu) bir ölçüde değiştirmiştir.

DTH'lardaki artış hızının yükselmesi sonucu, DTH'ların toplam mevduat içindeki payı hafifçe yükselerek % 22.7'den % 23.6'ya çıkmıştır. Yıl sonunda TL mevduatındaki yapay artış arındırıldığında, DTH'ların toplam mevduat içindeki payının % 25.0 dolayında olduğu hesaplanmaktadır. DTH'ların banka kaynakları içindeki payının yüksek oluşu, DTH'ların hem bankalar hem de Türkiye'nin dış ödemeleri açısından sorun yaratabileceğini göstermektedir. İzlenen faiz ve kur politikası DTH'ların artış hızı üzerinde etkili olmaktadır. 1988 yılında izlenen faiz politikası, DTH'ların artış hızını yavaşlatmış olmasına karşın, 1990 yılında TL mevduat faizlerinin düşük düzeyde kalışı, birikimlerin yeniden DTH'lara yönelmesine yol açmıştır.

1990 yılında TL mevduatın yapısı (kompozisyonu) % 44.8 tasarruf mevduatı, % 20.0 ticari kuruluşlar mevduatı, % 17.7 diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat), % 9.4 bankalar mevduatı, % 4.8 resmi kuruluşlar mevduatı, % 3.3 mevduat sertifikası şeklindedir.

1990 yılında bir önceki yıla göre tasarruf mevduatının TL mevduat içindeki payı % 47.4'ten % 44.8'e, mevduat sertifikasının payı da % 4.1'den % 3.3'e gerilerken, diğer kuruluşlar mevduatının (sair mevduatın) payı % 16.2'den % 17.7'ye, bankalar mevduatının payı % 6.8'den % 9.4'e, resmi kuruluşlar mevduatının payı da % 3.5'den % 4.8'e yükselmiş, ticari mevduatın payı ise her iki yılda da % 20.0 olarak değişmemiştir.

Tasarruf mevduatındaki artış hızı, izlenen faiz politikası ve alternatif yatırım alanlarının verimi ile yakından ilgilidir. 1990 yılındaki faiz politikası ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'ndaki gelişmeler, tasarruf mevduatı şeklinde bankalara yönelecek birikimlerin bir bölümünün DTH'lara, bir bölümünün de hisse senedi piyasasına kaymasına neden olmuştur.

Ticari mevduatın TL mevduat içindeki payı, fiktif mevduata karşın % 20.0 düzeyine kadar gerilemiştir. 1970'li yılların başlarından sonra, ticari mevduatın toplam mevduat içindeki payı, en düşük düzeyine 1989 ve 1990 yıllarında inmiştir. Ekonomik gelişmeler ticari mevduatı etkilediği gibi, ticari kuruluşların ellerinde bulunan kısa süreli büyük fonların repo işlemleri ile bankalara yönelmesi de ticari mevduatı etkilemektedir. 1989 öncesi ticari mevduat şeklinde bankalara yönelen fonların bir bölümü son yıllarda repo işlemlerine konu oluşturmaktadır.

Türk bankacılık sisteminde mevduat ayırımına 1984 yılından sonra giren diğer kuruluşlar mevduatının (sair mevduatın) toplam mevduat içindeki payı son yıllara kadar % 4 dolayında iken, Ekim/1988'de yapılan tanım değişikliğiyle, sosyal güvenlik kurumları mevduatının da sair mevduat kapsamına alınması sonucu hızlı bir artış göstermiş, toplam mevduat içindeki payı 1988 yılında % 12.9'a, 1989 yılında % 16.2'ye, 1990 yılında da % 17.7'ye yükselmiştir.

1988 yılında yapılan tanım değişikliği nedeniyle kapsamı daraltılan resmi kuruluşlar mevduatının toplam mevduat içindeki payı, 1987 yılında % 12.0 dolayında iken, bu pay 1988'de % 5.1'e, 1989'da da % 3.5'e kadar geriledikten sonra, 1990 yılında hafif yükselerek % 4.8'e çıkmıştır. Bu gelişmede kuşkusuz, sosyal güvenlik kurumları mevduatının resmi kuruluşlar mevduatı kapsamından çıkarılması etkili olmuştur.

Mevduat sertifikasının toplam mevduat içindeki payı giderek gerilemektedir. Mevduat sertifikasının toplam mevduat içindeki payı 1987 yılında % 7.5 dolayında iken, 1988'de % 4.3'e, 1989'da % 4.1'e, 1990'da da % 3.3'e düşmüştür. Mevduat sertifikasının, mevduat kapsamı içinde olması, finansal araçlar eliyle pa-

zarlanamaması, bankalara kısa sürede büyük kaynak sağlayamaması, vergi avantajının bulunmaması gibi nedenlerle, mevduat sertifikalarının banka kaynakları içindeki payı sınırlı boyutta kalmaktadır. Bu nedenlere son yıllarda repo işlemleri de eklenebilir. Geçmiş yıllarda mevduat sertifikasına yatırılan fonların bir bölümü vergi avantajı nedeniyle repo işlemleri ile bankalara yönelmektedir.

(ix) Faiz ve kur politikası mevduat üzerindeki en belirgin etkisini mevduatın vade yapısı ile mevduatın tasarruf mevduatı ve DTH olarak dağılımı üzerinde göstermektedir. Vadeli ve vadesiz mevduata uygulanan faiz oranları arasındaki fark, mevduatın vade yapısını etkilemektedir. 1990 yılı sonunda toplam mevduatın (DTH'lar dahil) % 35.4'ü vadesiz % 64.6'sı ise vadeli, diğer bir deyişle bir ay ve daha uzun sürelidir. Bu dağılım 1989 yılında % 34.9 vadesiz, % 65.1 vadeli şeklinde idi. 1990 yılında vadesiz mevduatın toplam mevduat içindeki payı hafifçe yükselerek % 34.9'dan % 35.4'e çıkarken, vadeli mevduatın payı hafifçe gerileyerek 1989'da % 65.1 iken 1990 yılında % 64.6 olmuştur.

Vadeli mevduat, son yıllarda daha çok kısa süreli hesaplarda yoğunlaşmaktadır. 1990 yıl sonu itibarıyla vadeli mevduatın dağılımı, 1 ay vadeli mevduat % 15.8, 3 ay vadeli mevduat % 30.9, 6 ay vadeli mevduat % 21.6, 1 yıl vadeli mevduat % 31.1, bir yıldan uzun vadeli mevduat % 0.6 şeklindedir. Özellikle 1 yıl vadeli mevduatın toplam mevduat içindeki payı azalmaktadır. 1 yıl vadeli mevduatın toplam mevduat içindeki payı 1988 yılında % 47.6 iken bu pay 1989'da % 34.6'ya, 1990 yılında da % 31.1'e düşmüştür. Enflasyon beklentisi ve faiz değişikliklerinin getirdiği faiz riskinin yüksekliği, mevduatın daha çok kısa süreli hesaplarda yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

Tasarruf mevduatının da daha çok kı-

sa süreli hesaplarda yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. 1989 yılı ile karşılaştırıldığında, tasarruf mevduatı içinde vadesiz mevduatın payının % 14.8'den % 16.2'ye, 3 ay vadeli mevduatın payının % 31.1'den % 42.8'e, 6 ay vadeli mevduatın payının % 12.5'ten % 15.3'e yükseldiği, 1 yıl vadeli mevduatın payının ise % 29.6'ya gerilediği görülmektedir. Tasarruf mevduatı, 1990 yılında daha çok 3 aylık vadeli hesaplarda yoğunlaşmıştır.

DTH'ların da vadeli dağılımı bir önceki yıla göre değişmiştir. 1 ay vadeli DTH'ların toplam DTH'lar içindeki payı % 11.6'dan % 17.3'e, 3 ay vadeli olanların payı da % 17.7'den % 18.0'a yükselirken, 6 ay vadeli DTH'ların payı % 11.4'ten % 10.7'ye, 1 yıl vadeli DTH'ların payı da % 30.2'den % 29.1'e gerilemiştir.

(x) Kamusal sermayeli bankaların (KİT ve bağlı ortaklık şeklindeki bankaların) 1990 yılında toplam mevduat içindeki payları artarken, krediler içindeki payları gerilemiştir. Söz konusu bankaların toplam mevduat içindeki payı, bir önceki yıla göre % 47.1'den % 48.5'e yükseldiği halde, toplam krediler içindeki payı (kalkınma ve yatırım bankaları dahil) % 57.8'den % 54.7'ye düşmüştür.

(xi) 1990 yılında bankaların öz kaynakları (ödenmiş sermaye + yedek akçeler + değer artış fonu - birikmiş zararlar), TCMB ve dönem kârından banka bünyesinde bırakılanlar hariç, bir önceki yıla göre cari fiyatlarla % 72.2 oranında artarak 14.228,9 milyar TL'ye yükselmiştir. Bankalarda öz kaynak artışı 1985 yılından sonra hızlanma eğilimi içine girmiş iken, 1990 yılında bu eğilimin değiştiği, öz kaynak artış hızının bir önceki yıla göre yavaşladığı gözlemlenmiştir. Gerçekten bankalarda öz kaynak artış oranı 1985 yılında % 34.6 iken, izleyen yıllarda % 36.0, % 62.6, % 79.1 ve 1989 yılında da % 86.5'e kadar yükselmiş, 1990 yılında ise bu artış

oranı % 72.2 olmuştur. 1990 yılında öz kaynak artış hızında yavaşlama, esas itibarıyla kamusal sermayeli mevduat bankalarından kaynaklanmıştır. Öz kaynak artışı kamusal sermayeli mevduat bankalarında % 42.5 oranında kalırken, özel sermayeli mevduat bankalarında % 94.8, yabancı sermayeli bankalarda da % 77.2 oranında olmuştur. Kalkınma ve yatırım bankaları genelinde ise 1990 yılında öz kaynak artışı % 87.1 düzeyindedir.

(xii) 1990 yılında bankaların net aktif toplamı (aktif toplamından ödenmemiş sermaye ile zararlar indirildikten sonra) bir önceki yıla göre cari fiyatlarla % 56.1 oranında artarak 170,3 trilyon TL'ye yükselmiştir. 1990 yılında aktif artış hızının da cari fiyatlarla bir önceki yıla göre hafifçe yavaşladığı, % 59.5'ten % 56.1'e gerilediği görülmektedir. 1990 yılında bankalar genelinde öz kaynak, varlıklar'dan (aktiften) daha hızlı arttığından, Öz Kaynak/Net Varlık (net aktif) oranı, 1989 yılında % 7.6 iken 1990 yılında % 8.4'e yükselmiştir. Diğer bir deyişle, bankalar genelde 1990 yılında varlıklarının % 7.6'sını öz kaynakları ile finanse ederlerken, 1990 yılında varlıklarının % 8.4'ünü öz kaynaklar ile finanse eder durumuna gelmişlerdir. Öz Kaynak/Net Varlık oranının yükselmesi, riski azaltma yönünden olumlu bir gelişmedir.

Ticaret (veya mevduat) bankalarının (kalkınma ve yatırım bankaları dışındaki bankaların) net varlık toplamı, 1990 yılında cari fiyatlarla bir önceki yıla göre % 56.9 oranında artarak 155,4 trilyon TL olmuştur. Ticaret (mevduat) bankalarında da Öz Kaynak/Net Varlık (aktif) toplamı oranı da % 7.4'ten 1990 yılında % 8.1'e yükselmiştir. Göstergeler, 1990 yılında bankaların mali yapılarının, öz kaynak açısından bir önceki yıla göre, bir ölçüde de olsa sağlıklı duruma geldiğini ortaya koymaktadır.

(xiii) T.C. Merkez Bankası'nın banka-

lara açmış olduğu krediler (reeskont ve avans kredileri), 1990 yılında bir önceki yıla göre cari fiyatlarla % 81.6 oranında artarak 2.500,7 milyar TL'den 4.541,9 milyar TL'ye yükselmiştir. TCMB'nin bankacılık kesimine açmış olduğu kredilerdeki artış hızı 1988 ve 1989 yıllarında yavaşladık-tan sonra, 1990 yılında yeniden yükselmiştir. Gerçekten TCMB'nin bankacılık sistemine açmış olduğu krediler 1987 yılında % 122.5 oranında arttıktan sonra, artış hızı 1988'de % 52.7'ye, 1989'da % 40.2'ye değin düşmüştü, 1990 yılında yeniden % 81.6'ya yükselmiştir. Ekonominin canlı olduğu dönemlerde TCMB'nin bankacılık sistemine açmış olduğu kredilerde bir hızlanma gözlenmektedir. Böyle olmakla beraber TCMB kredilerinin banka kaynakları arasındaki payı 1990 yılında % 2.7, toplam mevduatı oranı da % 4.8'dir. Bu oranlar, 1989 düzeylerinin hafifçe üstünde bulunmaktadırlar. Bir önceki yıl TCMB kredilerinin toplam banka kaynaklarına oranı % 2.5, toplam mevduata oranı da % 4.0 dolayında idi.

(xiv) 1990 yılında tüm banka kredileri (kalkınma ve yatırım bankaları kredileri de dahil), cari fiyatlarla bir önceki yıla göre % 73.8 oranında artarak 80.034,2 milyar TL'ye yükselmiştir. 1990 yılında banka kredilerinde artış hızı, cari fiyatlarla önceki yıllardan daha yüksektir. Banka kredilerindeki artış hızı, 1987'de % 62.4, 1988'de % 48.3, 1989'da % 65.9 iken, 1990 yılında da % 73.8 olmuştur.

Mevduat veya ticaret bankaları olarak nitelendirilebilir. Bankaların kredileri, 1990 yılında cari fiyatlarla % 77.1 oranında artarak 70.594,4 milyar TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. 1989 yılında ise ticaret (mevduat) bankalarının kredilerindeki artış oranı % 67.6 idi.

1990 yılında banka kredilerinde artış hızı mevduat artış hızının üstünde olmuştur. Bankalar, dış kaynak kullanımını artırarak

ve döviz pozisyonlarında açık verecek, bankacılık diliyle long (overbought) durumundan short (veya oversold) duruma geçerek, kredilerini mevduattan daha hızlı artırmışlardır. 1990 yılında TCMB'nin bankacılık sektörüne yönelik kredilerinde görece hızlı artış da bankalara ek olanak sağlamıştır.

1990 yılında banka kredileri genelde bir önceki yıla göre daha hızlı artmış olmakla beraber, kalkınma ve yatırım bankaları kredilerindeki artış hızı yavaşlamıştır. Kalkınma ve yatırım bankaları kredileri 1990 yılında cari fiyatlarla % 52.5 oranında artarak 6.190,7 milyar TL'den 9.438,8 milyar TL'ye yükselmiştir. 1989 yılında kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinde artış hızı % 56.0 idi. 1989 ve 1990 yıllarında kalkınma bankaları kredilerinde artış hızı, 1988 yılına göre yavaşlamıştır.

1990 yılında kredilerde artış hızı; kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarında % 57.6'dan % 54.0'a, özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarında da % 50.0'dan % 46.3'e gerilemiştir.

(xv) 1990 yılında kredilerin mevduattan daha hızlı artması, ticaret bankalarında Kredi/Mevduat (DTH'lar dahil) oranını % 74.1'e yükseltmiştir. Bu oran 1988 yılında % 62.0, 1989 yılında da % 63.9 düzeyinde idi. 1990 yılında ticaret bankalarında Krediler/Varlık (Aktif) toplamına oranı da % 40.2'den % 45.4'e yükselmiştir. 1990 yılında bankalar kaynaklarını, önceki yıllara göre, daha yüksek oranda krediye çevirebilmişlerdir.

(xvi) Son yıllarda Türk bankacılığının dışa açılma çabalarına karşın, dışa açılmanın 1990 yılında da nicelik olarak bir aşama gösterdiği söylenemez. Ulusal bankaların yurt dışı şube sayısı 1990 yılında 2 artarak 20'ye yükselmiştir. Bu sayıya ulusal bankaların Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde bulunan 8 şubesi de dahildir.

1990 yılında ulusal bankaların yurt dışı şubelerinin topladıkları mevduat, toplam mevduatın % 1.7'sini, açtıkları krediler de toplam kredilerin % 2.6'sını oluşturmuştur. Bu oranlar 1989 yılında da sırasıyla % 1.9 ve % 2.6 düzeylerinde idi. Ulusal bankaların yurt dışı şubeleri aracılığı ile topladıkları mevduat ve açtıkları krediler, oransal olarak artış değil, aksine 1987 yılına göre gerileme göstermektedir.

(xvii) 1990 yılında bankaların kârları önemli boyutta artmış, kârlılık oranları yükselmiştir. 1990 yılında bankaların net kârları (dönem zararı indirildikten sonra vergi sonrası kâr tutarı) cari fiyatlarla bir önceki yıla göre % 101.8 oranında artarak 3.880,6 milyar TL olmuştur. Banka kârlarının 1989 yılında ancak % 13.2 oranında arttığı dikkate alındığında, 1990 yılında banka kârlarındaki artış daha göze çarpmıca olmaktadır. Gerçekte banka kârları son yılların en hızlı artış düzeyine 1990 yılında ulaşmıştır. 1986 yılından bu yana banka kârlarında yıllık artış hızları sırasıyla % 74.5, % 96.0, % 89.0, % 13.2 ve % 101.8 olmuştur.

Banka kârlarında artış 1990 yılında toptan eşya fiyatlarındaki yıllık ortalama artış oranı esas alınarak enflasyona göre düzeltiltiğinde, banka kârlarının 1990 yılında reel olarak % 31.8 oranında arttığı hesaplanmaktadır.

1990 yılında banka kârlarının reel olarak da olağanüstü boyutta artışı, anılan yıl banka kârlılık oranlarını da yükseltmiştir. Bankaların öz sermaye kârlılık oranı (Net Kâr/Yıl Sonu Öz Sermaye Tutarı) 1989 yılında % 23.3'e değin gerilemişken, 1990 yılında % 27.3'e yükselmiştir. 1990 yılında bankalarda toplam net kâr % 101.8 oranında artarken, öz sermaye artışının % 72.2 oranında oluşu, öz sermaye kârlılığını bir önceki yıla göre 4 puan, başka bir deyişle de % 17.2 oranında artırmıştır. Böyle olmakla beraber 1990 yılında ban-

kaların öz sermaye kârlılık oranı 1988 düzeyi olan % 38.3'ün çok gerisinde bulunmaktadır.

1990 yılında bankalar genelinde öz sermaye kârlılığı (Net Kâr/Yıl Sonu Öz Sermaye Tutarı) % 27.3 olmakla beraber, banka grupları itibarıyla öz sermaye kârlılığı farklıdır. Ticaret (mevduat) bankaları genelinde öz sermaye kârlılığı % 29.0, kalkınma ve yatırım bankaları grubunda ise % 14.7'dir. Bir önceki yıl ise, ticaret veya mevduat bankaları olarak nitelendirilen bankalarda ortalama öz sermaye kârlılığı % 24.9, kalkınma ve yatırım bankaları grubunda ise % 10.1 idi. Açıklanan bilançolara göre 1990 yılında hem ticaret (mevduat) bankalarının hem de kalkınma ve yatırım bankalarının öz sermaye kârlılığı bir önceki yıla göre artmıştır.

1990 yılında ticaret (mevduat) bankaları içinde de banka grupları itibarıyla kârlılık oranları farklıdır. Öz sermaye kârlılığı yabancı ticaret bankaları grubunda % 36.1, özel sermayeli ticaret bankalarında % 28.9, kamusal sermayeli ticaret bankalarında da % 28.0'dir. 1990 yılında yabancı ticaret bankalarında öz sermaye kârlılığı % 43.8'den % 36.1'e düşmüş, buna karşın özel sermayeli ticaret bankalarında % 27.5'ten % 28.9'a, kamusal sermayeli ticaret bankalarında da % 20.5'ten % 28.0'a yükselmiştir. 1990 yılında da banka grupları itibarıyla öz sermaye kârlılık oranı farklı olmakla beraber, bu farklılık büyük ölçüde azalmış, özel sermayeli ticaret bankaları ile kamusal sermayeli ticaret bankaları arasındaki kârlılık farkı hemen hemen ortadan kalkmıştır. Yabancı sermayeli ticaret (mevduat) bankalarında öz sermaye kârlılık oranının daha yüksek oluşu, bu grup bankaların büyük bir bölümünün dar mükellef olmaları nedeniyle yeniden değerlendirme yapamamalarından kaynaklanmaktadır. Özel sermayeli ve kamusal sermayeli ticaret bankalarında öz sermaye kârlılığının düşük olması veya düşük gözük-

mesinin önemli nedenlerinden biri de söz konusu bankaların öz kaynakları içinde yeniden değerlendirme değer artış fonu ve değer artış karşılıklarının büyük tutarlara ulaşmasıdır. Değer artış fonları ve değer artış karşılıkları kaynak girişi sağlamadığı halde, öz kaynak (öz sermaye) tutarını kabarttığından kâr oranlarının düşük hesaplanmasına yol açmaktadır.

1990 yılında bankaların kârlılık oranını artıran en önemli etken faiz marjındaki yükselme olmuştur. 1990 yılında bankaların aldıkları faiz ile verdikleri faiz arasındaki fark, diğer bir deyişle net faiz gelirleri önemli boyutta artmıştır. Faiz marjı (net faiz gelirinin alınan faize oranı) 1989 yılında % 12.0'ye değin düşmüş iken, 1990 yılında % 26.2'ye yükselmiştir. Faiz marjının 1990 yılında ulaştığı düzey, 1988 düzeyi % 21.3'ün de üstünde bulunmaktadır. Bankalar, 1990 yılında bu yüksek faiz marjına, bir ölçüde, kambiyo zararlarını göze alarak ulaşmışlardır. Diğer bir deyişle bankalar, 1990 yılında almış oldukları dış kredileri TL olarak plase etmişlerdir. Kullanmış oldukları dış kredilerin maliyeti de yalnız ödenen faizlere değil kambiyo zararlarına da yansımıştır. Nitelik bankalar genelde 1990 yılında kambiyo işlemlerinden zarar etmiş gözükmektedirler. Bunun nedeni bankaların genelde döviz pozisyon açtığı vermeleri, dövizle borçlanıp TL kredi vermeleridir. Bankaların faiz arbitrajı yapmaları faiz marjlarını yükseltirken, kambiyo kârlarını da zarara dönüştürmüştür.

1990 yılında bankaların aktif kârlılığı da (Net Kâr/Aktif Toplamı) bir önceki yıla göre artmıştır. 1987 yılında % 1.76'ya değin düşen net aktif kârlılığı, 1990 yılında % 2.28'e yükselmiştir. Net aktif kârlılığında artış, 1990 yılında bankalar genelinde net kârın aktif (varlık) toplamından daha hızlı arttığını ortaya koymaktadır. Gerçekten anılan yıl net kâr toplamı cari fiyat-

larla % 101.8 oranında artarken, aktif toplamında artış % 56.9 oranında olmuştur.

1990 yılında bankaların ayırmış oldukları vergi karşılıklarının oranı 476.8 milyar TL'dir. Bu tutarın bankaların vergi öncesi kârlarına oranı (zararlar düşülmeden) % 10.7'dir. Bir önceki yıl ise, bankalar genelinde bu oran % 14.5 idi. 1990 yılında bankalarda ortalama vergi yükü bir önceki yıla göre hafiflemiştir.

(xviii) Açıklanan bilançolara göre 1990 yıl sonu itibarıyla bankaların tahsili gecikmiş alacaklarının net tutarı 989,0 milyar TL'dir. Diğer bir deyişle bankalar tahsili gecikmiş alacaklarının 989.0 milyar TL'lik bölümü için henüz karşılık ayırmamışlardır. Tahsili gecikmiş alacakların net tutarı 1989 yılında 693.3 milyar TL'ye değin düşmüş iken, bu tutar 1990 yılında yeniden 989.0 milyar TL'ye yükselmiştir. Bankaların 1990 sonu itibarıyla kredilerinin ulaştığı tutarın 80,0 trilyon TL olduğu, net kârlarının, 3,9 trilyon TL'ye ulaştığı ve öz kaynaklarının 14,3 trilyon TL'ye yaklaştığı dikkate alındığında, tahsili gecikmiş alacaklar, sistemi riske sokacak ağırlıklı bir sorun olarak gözükmemektedir. Ancak, banka bilançolarında gösterilen Tahsili Gecikmiş Alacaklar'ın tutarı, ayrılan karşılıkların yeterli olup olmadığı tartışma konusudur. Bilançolarda gösterilen tutar ne düzeyde olursa olsun, Türk bankacılık sisteminin boyutu tam olarak bilinemeyen, bir donuk ve/veya batık kredi sorunu vardır; ancak, bu sorunun ağırlığı, banka kredileri ve ayrılan karşılıklar arttıkça görece olarak hafiflemektedir.

II. SAYISAL BİLGİLER VE DEĞERLENDİRMELER

Türkiye Bankalar Birliği'nin «Bankalarımız 1990» isimli 165 no.lu yayını ile TCMB'nin «1990 Yıllık Raporu»ndan yararlanarak, 1990 yılında banka, mevduat ve

krediler alanındaki gelişmeler, aşağıdaki bölümlerde ayrıntılı ve sayısal olarak açıklanmıştır.

A. Kurumsal Gelişmeler

1 - Türkiye'de Faaliyette Bulunan Bankalar

1990 yılı sonunda ülkemizde faaliyette bulunan banka sayısı (TCMB dahil) 67 olup, faaliyetini sürdüren bankalar aşağıdaki şekilde ayırma tabii tutulabilir (Tablo I):

1990 yılında ülkemizde üç yabancı banka, Avrupa Türk Yatırım Bankası A.Ş. (Eurotürk Bank), Midland Bank A.Ş. ve Sociéte Générale (SA) faaliyete geçmiş, ulusal özel sermayeli Çaybank A.Ş.'ye yeniden bankacılık izni verildiğinden, faaliyette bulunan banka sayısı bir önceki yıla göre 4 artmıştır. Avrupa Türk Yatırım Bankası Türkiye'de kurulmuş, İngiliz Midland Bank ile Fransız Sociéte Générale şube açarak faaliyete geçmiştir.

Ayrıca, The First National Bank of Boston ile Manufacturers Hanover Bank, şube statüsünden ülkemizde kurulmuş yabancı banka statüsüne dönüşmüşlerdir. Bunu, gerek kendi ülkelerinin bankacılık düzenlemeleri gerek merkezi Türkiye'de bulunan tam mükellef kurumlara tanınan bazı vergi avantajları nedeniyle, halen şube düzeyinde faaliyette bulunan bazı yabancı bankaların da izlemeleri ve Türkiye'de kurulmuş banka şekline dönüşmeleri beklenmektedir.

İngiliz Standard Chartered Bank'ın Avrupa'daki şubeleri Alman Westdeutsche Landesbank tarafından satın alındığından, bu bankanın 1986 yılından itibaren ülkemizde faaliyette bulunan şubesinin ismi de 1990 yılında Westdeutsche Landesbank (Europa) A.G. olarak değişmiştir.

2 - Şube Sayısı

1990 yılında banka şube sayısı (yurt dışı şubeler ve TCMB şubeleri dahil) bir

T A B L O I
Türkiye'de Faaliyette Bulunan Bankalar
1990 Sonu İtibariyle

Bankalar	Sayı
- Emisyon Bankası (T.C. Merkez Bankası)	1
- Ticaret (Mevduat) Bankaları	56
• Ulusal Bankalar	33
Kamusal Sermayeli Bankalar	8
Özel Sermayeli Bankalar	25
• Yabancı Sermayeli Bankalar	23
- Kalkınma ve Yatırım Bankaları	10
• Ulusal Bankalar	7
Kamusal Sermayeli Bankalar	3
Özel Sermayeli Bankalar	4
• Yabancı Sermayeli Bankalar	3
Toplam	67

önceki yıla göre 33 azalarak 6584 olmuştur. 1990 sonu itibarıyla bankaların (TCMB hariç) yurt içi şube sayıları 6540, yurt dışı şube sayısı da 20'dir. Ayrıca, TCMB'nın yurt içinde faaliyette bulunan 24 şubesi vardır.

1970-1990 döneminde banka şube sayısındaki gelişmeler «Tablo II»de verilmiştir.

TABLO II
Banka Şube Sayısındaki Gelişmeler
(1970-1990)

Yıllar	Şube Sayısı	Yıl içinde Açılan Şube Sayısı	Artış Oranı (%)
1970	3210	262	8.8
1971	3427	217	6.8
1972	3682	255	7.4
1973	4023	341	9.3
1974	4425	402	10.0
1975	4605	180	4.1
1976	4835	230	5.0
1977	5238	403	8.3
1978	5484	247	4.7
1979	5769	284	5.2
1980	5975	206	3.6
1981	6265	290	4.8
1982	6375	110	1.7
1983	6284	(91)	(-1.4)
1984	6226	(58)	(-0.9)
1985	6292	66	1.1
1986	6372	80	1.3
1987	6441	69	1.1
1988	6552	111	1.7
1989	6617	65	1.0
1990	6584	(33)	(-0.5)

Son yıllarda banka şube sayısındaki artışın sınırlı ölçülerde kalması, hatta 1990 yılında azalması; (i) Bankacılık faaliyetine ilişkin düzenlemelerde banka şube-

leri için öngörülen sermaye miktarının artırılması; (ii) Bankaların artan maliyetleri karşısında daha rasyonel bir şube politikası izleyerek, zararlı veya az mevduatlı şubelerini kapatmaları veya birleştirmeleri; (iii) Mevduatın pahalı bir kaynak halini alması sonucu şube bankacılığının çekiciliğini yitirmesi; (iv) Büyük bankaların yurt yüzeyinde örgütlenmelerini büyük ölçüde tamamlamış olmaları ve (v) Elektronik bankacılığa geçiş sonucu şube anlayışının değişmesi, ATM'lerin yaygınlaşması ile açıklanabilir.

1991 yılında da bu etmenlerin etkisi ile şube sayısındaki artışın çok sınırlı ölçüler içinde kalacağı tahmin edilebilir.

Banka şubelerinin bölgeler arası dağılımı 1964-1990 yılları arasında karşılaştırılmalı olarak «Tablo III»de verilmiştir.

1990 yılında yurt içi şube sayısının genelde azalmasına karşın, yeni şubelerin ülkenin gelişmiş yörelerinde, özellikle Marmara Bölgesi'nde açılması, bu bölgenin toplam banka şubesi içindeki payının % 27.9'dan % 28.4'e yükselmesine yol açmıştır. Ayrıca, Akdeniz bölgesinin payı da % 9.3'ten % 9.7'ye çıkmıştır.

Banka şubelerinin bölgesel dağılımı, 1964-1990 gibi daha geniş bir zaman boyutu içinde incelendiğinde, banka şubelerinin ülkenin gelişmiş yörelerinde, özellikle büyük kentlerde yoğunlaşmakta olduğu daha belirgin bir şekilde görülmektedir. Gerçekten Kuzey Doğu, Güney Doğu, Orta Güney ve Orta Doğu gibi 30 ili kapsayan gerice yörelerdeki şubelerin, yurt için banka şube sayısına oranı 1964 yılında % 21.0 iken, bu oran 1990 yılı sonunda % 17.5'e gerilemiştir. Üç büyük ilimizdeki (İstanbul 1318, Ankara 537, İzmir 525) banka şube sayısı ise, ülkedeki ban-

T A B L O I I I
Banka Şubelerinin Bölgelerarası Dağılımı

Bölgeler	1964		1986		1987		1988		1989		1990	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1. Orta Kuzey	261	13.7	868	15.2	973	15.1	988	15.1	1013	15.3	984	15.0
2. Ege	360	18.9	1274	20.0	1288	20.2	1322	20.2	1337	20.3	1323	20.1
3. Marmara	548	28.7	1737	27.3	1766	27.5	1810	27.2	1840	27.9	1862	28.4
4. Akdeniz	182	8.5	611	9.6	614	9.6	630	9.7	619	9.4	640	9.7
5. Kuzey Doğu	82	4.3	195	3.1	194	3.0	196	3.0	197	3.0	193	2.9
6. Güney Doğu	101	5.3	241	3.8	238	3.7	238	3.6	238	3.6	238	3.8
7. Karadeniz	176	9.2	612	9.6	618	9.6	623	9.5	620	9.4	602	9.2
8. Orta Doğu	99	5.2	287	4.5	288	4.5	287	4.4	288	4.3	281	4.3
9. Orta Güney	118	6.2	438	6.9	438	6.8	445	6.8	447	6.8	441	6.7
T o p l a m	1907	100.0	6359	100.0	6427	100.0	6537	100.0	6599	100.0	6564	100.0

Not: TCMB şubeleri dahil, bankaların yurt dışı şubeleri hariç.

ka şube sayısının % 36.3'ünü oluşturmaktadır.

B. Banka Kaynakları

Ticaret bankalarının kaynaklarının önemli bölümü mevduattan (Döviz Tevdiat Hesapları ile mevduat sertifikası dahil) oluşmaktadır. Mevduatın yanı sıra öz kaynaklar, TCMB kredileri, dış krediler, fonlar, bankalar arası para piyasasından (interbank) sağlanan kaynaklar da banka kaynakları arasında yer almaktadır. Son yıllarda banka kaynakları arasında, dış kredilerin, bankalar arası para piyasasından sağlanan kaynakların payı artarken, 1990 yılında hafifçe yükselmesine karşın, TCMB kredilerinin payının azaldığı gözlenmektedir. Bankaların başlıca kaynaklarında 1990 yılında gözlenen gelişmeler, aşağıda açıklanmıştır.

1 - Öz Kaynaklar

Ülkemizde bankaların öz kaynakları toplamı (T.C. Merkez Bankası dışında) 1990 yılı sonu itibarıyla ayrıntısı «Tablo IV»de gösterildiği gibi, 14.228,9 milyar TL'dir. TCMB da dahil edildiğinde bankacılık sisteminin öz kaynakları 14.453,2 milyar TL'ye yükselmektedir. 1990 yılında banka öz kaynaklarında artış oranı (TCMB hariç) cari fiyatlarla % 72.2'dir. TCMB da dahil edildiğinde, 1990 yılında bankacılık sisteminde öz kaynak artış oranı, cari fiyatlarla % 71.8 olmaktadır.

«Tablo IV»de yer alan rakamlara, Etibank ve Sümerbank'ın bankacılık faaliyetleri dışında kullandıkları öz kaynaklarla kalkınma ve yatırım bankaları da dahil bulunmaktadır. Çok amaçlı kuruluşlarla kalkınma ve yatırım bankaları hariç tutulursa,

salt ticaret bankaları olarak nitelendirileceğimiz bankaların 1970-1990 döneminde öz kaynaklarındaki gelişmeler «Tablo V»de gösterilmiştir.

Ticaret bankaları grubunun öz kaynakları, 1990 yılında bir önceki yıla göre, cari fiyatlarla % 78.3 oranında artarak 11.037,0 milyar TL'ye yükselmiştir. Ticaret bankalarında, öz kaynak artışının son

yıllarda yüksek oranlarda olduğu görülmektedir. Ancak, öz kaynaklarda artışın önemli bir bölümünün yeniden değerlendirilmeden kaynaklandığı dikkate alınmalıdır. Nitekim, sermayeye eklenenler dışında ticaret bankalarında yeniden değerlendirme değer artış fonu 1990 yılı sonunda 3.262,0 milyar TL'ye yükselmiş ve öz kaynakların % 29.6'sını oluşturmuştur.

T A B L O I V
Bankaların Özkaynakları (Milyar TL)
(1990 Sonu İtibariyle)

Bankalar	İtibari Sermaye	Ödenmiş Sermaye	Yedek Akçeler	Değer Artış Fonu	Birk. Zararlar	Özkaynak Toplamı
A. Ticaret Bankaları						
- Kamusal Sermayeli	5.160,9	2.590,8	953,6	1.679,7	448,7	4.775,4
- Özel Ulusal Sermayeli	3.578,0	3.382,5	1.940,6	1.952,5	0,2	7.275,4
- Yabancı Sermayeli	399,8	379,8	83,5	48,5	52,2	459,6
Ticaret Bankaları Toplamı	9.138,7	6.353,1	2.977,7	3.680,7	501,1	12.510,4
B. Kalkınma ve Yatırım Bankaları						
- Kamusal Sermayeli	2.100,0	1.221,3	159,4	97,8	-	1.478,5
- Özel Ulusal Sermayeli	180,0	152,1	20,6	29,6	-	202,3
- Yabancı Sermayeli	37,0	37,0	1,0	1,7	2,0	37,7
Kalkınma ve Yatırım Bankaları Toplamı	2.317,0	1.410,4	181,0	129,1	2,0	1.718,5
C. TC. Merkez Bankası	25,0	25,0	64,4	134,9	-	224,3
Genel Toplam	11.480,7	7.788,5	3.233,1	3.944,7	503,1	14.453,2

Notlar: (1) 1990 yılı kârından yedek akçelere eklenecek bölüm özkaynaklara dahil edilmemiştir.

(2) Karşılıklar, serbest karşılık niteliğinde de olsa özkaynaklara dahil edilmemiştir.

(3) Etibank, Sümerbank, Denizcilik Bankası, kamusal sermayeli ticaret bankalarına dahildir.

(4) Kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarına, Türkiye İhracat Kredi Bankası (Eximbank), Türkiye Kalkınma Bankası, İller Bankası dahildir.

(5) Zararlar, dönem zarar ile kapatılmamış geçmiş yıllar zararlarını kapsamaktadır.

Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın belirlemiş olduğu «Sermaye Tabanı/Riskli Aktifler, Gayri Nakdi Krediler, Yükümlülükler» oranı bankalar için zorunlu sermaye tutarlarını önemli ölçüde artırmış bulunmaktadır. Ayrıca, bankalarda öz kaynakların; genel kredi hacmi, bir gerçek ve tüzel

T A B L O V
Ticaret Bankalarının
Özkaynaklarında Gelişmeler
(1970-1990)

Yıllar	Ticaret Bankalarının Öz Sermayeleri (Milyar TL)	Önceki Yıla Göre Artış Oranı
1970	3.3	-
1971	4.0	% 20
1972	4.3	% 8
1973	5.3	% 22
1974	5.6	% 7
1975	6.5	% 16
1976	8.1	% 25
1977	10.2	% 27
1978	12.2	% 20
1979	18.2	% 49
1980	27.6	% 51
1981	86.7	% 214
1982	150.2	% 73
1983	272.2	% 81
1984	427.1	% 57
1985	623.2	% 46
1986	917.0	% 47
1987	1.761,1	% 92
1988	3.415,1	% 94
1989	6.191,2	% 81
1990	11.037,0	% 78

(*) T.C. Merkez Bankası, Sümerbank, Etlbank, Denizcilik Bankası, Yatırım ve Kalkınma Bankaları hariç.

(**) Denizcilik Bankası, 1985 yılından itibaren sıll ticaret bankacılığı yapmakla birlikte, önceki yıllarla karşılaştırmalarda tutarlılığın bozulmaması için, Denizcilik Bankası'nın sermayesi de tablo dışında tutulmuştur.

kişiye açılacak kredi sınırları, iştiraklere verilebilecek krediler, iştiraklere ayrılacak sermaye tutarı, limit dahilinde verilecek teminat mektupları, bankaların edinebilecekleri taşınmaz mallar için bir sınır, ölçü oluşturması; bankaları, daha fazla öz kaynakla çalışmaya zorlamaktadır. Bankaların öz kaynakları, banka alacaklılarına karşı bir güvence oluşturduğundan, bankaya itibar ve prestij kazandırdığından, yasal zorunluluklar dışında banka işletmeciliğinin gerekleri de bankalarda öz kaynakların sürekli artmasına yol açmaktadır.

Ticaret bankalarında öz kaynak yapısı incelendiğinde, genelde, öz kaynağın % 50.8'ini ödenmiş sermaye, % 19.8'ini yedek akçeler (zararlar indirildikten sonra), % 29.4'ünü de değer artış fonu (değer artış karşılıkları dahil) oluşturmaktadır. Bankaların önemli bir bölümünde değer artış fonunun ödenmiş sermayeye eklenmesi nedeniyle, gerçekte değer artış fonunun öz kaynaklar içindeki payı % 30.0'ün çok üstündedir.

Kamusal sermayeli ticaret bankaları ile özel sermayeli bankaların, öz kaynak yapıları farklı görüntü vermektedir. Kamusal sermayeli ticaret bankalarında öz kaynağın % 54.3'ünü ödenmiş sermaye, % 10.6'sını yedek akçeler (zararlar indirildikten sonra), % 35.1'ini değer artış fonu oluştururken, özel sermayeli ticaret bankalarında öz kaynağın % 46.5'ini ödenmiş sermaye, % 26.7'sini yedek akçeler, % 26.8'ini de değer artış fonu oluşturmaktadır. Kamu bankalarında öz kaynak içinde ödenmiş sermaye daha önemli yer tutmakta, buna karşı özel sermayeli bankalarda yedek akçelerin öz kaynaklar içindeki payı daha yüksek düzeyde bulunmaktadır.

Yabancı bankalar, özellikle 1980 yılından sonra ülkemize gelmiş olduklarından

ve kârlarının önemli bölümünü dışarıya transfer ettiklerinden, söz konusu bankalarda henüz yeterli bir yedek akçe birikimi olmamıştır. Büyük bir bölümü dar mükellef olan yabancı bankaların, yeniden değerlendirme yapma hakları da olmadığından, değer artış fonları da oluşmamaktadır. Bu nedenlerle yabancı bankalarda öz kaynakların 1990 sonu itibarıyla oluşumu, yaklaşık olarak % 82.6 ödenmiş sermaye, % 6.8 yedek akçe, % 10.6 değer artış fonu şeklindedir.

Kalkınma ve yatırım bankaları grubunda ise öz kaynak yapısı % 82.1 ödenmiş sermaye, % 10.4 yedek akçeler, % 7.5 de değer artış fonu biçimindedir. Kalkınma ve yatırım bankalarının ödenmiş sermayenin öz kaynaklar içindeki payı, bu tür bankacılığın gereği görece olarak yüksektir.

2 - Mevduat

Ticaret bankalarının en önemli kaynağını oluşturan mevduatta 1990 yılında gözlenen gelişmeler ayrıntılı olarak aşağıda açıklanmıştır.

a) Mevduatta Gelişmeler (Genel Olarak)

1990 yılı sonunda genel mevduat hacmi (DTH'lar dahil) 1989 yıl sonuna göre cari fiyatlarla % 52.7 oranında, 32.912,6 milyar TL artarak 95.317,8 milyar TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. 1990 yılında TL mevduat cari fiyatlarla % 50.9 oranında, 24.544,9 milyar TL artarken; DTH'lar 8.367,7 milyar TL, % 59.1 oranında artmıştır.

1970-1990 döneminde mevduattaki gelişmeler, mevduat türleri itibarıyla ayrıntılı olarak «Tablo VI»da verilmiştir. 1985 yılından itibaren mevduat ayrımı değiştiğinden, Tablo iki bölümü, 1985 öncesi ve 1985 sonrası olarak düzenlenmiştir.

1990 yılında mevduatta gözlemlenen gelişmeler ana hatları ile şöyle özetlenebilir:

(i) 1990 yılında toplam mevduat (DTH'lar dahil) cari fiyatlarla % 52.7 oranında artmıştır. TL mevduat % 50.9 oranında artarken, DTH'larda artış oranı da

TABLO VI/A
Mevduatta Gelişmeler (Milyon TL)
1970-1984

Yıllar	Tas. Mev.		Tic. Mev.		Res. Mev.		Bank. Mev.		Toplam Mev.	
	Tutar	Art. Or.	Tutar	Art. Or.	Tutar	Art. Or.	Tutar	Art. Or.	Tutar	Art. Or.
1970	25.043	20	7.270	20	3.933	19	1.817	60	38.063	19
1971	33.229	33	9.462	30	5.785	47	3.099	70	51.575	35
1972	42.103	27	12.978	37	7.913	37	7.879	154	70.873	37
1973	53.523	27	16.212	25	10.498	33	4.238	(46)	84.464	19
1974	64.604	21	22.836	41	11.628	11	3.525	(17)	102.593	21
1975	82.866	28	32.374	42	17.134	47	16.375	365	148.749	45
1976	97.409	18	45.357	40	20.080	17	30.940	89	193.785	30
1977	123.245	26	63.936	41	26.080	30	30.276	(2)	243.537	26
1978	160.757	30	87.280	36	35.348	36	39.531	31	322.916	33
1979	237.200	47	155.976	79	50.925	44	45.916	16	490.017	52
1980	385.812	63	286.963	84	84.125	65	56.859	24	813.758	66
1981	909.152	136	469.798	64	157.391	87	111.758	97	1.648.099	103
1982	1.513.943	67	660.088	40	220.334	40	220.436	97	2.614.801	59
1983	1.943.851	28	819.749	24	365.255	66	257.906	17	3.386.761	30
1984	3.270.778	68	1.169.290	43	571.042	56	363.281	41	5.374.391	59

T A B L O VI/B
Mevduatta Gelişmeler (Milyar TL)
1985-1990

Yıllar	Tasarruf Mevduatı	Mevduat Sertifikası	Ticari Kuruluşlar Mevduatı	Resmî Kuruluş Mevduatı	Bankalar Mevduatı	Sair Mevduat	Toplam Mevduat
1985	4.187,1	668,2	1.911,7	886,4	780,2	380,2	8.813,8
1986	5.752,6	787,7	3.192,3	1.325,3	1.654,3	523,1	13.235,3
1987	6.929,2	1.392,1	5.179,0	2.237,3	2.035,8	791,6	18.565,1
1988	12.711,3	1.251,1	6.528,8	1.485,8	3.263,2	3.732,1	28.972,3
1989	22.831,4	1.978,4	9.627,9	1.698,8	4.262,9	7.835,5	48.234,9
1990	32.569,3	2.381,9	14.597,4	3.519,4	6.837,6	12.874,2	72.779,8

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.

Not: (1) 1985 yılı öncesinde, diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat) ile mevduat sertifikası, tasarruf mevduatı içinde gösterilmiştir.

(2) Döviz Tevdiat Hesapları (DTH) hariç.

ha yüksek, % 59.1 olmuştur. 1989 yılında ise toplam mevduat % 62.6 oranında artarken, TL mevduatta artış oranı % 66.5, DTH'larda da % 50.6 olmuş idi. 1990 yılında TL mevduatta artış hızı, cari fiyatlarla bir önceki yıla göre yavaşlarken, DTH'lardaki artış hızlanmıştır. 1990 yılında birikimlerin yine bir ölçüde DTH'lara yöneldiği görülmektedir. DTH'ların toplam mevduat içindeki payı 1989 yılında % 22.7'ye gerilemişken, 1990 yılında % 23.6'ya yükselmiştir.

(ii) 1990 yılında da TL mevduatta mevduat türleri itibariyle artış hızları farklı olmuştur. Cari fiyatlarla en hızlı artış % 107.2 ile resmi kuruluşlar mevduatında gözlenmiş; resmi mevduatta artışı, % 64.3 oranında artış ile sair mevduat (diğer kuruluşlar mevduatı), % 60.4 oranında artış ile bankalar mevduatı, % 51.6 oranında artışla ticari mevduatı, % 42.7 oranında artışla tasarruf mevduatı izlemiştir. Artış hızı açısından en son sırada mevduat sertifikaları yer almıştır.

1990 yılında tasarruf mevduatı artış hızında önceki yıllara göre belirgin bir yavaşlama olmuştur. Tasarruf mevduatı cari fiyatlarla 1988 yılında % 83.4, 1989 yılında da % 79.6 oranında artarken, artış hızı 1990 yılında % 42.7'ye gerilemiştir. İzlenen faiz politikası nedeniyle, ekonominin

reel olarak en hızlı büyüdüğü bir yılda tasarruf mevduatı artış hızı cari fiyatlarla dahi önemli ölçüde yavaşlamıştır. Gelişmeler, tasarruf mevduatının özellikle vadeli mevduatın faize karşı son derece duyarlı olduğunu ortaya koymaktadır. Tasarruf mevduatı artış hızını, ekonominin büyüme hızından çok, izlenen faiz politikası belirlemektedir.

1990 yılında mevduat sertifikası artış hızı da bir önceki yıla göre göze çarpıcı bir düşüş göstermiş, artış hızı 1989 yılında % 56.1 iken 1990 yılında % 20.4'e değin gerilemiştir. 1990 yılında faiz oranlarındaki görece düşüşün yanı sıra, mevduat sertifikasına yönelen parasal birikimlerin bir bölümünün, repo işlemleri yoluyla daha verimli bir şekilde değerlendirilmesi, kuşkusuz geçen yıl mevduat sertifikası artışının cari fiyatlarla dahi çok düşük düzeyde kalmasına yol açmıştır.

(iii) 1990 yılında ticari (ticari kuruluşlar) mevduatın artış hızının bir önceki yıla göre artarak cari fiyatlarla % 47.5'den % 51.6'ya yükselmesine karşın, ticari mevduatın toplam TL mevduat içindeki payı % 20.0 olarak değişmemiştir. 1989 yılı ortalarından itibaren Türk ekonomisindeki hareketlenme, 1990 yılında da etkisini ticari mevduat üzerinde göstermiş, ticari mevduatta artış hızını, bir önceki yıl düzeyinin üstüne yükseltmiştir.

Ticari mevduat artış hızı yıllar itibariyle dalgalanma göstermektedir. 1980-1990 döneminde ticari mevduatın yıllar itibariyle göstermiş olduğu artış hızı, cari fiyatlarla sırasıyla % 84.0, % 64.0, % 40.5, % 21.2, % 42.6, % 63.5, % 67.0, % 62.2, % 26.1, % 47.5, % 51.6 olmuştur. Son 10 yılda ticari mevduatta artış hızları, cari fiyatlarla % 84.0 ile % 21.2 arasında dalgalanmıştır.

Ticari mevduatın toplam TL mevduat içindeki payı, 1980 yılından bu yana, 1990 yılında değişmemekle beraber, azalma eğilimi göstermektedir. 1980 yılında ticari mevduatın toplam mevduat içindeki payı % 35.3 iken, bu pay 1989 ve 1990 yıllarında % 20.0'ye gerilemiştir. Son 10 yılda ticari mevduatın, toplam mevduat içindeki payı 1986 ve 1987 yılları dışında sürekli azalmıştır. Ekonominin büyüme hızı ile birlikte enflasyon oranı, ticari mevduatın artış hızını belirleyen en önemli etkenler olarak görülmektedir.

Son yıllarda ekonomide repo işlemlerinin yaygınlaşması, firmaların geçici fon fazlalarını repo işlemleri ile değerlendirmeleri, kuşkusuz ticari mevduat artış hızını frenleyen diğer bir etmen olmaktadır.

Ticari mevduat yıl sonlarında yapay işlemlerle kabarak gösterilmeye elverişli mevduat türüdür. Bankalarımız genellikle yıl sonlarında ticari mevduatı kabarak göstermektedirler. Ancak, bu işlem her yıl sistematik bir şekilde yinelenmediğinden, genel eğilimi fazla etkilememektedir.

(iv) 1970'li yıllarda bankalar mevduatının artış hızını belirleyen en önemli etmen, ülkemize bankalar mevduatı şeklinde gelen Döviz Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesapları (DÇM) idi. Döviz tevdiat hesaplarının gelişmesi sortucu DÇM girişlerinin durması, son yıllarda bankalar mevduatının diğer mevduat türlerine göre daha ılımlı ölçüler içinde kalmasına yol açmaktadır. Bununla beraber 1988 yılında bankalar mevduatı, son yıllardaki eğilime

ters düşer şekilde, % 60.3 gibi çok hızlı bir tempoda artmış, 1989 yılında bu artış hızı % 30.6'ya düşmüş, 1990 yılında yeneden % 60.4'e yükselmiştir.

Bankaların kullandıkları dış kredilerin bir bölümünü bankalar mevduatında göstermeleri olasıdır. Bu nedenle bankalar mevduatı artış hızını, yine kullanılan dış kaynakların etkilediği söylenebilir.

Bankalar mevduatı da yıl sonlarında yapay işlemlerle kabarak gösterilmeye elverişli mevduat türüdür. Bankalar yıl sonlarında, karşılıklı mevduat yaparak, mevduat toplamlarını yüksek gösterebilmektedirler. Türkiye'de konsolide mevduat hesaplanırken, çift sayımı önlemek için, yurt içinde bankaların birbirlerine yaptıkları mevduatın elimine edilmesi gerekir.

Bankalar mevduatının toplam mevduat içindeki payı 1976 yılında, DÇM'lerin etkisi ile % 15.9'a kadar yükselmiş iken, izleyen yıllarda düşerek 1984 yılında % 6.8'e düşmüş idi. 1984 yılından sonra bankalar mevduatının toplam mevduat içindeki payı yeniden yükselmeye başlamış, bu pay 1988 yılında % 11.3'e kadar çıkmış ise de 1989 yılı sonunda % 8.8'e düşmüş, 1990 yılında da % 9.4 olmuştur. Bu yükselişte yurt dışı bankalar mevduatındaki artış da etkili olmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi, bankalar mevduatı, yıl sonlarında yapay işlemlerle türetilmeye elverişli bir mevduattır. 1990 yılı sonunda bankaların, karşılıklı mevduat yapma yoluyla toplam mevduatı en azından 1.5-2.0 trilyon TL fazla gösterdikleri söylenebilir.

(v) 1990 yılında en hızlı artan mevduat türü resmi kuruluşlar mevduatı (resmi mevduat) olmuştur. Resmi mevduat cari fiyatlarla % 107.2 oranında artmıştır. Resmi mevduat, 1988 yılında tanım değişikliği nedeniyle sosyal güvenlik kurumlarının mevduatının «Sair Mevduat» kapsamına alınması üzerine % 33.6 oranında azalış göstermiş, 1989 yılında da artış oranı % 14.3 oranında kalmış idi.

T.C. Merkez Bankası Yasası'na göre; «Hazine ve katma bütçeli idarelerle, özel idare ve belediyelere ait paraların, kurulu olduğu yerde Merkez Bankası şubelerine, kurulu bulunmadığı yerlerde de muhabirlerine yatırılması» zorunlu bulunmaktadır (1211 sayılı Kanun m. 41). Bu nedenle de resmi mevduat, daha çok T.C. Merkez Bankası'nın muhabiri T.C. Ziraat Bankası'nda toplanmaktadır. Nitekim 1990 sonu itibarıyla de resmi mevduatın % 86.6'sı T.C. Ziraat Bankası'nda bulunmaktadır. Kamusal sermayeli bankaların resmi mevduatı içindeki payları toplamı da % 98.8'e kadar yükselmektedir.

(vi) 1990 yılı sonunda TL mevduatın (DTH'lar dışında) % 44.8'ini tasarruf mevduatı, % 20.0'sini ticari kuruluşlar mevduatı, % 17.7'sini diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat), % 9.4'ünü bankalar mevduatı, % 4.8'ini resmi kuruluşlar mevduatı, % 3.3'ünü de mevduat sertifikası oluşturmaktadır. Mevduatın türler itibarıyla dağılımında bir önceki yıla göre gözlenen değişiklik, diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat), bankalar mevduatı ve resmi kuruluşlar mevduatının paylarının yükselmesine karşılık, tasarruf mevduatı ve mevduat sertifikasının paylarının düşmüş olmasıdır. Ticari kuruluşlar mevduatının payı değişmemiş, % 20.0 olarak aynı kalmıştır. Açıklanan verilere göre, 1990'da diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat) hızlı bir artış göstererek, toplam mevduat içindeki payı % 16.2'den % 17.7'ye yükselmiştir. 1990 yılında bankalar mevduatındaki artış hızının ortalamanın üstünde oluşu nedeniyle de bankalar mevduatının payı % 8.8'den % 9.4'e, 1990 yılında en hızlı artan mevduat türü olan resmi kuruluşlar mevduatının payı da % 3.5'ten % 4.8'e yükselmiştir. Buna karşı tasarruf mevduatının payı % 47.4'ten % 44.8'e, mevduat sertifikasının payı da % 4.1'den % 3.3'e gerilemiş, ticari mevduatın payı ise % 20.0 olarak değişmemiştir.

Geniş bir zaman aralığı içinde banka-

cılık sisteminde mevduat bileşimi incelendiğinde önemli değişimler gözlenmektedir. Mevduatın ana gruplar itibarıyla bileşimi ve bu bileşimde 1970-1990 döneminde oluşan değişimler «Tablo VII»de izlenebilir. Mevduat ayırımı 1985 yılından itibaren değiştiğinden «Tablo VII» iki bölümlü olarak düzenlenmiştir.

Bankalardaki mevduat bileşimi 1970-1990 gibi oldukça uzun bir zaman kesiti içinde incelendiğinde, tasarruf mevduatının payının 1980 yılına kadar sürekli düşüşü, anılan yıldan sonra 1984 yılına kadar yükseldiği, 1985, 1986 ve 1987 yıllarında düşüşü, 1988 ve 1989 yıllarında yükseldiği, 1990 yılında yeniden düşüşü görülmektedir. Tasarruf mevduatının toplam mevduat içindeki payında gözlenen bu dalgalanma, bir ölçüde tanım veya kapsam değişikliğinden kaynaklanmaktadır. 1985 öncesinde tasarruf mevduatı içinde gösterilen diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat) ile mevduat sertifikası, anılan tarihten itibaren ayrıca gösterilmeye başlanmıştır. Tanım değişikliği dışında faiz politikası, kur politikası, döviz devdiat hesapları uygulaması da kuşkusuz tasarruf mevduatı üzerinde etkili olmaktadır.

Ticari mevduatın toplam mevduat içindeki payı 1970-1980 döneminde sürekli artış gösterdikten sonra, 1980'den sonra firmaların içinde bulunduğu likidite sıkıntısı nedeniyle giderek azalmış, 1984 ve 1985 yıllarında % 21.7'ye değin düşmüştür. 1985 yılından sonra hızlanan ticari mevduat artışı, 1988 yılında yeniden yavaşlayarak % 26.1'e düşmüştür. 1989 ve 1990 yıllarında ticari mevduat artış hızının yükselerek sırasıyla % 47.5 ve % 51.6'ya çıkmasına karşın; ticari mevduatın toplam TL mevduatı içindeki payı, % 20.0'ye değin gerilemiştir.

(vii) İzlenen faiz politikası, tasarruf mevduatının artış hızı, mevduatın TL mevduat ve döviz mevduatı olarak dağılımının yanı sıra, belki en belirgin etkisini mevduatın vade bileşimi üzerinde göstermektedir.

1980 yılında mevduatın vade itibariyle dağılımı % 72.5 vadesiz, % 27.5 vadeli şeklinde iken, bu oranlar sırasıyla 1981 yılında % 55.4 - % 44.6, 1982 sonu itibariyle de % 49.2 - % 50.8 olmuş ve böylece 1982 yılında ilk kez vadeli mevduat tutar olarak vadesiz mevduatı aşmıştır. 1983 yılı başlarında faiz rejiminde yapılan değişikliklerle vadeli ve vadesiz mevduat arasındaki faiz farkının daraltılması, mevduatın vade bileşimini etkilemiş, anılan yıl vadeli mevduatın payının gerilemesine yol aç-

mıştır. 1983 yılı sonlarında faiz makasının yeniden vadeli mevduat lehine açılması sonucu, vadeli mevduatın toplam mevduat içindeki payı artmaya başlamış; 1985 yılı sonu itibariyle vadeli mevduatın payı (ihbarlı mevduat dahil) % 60.6'ya ulaşmış idi. 1986 ve 1987 yıllarında izlenen faiz politikası sonucu vadeli mevduatın toplam mevduat içindeki payı gerilemiş, 1987 yılında % 54.4'e düşmüştür. 1988 ve 1989 yıllarında vadeli mevduatın yüksek faizle özendirilmesi sonucu, 1989 yılı

TABLO VII/A
Mevduatın Ana Gruplar İtibariyle Bileşimi (%)
(1970-1984)

Yıllar	Tasarruf Mevduatı	Ticari Mevduat	Resmi Mevduat	Bankalar Mevduatı
1970	65.8	19.1	10.3	4.3
1971	64.4	18.4	11.2	6.0
1972	59.3	18.3	11.2	11.2
1973	63.4	19.2	12.4	5.0
1974	63.0	22.3	11.3	3.4
1975	55.7	21.8	11.5	11.0
1976	50.3	23.4	10.4	15.9
1977	50.6	26.3	10.7	12.4
1978	49.8	27.0	10.9	12.3
1979	48.4	31.8	10.4	9.4
1980	47.4	35.3	10.3	7.0
1981	55.1	28.5	9.6	6.8
1982	57.9	25.2	8.4	8.5
1983	57.4	24.2	10.8	7.6
1984	60.9	21.7	10.6	6.8

TABLO VII/B
Mevduatın Ana Gruplar İtibariyle Bileşimi (%)
(1985-1990)

Yıllar	Tasarruf Mevduatı	Mevduat Sertifikası	Ticari Kuruluşlar Mevduatı	Resmi Kuruluş Mevduatı	Bankalar Mevduatı	Diğer Kuruluşlar Mevduatı
1985	47.5	7.6	21.7	10.1	8.8	4.3
1986	43.5	6.0	24.1	10.0	12.5	3.9
1987	37.3	7.5	27.9	12.0	11.0	4.3
1988	43.9	4.3	22.5	5.1	11.3	12.9
1989	47.4	4.1	20.0	3.5	8.8	16.2
1990	44.8	3.3	20.0	4.8	9.4	17.7

Not: 1985 yılı öncesinde diğer kuruluşlar mevduatı ile mevduat sertifikası, tasarruf mevduatı kapsamında gösterilmiştir.

sonunda toplam TL mevduat içinde vadesiz mevduatın payı % 34.9'a kadar düşerken, vadeli mevduatın payı, saptayabildiğimiz kadarı ile, bankacılık tarihimizin en yüksek düzeyi olan % 65.1'e ulaşmış idi. Ancak 1990 yılında vadeli ve vadesiz mevduat arasındaki faiz makasının bir ölçüde kapanması sonucu, TL mevduat içinde vadesiz mevduatın payı % 38.6'ya yükselirken, vadeli mevduatın payı % 61.4'e gerilemiştir.

(viii) Mevduatın kaynağı veya sektörel dağılımı «Tablo VIII»de verilmiştir.

1990 Kasım ayı sonu itibarıyla mevduatın yaklaşık % 55.4'ünün hane halkından, % 12.0'sinin kamu idare ve teşebbüslerinden, % 11.0'inin özel işletmelerden, % 11.5'inin diğer kurum ve kuruluşlardan (kâr amacı gütmeyen kurumlar, Merkez Bankası ve yurt dışındaki bankalar), % 6.3'ünün ticaret bankaları dışındaki finansal kurumlardan (kalkınma ve yatırım

bankaları, sosyal güvenlik kurumları, sigorta şirketleri ve kooperatifler), % 3.8'inin de mevduat sertifikalarından kaynaklandığı görülmektedir. 1990 yılında diğer mevduat başlığı altında toplanan mevduatın payının önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Bunun nedeni yurt dışındaki bankaların mevduatındaki artıştır.

Mevduatın sektörel dağılımı 1982-1990 gibi daha geniş bir zaman aralığında incelendiğinde, mevduat içinde hane halkının, kamu idareleri ve kamu girişimleri ile diğer kurum ve kuruluşların payının arttığı, buna karşı özel girişimlerle, mevduat sertifikasının payının gerilediği görülmektedir. Ancak, karşılaştırmaların diğer yılların yıl sonu rakamlarıyla, 1990 yılının ise Kasım ayı sonu itibarıyla yapıldığı dikkate alınmalıdır. Bu tür bir karşılaştırmada, özel girişimlerin toplam mevduat içindeki payı aşırı ölçüde düşmüş gözükmektedir. Özel girişimlerin toplam mevduat içindeki

T A B L O V I I I
Mevduatın Kaynağı İtibarıyla Dağılımı (%)
-Sektörel Dağılım-

Kaynak veya Sektör	1982	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Kamu İdareleri	4.6	7.6	7.2	6.8	6.8	5.0	7.2
Kamu Girişimleri	3.5	4.1	6.1	6.2	4.6	4.6	4.8
Diğer Finansal Kurumlar	7.9	5.7	6.1	8.7	10.0	6.8	6.3
Kalkınma Yatırım Bankaları	0.1	0.2	0.2	0.5	1.0	0.7	0.3
Sosyal Güvenlik Kurumları	6.2	4.0	4.3	6.4	7.5	4.6	4.9
Sigorta Şirketleri	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.2	0.1
Kooperatifler	1.5	1.4	1.5	1.7	1.4	1.3	1.0
Özel Girişimler	22.4	17.2	19.4	22.2	17.7	15.4	11.0
Hanehalkı	46.2	52.8	48.7	40.3	48.3	56.9	55.4
Mevduat Sertifikası	10.9	8.4	6.7	8.0	4.8	4.6	3.8
Diğer	4.5	4.2	5.8	7.8	7.8	6.7	11.5
T o p l a m	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: T.C. Merkez Bankası 1990 yıllık rapor, s. 192, Tablo 36.

(1990 yılı Kasım ayı itibarıyledir.)

Not: (1) Mevduat bankaları arası mevduat hariç.

(2) Diğer mevduat, kâr amacı gütmeyen kuruluş mevduatı, Merkez Bankası mevduatı ve yurt dışındaki bankalar mevduatını içermektedir.

payı 1982 yılında % 22.4 iken bu pay 1990 Kasım'ında % 11.0 düzeyindedir. Ülkemizde ticari kuruluşlar mevduatı yıl sonlarında yapay işlemlerle yüksek gösterildiğinden, yıl sonu rakamları ile Kasım ayı sonu rakamlarının karşılaştırılması bir ölçüde yanıltıcı olmaktadır. Tabloda görüldüğü ölçüde olmamakla beraber, son yıllarda özel girişimlerin mevduatında görece bir yavaşlama olduğu açıktır. Diğer kurum ve kuruluşların toplam mevduat içindeki payı da sürekli artmaktadır. Bu artış daha çok yurt dışındaki bankalar mevduatından kaynaklanmaktadır. 1990 yılında hane halkı mevduatında gözlenen görece yavaşlama da izlenen faiz politikasının sonucudur.

(ix) Mevduatın bölgeler arası dağılımı ve bu dağılımda 1970-1990 dönemindeki gelişmeler «Tablo IX»da izlenebilir.

1990 yılında mevduatın bölgeler arası dağılımında bir önceki yıla göre göze çarpan değişiklik, Orta Kuzey Bölgesi'nin toplam mevduat içindeki payının % 25.7'den % 26.5'e, Marmara Bölgesi'nin payının % 42.0'den % 42.3'e yükselmesi, buna karşı diğer bölgelerin paylarının değişmemesi veya azalmasıdır. Orta Kuzey Bölgesi'nin toplam mevduat içindeki payının yükselmesinin nedeni, sair mevduatla (diğer kuruluşlar mevduatı) resmi mevdu-

atın önemli bir bölümünün bu bölgede (Ankara'da) toplanmasıdır.

Mevduatın bölgelerarası dağılımı 1970-1990 dönemi gibi daha geniş bir zaman boyutu içinde incelendiğinde, Marmara Bölgesi'nin payının % 39.1'den % 42.3'e; Orta Kuzey Bölgesi'nin payının % 22.1'den % 26.5'e yükseldiği; buna karşı kalkınmada gerice yöreler olarak nitelendirilebilecek bölgelerin paylarının ise azaldığı görülmektedir. 1970 yılında Kuzey Doğu, Güney Doğu, Orta Doğu ve Orta Güney bölgelerinin toplam mevduat içindeki payı % 10.9 iken, bu oran 1990 sonunda % 7.9'a gerilemiştir. Karadeniz Bölgesi'nin toplam mevduat içindeki görece payının düşüşü daha dikkat çekici boyutlarda olmuş; bu bölgenin toplam mevduat içindeki payı 1970-1990 döneminde, % 7.9'dan % 4.7'ye gerilemiştir. «Tablo IX», ülkemizde mevduatın dağılımı açısından dengesizliğin azalmadığını, tersine artarak sürdürülmeye ortaya koymaktadır.

(x) Türk bankacılık sisteminin yurt dışına açılma çabalarına karşın, ulusal bankalarımızın yurt dışındaki 20 şubesinin topladığı mevduat 1990 yıl sonu itibarıyla 1.643,6 milyar TL olmuştur. Kuzey Kıbrıs dahil dış ülkelerde toplanan mevduatın, toplam mevduat içindeki payı % 1.7 dolayındadır. Bu pay son yıllarda artış değil, azalış göstermektedir.

TABLE IX
Mevduatın Bölgelerarası Dağılımı (%)

Bölgeler	1970	1980	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Orta Kuzey	22.1	20.8	24.6	23.8	23.8	24.0	23.6	23.5	25.7	26.5
Ege	13.5	12.9	13.2	13.8	13.7	12.9	12.8	13.0	12.8	12.5
Marmara	39.1	44.9	42.1	42.3	43.0	41.9	42.2	42.8	42.0	42.3
Akdeniz	6.5	7.2	7.0	7.0	7.4	7.2	7.3	7.0	6.5	6.1
Kuzey Doğu	1.8	1.5	1.3	1.2	1.1	1.2	1.1	1.1	1.2	1.0
Güney Doğu	1.4	1.2	1.2	1.2	1.0	1.0	0.8	1.0	1.0	1.1
Karadeniz	7.9	5.6	5.2	5.2	5.0	5.7	5.8	5.3	5.0	4.7
Orta Doğu	3.3	2.2	2.1	2.1	2.0	2.3	2.1	2.1	2.0	2.0
Orta Güney	4.4	3.7	3.3	3.4	3.0	3.8	4.1	4.2	3.8	3.8

Not: 1986 yılından itibaren DTH da dahil.

b) Tasarruf Mevduatında Gelişmeler

Toplam TL mevduat içinde, mevduat sertifikası hariç, % 40'in üstünde paya sahip olan tasarruf mevduatında 1990 yılındaki gelişmeler ana hatları ile şöyle özetlenebilir:

(i) Tasarruf mevduatı, 1990 yılında % 42.7 oranında artarak yıl sonunda, (mevduat sertifikası hariç) 32.569,3 milyar TL'ye yükselmiştir. 1981 yılında % 102.6 oranında, 1982 yılında da % 66.5 oranında artan tasarruf mevduatı 1983 yılında yavaşlama göstermiş, anılan yıl tasarruf mevduatındaki artış % 28.5 oranına kadar inmiş idi. 1984 yılında tasarruf mevduatı yeniden hızlı artış göstermiş, ancak bu hız 1985, 1986 ve 1987 yıllarında sürmemiş, 1986 ve 1987 yıllarında tasarruf mevduatı en yavaş gelişen mevduat türü olmuştur. 1988 ve 1989 yıllarında izlenen faiz politikası sonucu hız kazanan tasarruf mevduatı, 1990 yılında yeniden yavaşlamıştır.

(ii) 1990 yılında da vadeli ve vadesiz tasarruf mevduatındaki gelişme hızları değişik olmuş; vadesiz mevduat % 56.0 oranında artarken vadeli tasarruf mevduatında artış hızı % 40.3'de kalmıştır.

(iii) Vadeli ve vadesiz tasarruf mevduatındaki gelişme hızlarının farklı oluşu, tasarruf mevduatının vade yönünden bileşimini etkilemiş; vadeli tasarruf mevduatının payı % 85.2'den % 83.8'e gerilerken, vadesiz tasarruf mevduatının payı % 14.8'den % 16.2'ye yükselmiştir.

Tasarruf mevduatının vadeli vadesiz ayırımı ve tasarruf mevduatının vade yapı-

sında 1970-1990 döneminde görülen değişimler «Tablo X»de gösterilmiştir.

«Tablo X», tasarruf mevduatının vade yapısının son yıllarda ne kadar dramatik bir değişim geçirdiğini ortaya koymaktadır. Vadesiz tasarruf mevduatının tasarruf mevduatı içindeki payı 1977 yılında % 70 dolayında iken, bu oran 1982 yılında % 18.2'ye kadar indikten sonra 1983 yılında tekrar % 31'e yükselmiş, 1985 yılında % 11.6'ya değin gerilemiş, 1986 ve 1987 yıllarında sırasıyla % 15.5 ve % 21.8 olmuş, 1988 ve 1989 yıllarında yeniden % 14.8'e düşmüş, 1990 yılında da % 16.2 olmuştur. Buna karşı vadeli tasarruf mevduatının payı 1977 yılında % 30.0 dolayında iken, 1990 yılında % 83.8 düzeyinde bulunmaktadır.

(iv) 1990 yılında tasarruf mevduatının bölgelerarası dağılımında Marmara Bölgesi'nin payı görece olarak yükselmiş, % 44.1'den % 45.2'ye çıkmış; buna karşılık diğer bölgelerin payları ya değişmemiş ya da hafifçe gerilemiştir.

(v) Tasarruf mevduatının bölgelerarası dağılımı ve bu dağılımın 1970-1990 döneminde göstermiş olduğu eğilimler, «Tablo XI»de izlenebilir.

1970-1990 döneminde tasarruf mevduatının bölgelerarası dağılımındaki gelişmeler incelendiğinde, Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgelerinin paylarının arttığı, diğer bölgelerin paylarının azaldığı görülmektedir. Gerçekten 1970-1990 döneminde Marmara Bölgesi'nin payı % 37.1'den % 45.2'ye, Ege Bölgesi'nin payı % 15.6'dan % 18.9'a, Akdeniz Bölgesi'nin payı da % 7.3'den % 8.5'e yükselmiş; buna karşılık kalkınmada gerice olarak nitelen-

TABLE X
Tasarruf Mevduatının Vadeler İtibarıyla Dağılım (%)

Mevduat Türü	1970	1980	1983*	1984*	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Vadeli Tas.	32.8	46.6	69.0	86.6	88.4	84.5	78.2	85.2	85.2	83.8
Vadesiz Tas.	37.2	53.4	31.0	13.4	11.6	15.5	21.8	14.8	14.8	16.2

(*) İhbarlı mevduat, vadeli mevduata dahildir.

direbileceğimiz bölgelerin payı giderek azalma eğilimi göstermiştir. Gerice veya kalkınmada öncelikli yöre olarak nitelendirilebilecek dört bölgenin (Kuzey Doğu, Güney Doğu, Orta Doğu, Orta Güney) toplam tasarruf mevduatı içindeki payları 1970 yılında % 12.4 düzeyinde iken, 1990 yılında «Tablo XI»de gösterildiği gibi % 8.3'e düşmüştür. «Tablo XI», ülkemizde bölgelerarası dengesizliklerin diğer bir göstergesi olmaktadır.

Tasarruf mevduatı içinde payı dramatik bir şekilde azalan bölgelerden biri de, Türkiye'nin gelişmiş yöreleri arasında yer alan Orta Kuzey bölgedir. Orta Kuzey Bölgesi'nin tasarruf mevduatı içindeki payı 1970-1990 döneminde % 18.0'den % 13.2'ye düşmüştür. Buna karşı bu bölgenin toplam mevduatı içindeki payı, sair ve resmi mevduatın Ankara'da toplanması nedeniyle artmaktadır.

Tasarruf mevduatındaki gelişmeler incelenirken, 1985 yılından itibaren mevduat sertifikası ile diğer kuruluşlar mevduatının, tasarruf mevduatı dışında gösterildiği dikkate alınmalıdır.

(vi) Tasarruf mevduatının büyüklük ve hesap adetleri itibariyle 1990 yılında dağılımı «Tablo XII»de verilmiştir.

«Tablo XII» tasarruf mevduatının he-

saplar itibariyle dağılımındaki dengesizliği ortaya koymaktadır. Sayı itibariyle hesapların yaklaşık % 95.0'i, toplam tasarruf mevduatının % 39.5'ine sahip olduğu halde; mevduatın % 60.5'i, hesap sahiplerinin % 5.0'ine ait bulunmaktadır.

3 milyon TL'den az hesap sayısı 29.707.941 olup, toplam hesap sayısının % 93.2'sini oluşturmasına karşılık, toplam mevduatın ancak % 24.4'üne sahip bulunmaktadır. Buna karşı 3 milyon TL'yi aşkın tasarruf mevduatı hesap sayısı 2.167.862 olup, toplam hesap sayısının yaklaşık % 7.0'sini oluşturmasına karşılık toplam mevduatın % 75.6'sına egemen bulunmaktadır. Mevduatın % 18.4'ü de, toplam hesap sahibinin binde 6'sına aittir.

Mevduat gruplarının, toplam mevduat ve hesap adedi içindeki paylarının karşılaştırılması, mevduatın bireyler arasındaki dağılımındaki dengesizliği göze çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Kaldı ki, yukarıdaki ayırım, hesap adetleri itibariyledir. Yüksek geliri bir mudiin, birden fazla büyük tutarda da hesabı olabilir. Tablo, hesap adedine göre değil de mudi sayısına göre düzenlenebilseydi, mevduatın dağılımındaki çarpıklığın boyutu daha çarpıcı biçimde görülebilecekti. Yıllar itibariyle karşılaştırmalar tasarruf mevduatının hesaplar arasındaki dağılımındaki dengesizliğin gi-

T A B L O X I
Tasarruf Mevduatının Bölgeler İtibariyle Dağılımı (%)
(1970-1989)

Bölgeler	1970	1980	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Orta Kuzey	18.0	16.1	17.3	18.4	17.2	16.1	14.4	13.6	13.4	13.2
Ege	15.6	16.8	16.2	16.4	16.5	17.7	18.6	18.7	18.9	18.9
Marmara	37.1	40.4	43.3	43.0	44.2	40.9	41.9	43.2	44.1	45.2
Akdeniz	7.3	7.4	7.3	7.4	7.7	8.4	8.7	9.0	8.8	8.5
Kuzey Doğu	2.1	2.0	1.4	1.4	1.3	1.6	1.6	1.4	1.4	1.3
Güney Doğu	1.5	1.4	1.2	1.0	1.0	1.3	1.3	1.3	1.2	1.3
Karadeniz	9.6	8.1	6.7	6.1	6.1	7.0	7.0	6.4	6.2	5.9
Orta Doğu	3.7	3.2	2.7	2.6	2.5	3.1	2.8	2.7	2.5	2.5
Orta Güney	5.1	4.6	3.9	3.7	3.5	3.9	3.7	3.7	3.5	3.2

T A B L O X I I
Tasarruf Mevduatının Hesaplara Dağılımı
(1990)

Hesap Grubu (TL)	Tutar		Hesap Sayısı	
	Milyon TL	Pay (%)	Sayı	Pay (%)
0 - 3.000.000	7.955,6	24,4	29.707.941	93,20
3.000.001 - 6.000.000	4.905,0	15,1	1.119.337	3,51
6.000.001 - 25.000.000	9.517,4	29,2	862.079	2,70
25.000.001 - 50.000.000	4.198,7	12,9	132.745	0,42
50.000.001 - 100.000.000	2.663,7	8,2	37.427	0,12
100.000.001 - +	3.328,9	10,2	16.274	0,05
Toplam	32.569,3	100,0	31.875.803	100,0

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği Yayın No. 165.

derek arttığını ortaya koymaktadır. 1988 yılında 3 milyon TL'ye kadar hesaplar toplam mevduatın % 40,8'ine, 25 milyon TL'den fazla hesaplar da % 17,4'üne egemen iken, 1990 yılında 3 milyon TL'den az hesapların payı % 24,4'e düşerken, 25 milyon TL'den fazla hesapların payı % 31,3'e yükselmiştir.

c) Döviz Tevdiat Hesaplarında Gelişmeler

1984 yılına kadar banka kaynakları arasında yer almayan Döviz Tevdiat Hesapları, 1983 yılı sonunda Türk parasının kıymetinin korunmasına ilişkin yeni düzenlemeler sonucu, Türkiye'de yerleşik kişilerle DTH açma olanağı tanınması ile hızlı artış göstermiştir. 1983 yılı sonunda 30,7 milyar TL olan DTH'lar, 1985 yılı sonunda 1.153,8 milyar TL'ye, 1986 yılı sonunda 2.592,5 milyar TL'ye, 1987 yılı sonunda 5.598,1 milyar TL'ye, 1988'de 9.411,3 milyar TL'ye, 1989 yılında 14.169,6 milyar TL'ye ve 1990 yılında da 22.538,0 milyar TL'ye yükselmiştir. Böylece DTH'ların TL mevduata oranı % 31,0, toplam mevduat içindeki payı da % 23,6 olmuştur. DTH'ların 1990 sonu itibarıyla % 41,4'ü Marmara, % 16,9'u Orta Kuzey

ve % 12,2'si Ege Bölgesi'nde toplanmıştır. DTH'lar içinde üç gelişmiş bölgenin payı % 70,0'i aşmaktadır. DTH'lar da, TL mevduata olduğu gibi, dört büyük bankada (T.C. Ziraat, T. İş Bankası, Yapı ve Kredi, Akbank) toplanmıştır. 1990 sonu itibarıyla dört büyük bankanın DTH'lar içindeki toplam payı % 51,0'dir. Bu pay anılan bankaların toplam mevduat içindeki paya paralel düşmektedir. Söz konusu dört bankanın DTH'lar içindeki payı 1988 yılında % 59,5 iken, 1989'da % 56,9'a, 1990'da da % 51,0'e düşmüştür.

d) T.C. Merkez Bankası'nın Bankacılık Sektörüne Açmış Olduğu Krediler

1990 sonu itibarıyla TCMB'nin bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler toplamı (İDT'lere sanayici senetleri karşılığı verilen krediler hariç) 4.541,9 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bu tutara Tarım Kredi Kooperatifleri'ne açılan krediler dahildir. TCMB'nin bir önceki yıl bu kapsamda açmış olduğu kredilerin toplamı 2.500,7 milyar TL idi. Buna göre TCMB'nin bankalara açmış olduğu krediler 1990 yılında % 81,6 oranında artış göstermiştir. 1989 yılında ise TCMB'nin bankacılık sektörüne açmış ol-

duğu krediler % 40.2 oranında artış göstermiş idi.

TCMB'nın bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler, izlenen para politikasına, uygulanan para programına göre iniş, çıkış, dalgalanma göstermektedir. Ancak, genel eğilim giderek TCMB kredilerinin banka kaynakları arasındaki payının azalması yönündedir. Bununla beraber bu eğilim 1990 yılında bir ölçüde değişmiş, TCMB'nın banka kaynakları içindeki payı hafifçe yükselmiştir.

TCMB, 1983-1985 yıllarında Hazine'nin nakit açıklarını kapatmaya yönelik bir politika izlemiş ve bankacılık sektörüne açmış olduğu kredileri görel olarak azaltmıştır. 1986 ve 1987 yıllarında ise izlenen politika, bankacılık sektörüne açılan kredileri genişletici yönde olmuş, söz konusu yıllarda TCMB'nın bankalara açmış olduğu krediler sırasıyla % 44.8 ve % 122.6 oranında artmıştır. TCMB, 1987 yılından

sonra yeniden reeskont ve avans kredilerinde kısıcıcı bir politika izlemeye başlamış, bu politikanın doğal sonucu olarak da bankacılık sistemine açmış olduğu kredilerde artış hızı yavaşlamış, 1988 yılında % 52.7'ye, 1989 yılında da % 40.2'ye düşmüştür. 1990 yılında TCMB'nın politikası yeniden değişmiş, TCMB bankaların kısa süreli likidite ihtiyacını karşılamak için bankacılık sektörüne açtığı kredileri % 81.6 oranında artmıştır.

«Tablo XIII»de izlenebileceği gibi, TCMB'nın, bankacılık kesimine açmış olduğu kredilerin sektörel dağılımı da, izlenen politikalara göre, büyük değişmeler göstermektedir. 1990 yılında TCMB'nın bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler arasında ticaret sektörüne yönelik olanlar yeniden ağırlık kazanmaya başlamış ve krediler içindeki payı % 20.6 düzeyine kadar yükselmiştir. 1987 yılında seçim ekonomisi nedeniyle TCMB kredileri içinde payı % 40'ı aşmış olan tarım kredi-

T A B L O X I I I
T.C. Merkez Bankası'nın Bankacılık
Sektörüne Açmış Olduğu Krediler
(Milyar TL)

	1986		1987		1988		1989		1990	
	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%
Tarım Kredileri	60.3	11.2	507.1	40.9	695.9	35.6	920.4	33.0	875.3	29.8
Sanayi Kredileri	412.9	76.9	617.5	49.8	839.7	43.0	1178.7	42.2	1168.0	39.8
Esnaf ve Sanatkâr	28.4	5.3	21.8	1.8	57.7	3.0	94,2	3.4	115,4	3.9
Dışsalım Kredileri	3.9	0.7	54.6	4.4	342.7	17.5	589,5	21.1	196,6	6.7
Ticaret Kredileri	31.5	5.9	37.9	3.1	17.2	0.9	9,0	0.3	582,2	19.8
Toplam	537.0	100.0	1238.9	100.0	1953.2	100.0	2791,8	100.0	2937,5	100.0

Kaynak: T.C. Merkez Bankası'nın 1990 Yıllık Raporu, s. 189, Tablo 30'dan yararlanarak düzenlenmiştir.

Not: (1) Tarım kredi kooperatiflerine açılan krediler ile İDT'lere sanayici senetleri karşılığı verilen krediler dahil.

(2) Menkul Kıymet Tanzım Fonu avansları ile Tasarruf Mevduatını Koruma Fonu avansları dahil değildir.

(3) 1990 yılı Kasım ayı sonu itibarıyla.

lerinin görelî önemi, 1987'den bu yana azalmaktadır. Tarım kredilerinin, TCMB kredileri içindeki payı 1988'de % 35.6'ya, 1989'da % 33.0'e ve 1990 yılında da % 29.8'e gerilemiştir.

Son yıllarda TCMB kredileri içinde sanayi kredilerinin payı giderek azalmaktadır. TCMB, 1989 yılı sonlarından itibaren uzun süreli kredi tahsisine son vermiştir. Bu eğilim 1990 yılında da sürmüştür. TCMB'nın bankalara açmış olduğu krediler içinde sanayi kredilerinin payı (İDT'lere sanayi senetleri karşılığı verilen krediler dahil) % 39.8'e değin düşmüştür. TCMB kredileri içinde sanayi kredilerinin payı 1986 yılında % 76.9 düzeyinde idi. Ticaret kredilerinin TCMB kredileri içindeki payı giderek azalmakta iken bu pay 1990 yılında yeniden % 20.0 düzeyine yükselmiş-

tir. TCMB'nın bankacılık kesiminin geçici likidite ihtiyacını karşılamaya yönelik bir re-eskont politikası izlemesi, TCMB kredilerindeki sektörel dağıtımını da etkilemektedir.

C. Banka Kredileri

Banka kredilerinin 1990 yılında göstermiş olduğu gelişmeler, önceki yıllarla karşılaştırmalı olarak aşağıda açıklanmış ve 1970-1990 döneminde banka kredilerindeki gelişmeler «Tablo XIV»de gösterilmiştir.

1 - Genel Gelişim

Toplam banka kredileri (kalkınma ve yatırım bankaları kredileri dahil, TCMB'nın dolaysız kredileri hariç) 1990 yılında, cari fiyatlarla % 73.8 oranında 33.987,6 milyar

TABLO XIV
Banka Kredileri
(1970-1990) (Milyar TL)

Yıllar	Ticaret Bankaları Kredileri	Kalkınma ve Yatırım Bankaları Kredileri	Toplam Banka Kredileri	Artış Oranı (%)	TCMB Dolaysız Krediler	Genel Kredi Stoku
1970	35,0	16,5	51,5	-	8,3	59,8
1971	-	-	58,7	13,9	11,8	70,5
1972	52,7	19,2	71,9	22,6	13,5	84,4
1973	70,4	23,5	93,5	30,6	13,8	107,7
1974	92,5	34,9	127,4	35,6	22,6	150,0
1975	133,0	49,1	182,1	43,0	22,3	204,4
1976	179,5	75,2	254,7	39,9	61,9	316,6
1977	224,0	103,5	327,5	28,6	119,6	447,1
1978	283,6	88,0	371,6	13,4	124,2	495,8
1979	427,6	114,3	541,9	45,9	214,5	756,4
1980	799,6	143,6	943,2	74,0	367,0	1.310,2
1981	1.402,1	214,0	1.616,1	71,3	495,6	2.111,7
1982	1.928,8	321,6	2.250,4	39,3	578,0	2.828,4
1983	2.552,4	432,7	2.985,1	32,6	645,1	3.630,2
1984	3.287,3	630,9	3.918,2	31,3	565,3	4.483,5
1985	5.802,6	704,3	6.506,9	66,1	931,0	7.437,9
1986	10.025,6	1.491,6	11.517,2	77,0	1.264,8	12.782,0
1987	16.396,9	2.312,7	18.709,6	62,4	2.169,9	20.879,5
1988	23.782,9	3.967,8	27.750,7	48,3	3.164,0	30.914,7
1989	39.855,9	6.190,7	46.046,6	65,9	3.886,5	49.933,1
1990	70.595,4	9.438,8	80.034,2	73,8	2.900,9	82.935,1

Not: (1) İller Bankası, kalkınma ve yatırım bankaları grubunda yer almaktadır.

(2) 1988 öncesi T.C. Tuzluz Bankası kredileri kalkınma ve yatırım bankaları grubunda gösterilmiştir.

TL artarak yıl sonunda 80.034,21 milyar TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. 1990 yılında banka kredilerinde artış hızı, 1987, 1988 ve 1989 yıllarından daha yüksek olup, mevduat artış hızını da 20 puan kadar aşmıştır.

1990 yılında banka kredilerinde artış hızı, genelde bir önceki yıldan yüksek olmakla beraber, artış hızındaki bu yükseklik, ticaret (mevduat) bankaları olarak nitelendirilen bankaların kredilerinden kaynaklanmıştır. Ticaret bankaları kredileri bir önceki yıla göre, cari fiyatlarla, % 77.2 oranında artarak 70.595,4 milyar TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. Bir önceki yıl ticaret (mevduat) bankaları kredilerinde artış hızı % 67.6 idi.

1990 yılında ticaret bankaları kredilerinde artış hızı bir önceki yıla göre yükselirken, kalkınma ve yatırım bankaları kredilerindeki artış hızı % 56.0'dan % 52.5'e düşmüştür.

Banka kredilerinde gelişmeler daha geniş bir zaman aralığı içinde incelendiğinde, «Tablo XIV»de izlenebileceği gibi, 1970 yılından bu yana genel olarak banka kredilerinde en hızlı artış, cari fiyatlarla 1986 yılında gerçekleşmiş; 1987 ve 1988

yıllarında banka kredilerinde artış hızı yavaşladıktan sonra 1989 ve 1990 yıllarında yeniden hızlanmış. Gerçekten 1986 yılında tüm banka kredilerinde artış hızı % 77.0 iken, bu hız 1987'de % 62.4'e, 1988 yılında da % 48.3'e düşmüş, 1989 yılında % 65.9'a ve 1990 yılında da % 73.8'e yükselmiştir.

1990 yılında kalkınma ve yatırım bankaları kredilerindeki artış hızındaki yavaşlama, Türkiye'de yatırımların ve dışsattımın yavaşlamasının diğer bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

1990 sonu itibarıyla Türkiye'nin kredi stoku (tüm banka kredileri + TCMB'nin kamu kesimine açmış olduğu dolaysız krediler) bir önceki yıl sonuna göre % 66.1 oranında artarak 82.935,1 milyar TL olmuştur. 1989 yılında kredi stokunun % 61.5 oranında arttığı dikkate alındığında, 1990 yılında kredi stokundaki büyüme bir önceki yıldan daha hızlı olmuştur. Bununla beraber, TCMB, 1990 yılında kısıtlayıcı bir kredi politikası izlediğinden, kamu sektörüne açmış olduğu krediler % 21.0 oranında azalmış ve 1990 yılında kredi stokundaki artış hızı, banka kredilerindeki artış hızının gerisinde kalmıştır.

T A B L O X V
Kredilerin Banka Grupları Arasında Dağılımı

Banka Grupları	Tutar (Milyar TL)	Toplam İçinde %	Grup İçinde %
A. Ticaret (Mevduat) Bankaları	70.595,4	88.2	100.0
- Kamusal Sermayeli	36.120,5	45.1	51.2
- Özel Ulusal Sermayeli	31.639,1	39.5	44.8
- Yabancı Bankalar	2.835,8	3.6	4.0
B. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	9.438,8	11.8	100.0
- Kamusal Sermayeli	7.654,9	9.6	81.1
- Özel Ulusal Sermayeli	1.604,2	2.0	17.0
- Yabancı Bankalar	179,7	0.2	1.9
C. TOPLAM	80.034,2	100.0	
- Kamusal Sermayeli	43.775,4	54.7	
- Özel Ulusal Sermayeli	33.243,3	41.5	
- Yabancı Bankalar	3.015,5	3.8	

2 - Banka Kredilerinin Banka Grupları Arasında Dağılımı

1990 yıl sonu itibarıyla banka kredilerinin banka grupları itibarıyla dağılımı «Tablo XV»de verilmiştir.

1990 yıl sonu itibarıyla toplam banka kredilerinin % 88.2'si mevduat veya ticaret bankalarınca (Etibank, Sümerbank dahil), % 11.8'i de kalkınma ve yatırım bankalarınınca sağlanmıştır. Bir önceki yıl kredilerin banka grupları arasında dağılımı, % 86.6 ticaret (mevduat) bankaları, % 13.4 kalkınma ve yatırım bankaları şeklinde idi. 1990 yılında ticaret (mevduat) bankalarının kredilerinin kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinden daha hızlı artması sonucu, ticaret bankalarının tüm banka kredileri içindeki payı yükselmiştir.

Kamusal sermayeli ticaret bankalarının payı, toplam krediler içinde % 45.1, ticaret bankaları kredilerinde de % 51.2'dir. Özel sermayeli ulusal ticaret bankalarının ise toplam krediler içindeki payı % 39.5, ticaret bankaları kredilerindeki payı da % 44.8'dir. Yabancı sermayeli ticaret bankalarının toplam krediler içindeki payı % 3.8, grup içindeki payı da % 4.0'dür.

Kalkınma ve yatırım bankaları grubunda, kamusal sermayeli bankaların (İller Bankası, T. İhracat Kredi Bankası-Eximbank, T. Kalkınma Bankası) bu grup bankaların kredileri içindeki payı % 81.1, özel sermayeli ulusal kalkınma bankalarının (T. Sinai Kalkınma Bankası, Sinai Yatırım ve Kredi Bankası, Tekfen Yatırım ve Finansman Bankası) payı % 17.0, yabancı sermayeli bankaların (Türk Merchant Bank, Avrupa-Türk Yatırım Bankası, Yatırım Bank) da % 1.9'dür.

1990 yılında tüm banka kredileri içinde kamusal sermayeli ulusal bankaların payı % 54.7, özel sermayeli ulusal bankaların payı % 41.5, yabancı sermayeli bankaların payı da % 3.8'dir. Bir önceki yıla göre toplam krediler içinde banka grupla-

rının payı belirgin bir şekilde değişiklik göstermemekle beraber, kamusal sermayeli bankaların payı 3.1 puan gerilerken; özel sermayeli bankaların payı 2.8 puan, yabancı bankaların payı 0.3 puan artış göstermiştir.

1990 yılında da kamusal sermayeli bankaların kredi piyasasındaki ağırlıkları bir ölçüde azalmakla beraber, sürmüştür.

3 - Banka Kredilerinin Sektörel Dağılımı

Banka kredilerinin 1990 yılında sektörel dağılımı, önceki yıllarla karşılaştırmalı olarak «Tablo XVI»da verilmiştir.

Banka kredilerinin sektörel dağılımı, 1986 yılı başından itibaren uygulamaya konulan tek düzen hesap planına göre verilmektedir. Bu tasnif değişikliği nedeni ile 1986'dan önceki yıllarla sağlıklı karşılaştırmalar yapmak olanağı kalmadığından, 1986 yılından başlamak üzere bu konuda yeni bir seri düzenlenmektedir. 1989 yılından itibaren de büyük bölümü T. Kalkınma Bankası tarafından verilen turizm kredileri, ihtisas kredileri içinde gösterilmeye başlanmıştır.

1990 yılında banka kredilerinin, ihtisas kredileri, ihtisas dışında kalan krediler, kalkınma ve yatırım bankaları kredileri olarak ayırımı, (turizm kredilerinin ihtisas kredileri içinde gösterildiği dikkate alındığında) bir önceki yıla göre belirgin bir değişiklik göstermemiştir. Toplam krediler içinde ihtisas kredilerinin payı, bir önceki yıla göre, hafifçe gerileyerek 1989 yılında % 28.7 iken 1990 yılında da % 27.4 olmuş; buna karşı ihtisas dışında kalan kredilerin payı yükselerek % 59.5'ten % 62.2'ye çıkmış, kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinin payı ise % 11.8'e, turizm kredileri hariç % 10.4'e gerilemiştir.

1990 yılında ihtisas kredileri içinde yer alan tarım kredilerinin payı % 16.0 olarak değişmezken, konut (gayrimenkul)

T A B L O X V I
Kredilerin Sektörel Dağılımı
(1986-1989) (%)

	1986	1987	1988	1989	1990
A. İhtisas Kredileri	26.5	27.0	28.6	28.7	27.4
1 - Tarım	15.4	14.7	16.2	16.0	16.0
2 - Konut (Gayrimenkul)	6.9	8.2	8.2	7.5	7.1
3 - Mesleki (Esnaf-Sanatkâr)	3.7	3.7	3.4	3.2	3.5
5 - Denizcilik	0.5	0.4	0.3	0.2	-
4 - Turizm	-	-	-	1.7	-
6 - Diğer İhtisas	-	-	-	0.1	-
B. İhtisas Kredileri Dışında	60.5	60.7	57.1	59.5	62.2
1 - İhracat	11.4	11.2	12.5	13.5	12.7
2 - İthalat	0.8	0.6	0.6	0.3	0.2
3 - İşletme	26.7	19.5	15.6	33.4	37.5
4 - Yatırım	5.7	5.7	4.2	3.2	2.7
5 - Diğer	15.9	23.7	24.2	9.1	9.1
C. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13.0	12.3	14.3	11.8*	10.4*
Genel Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

(*) Turizm kredileri hariç.

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği.

Not: 1989'dan itibaren kalkınma ve yatırım bankalarının verdiği turizm kredileri ihtisas kredileri arasında gösterilmeye başlanmıştır.

kredilerinin toplam krediler içindeki payı hafifçe gerilemiş, % 7.5'ten % 7.1'e düşmüştür. Yine bu grupta yer alan mesleki kredilerin toplam krediler içindeki payındaki düşüş eğilimi 1990 yılında değişmiş, mesleki (küçük esnaf, sanatkâr) kredilerinin toplam krediler içindeki payı % 3.2'den, % 3.5'e yükselmiştir.

1990 yılında ihtisas kredileri dışında kalan kredilerin sektörel dağılımı, önceki yıllara göre, bir ölçüde değişmiştir. İhracat kredilerinin toplam krediler içindeki payı % 13.5'ten % 12.7'ye, yatırım kredilerinin payı da % 3.2'den % 2.7'ye gerilerken, işletme kredilerinin payı % 33.4'ten, % 37.5'e yükselmiştir. İşletme kredilerinde bu ölçüde artış, tasnif değişikliğinden kaynaklanmış; bankaların önceki yıllarda «diğer krediler» arasında gösterdikleri krediler, 1990 yılından itibaren işletme kredileri arasında gösterilmeye başlanmış, bu-

nun sonucu işletme kredilerinin payı artarken, «diğer kredilerin» toplam krediler içindeki payı gerilemiştir.

Ticaret bankalarının vermiş olduğu yatırım kredilerinin toplam krediler içindeki payındaki düşüş eğilimi 1989 yılında da sürmüştür, söz konusu yatırım kredilerinin toplam krediler içindeki payı % 2.7'ye kadar gerilemiştir.

Kalkınma ve yatırım bankalarının kredileri, daha çok dışsattım ve yatırım finansmanına yönelik olduğu için, gerçekte tüm banka kredileri içinde dışsattım kredileri ile yatırım kredilerinin payı, «Tablo XVI»-da verilen oranların üstünde bulunmaktadır.

1990 yılında toplam banka kredileri içinde kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinin payı % 11.8'den, turizm kredileri dışında % 10.4'e gerilemiştir. Turizm kredileri dahil edildiğinde bu pay % 11.8'e yük-

selmektedir. Söz konusu bankaların kredilerindeki artış hızının (turizm kredileri dahil % 52.5), ticaret bankaları kredilerindeki artış hızının gerisinde kalışı, tüm banka kredileri içindeki kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinin payında düşüşe yol açmıştır. 1990 yılında kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları kredileri % 54.0 oranında artarken, özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının kredilerinde artış hızı % 46.3 dolayında kalmıştır.

4 – Banka Kredilerinin Vade İtibariyle Dağılımı

1990 sonu itibariyle bankaların (kalkınma ve yatırım bankaları dahil), ihtisas kredileri dışında vermiş oldukları kredilerin 10.145,4 milyar TL'si orta ve uzun sürelidir. Söz konusu orta ve uzun süreli krediler 1990 yılında cari fiyatlarda % 31.7 oranında artmıştır. İhtisas kredileri dışında banka kredilerinin % 17.5'i orta ve uzun sürelidir. Bir önceki yıl ise orta ve uzun süreli kredilerin toplam krediler içindeki payı % 23.5 idi. Buna göre 1990 yılında orta ve uzun süreli kredilerin toplam krediler içindeki payı 6 puan birden gerilemiştir. Bu gelişme 1990 yılına özgü olmayıp bankaların kredi portföylerinde orta ve uzun süreli kredilerin payı sürekli gerilemektedir. 1988 yılında % 27.6 olan bu pay iki yıl gibi kısa sürede % 17.5'e düşmüştür.

1990 yılında mevduat (ticaret) bankalarının kredilerinin (ihtisas kredileri dışında) vade dağılımı % 10.9 orta ve uzun süreli, % 89.1 de kısa sürelidir. Mevduat bankaları kredilerinin 1990 yılında vade dağılımı bir önceki yıla göre belirgin bir değişiklik göstermiştir. Gerçekten 1989 yılında mevduat (ticaret) bankalarının kredilerinin vade dağılımı % 14.4 orta ve uzun süreli, % 85.6 kısa süreli şeklinde idi. 1990 yılında ticaret bankaları kredileri içinde orta ve uzun süreli kredilerin payı 3.5 puan veya % 24.3 oranında düşüş göstermiştir.

Kalkınma ve yatırım bankalarının kredilerinin ise 1990 sonu itibariyle, turizm kredileri dışında, % 58.8'i orta ve uzun süreli, % 41.2'si kısa sürelidir. Bu dağılım, 1989 yılında % 69.2 orta ve uzun süreli, % 30.8 kısa süreli şeklinde idi. 1990 yılında kısa süreli kredilerin kalkınma ve yatırım bankaları kredileri içindeki göreceli payı da yükselmiştir. Kalkınma ve yatırım bankalarının da son yıllarda kısa süreli kredilere yöneldikleri görülmektedir.

Ticaret bankalarının açmış olduğu orta ve uzun süreli krediler, 1990 yılında % 40.9 oranında artış göstermiştir. Ticaret bankalarının kısa süreli kredilerinin artış hızının (% 74.3) orta ve uzun süreli kredilerdeki artış oranından çok daha yüksek olması, bankaların kredi portföyünde orta ve uzun süreli kredilerin payının % 10.9'a değin düşmesine yol açmıştır. Son yıllarda ticaret bankalarının açmış oldukları krediler içinde (ihtisas kredileri dışında) orta ve uzun vadeli kredilerin payı 1983 yılında % 30.3 iken, bu pay 1984 yılında % 23.6'ya, 1985'te % 20'ye, 1986'da % 15.6'ya, 1987'de % 15.4'e, 1988'de % 15.1'e, 1989'da % 14.4'e ve nihayet 1990 yılında % 10.9'a kadar gerilemiştir. Bankaların orta vadeli kredilerindeki göreceli gerileme, orta vadeli yatırım kredisi talebinin giderek azaldığı ve/veya ticaret bankalarının riskli gördükleri için orta ve uzun süreli kredilerden kaçındıkları şeklinde yorumlanabilir. Enflasyonist sürecin de bu gelişmede etkili olduğu, uzun süreli fon sunumunu azalttığı kuşkusuzdur.

5 – Banka Kredilerinin Özel ve Kamu Kesimi Arasında Dağılımı

TCMB'nin 1990 Yıllık Raporu'nda yer alan bilgilerden yararlanılarak, 1980'den bu yana banka kredilerinin kamu ve özel kesim arasındaki dağılımını ve dağılımındaki gelişmeleri gösteren «Tablo XVII» düzenlenmiştir.

«Tablo XVII», 1990 yılında Kasım ayı sonu itibarıyla ticaret (mevduat) bankaları kredilerinin % 14.1'inin kamu kesimince, % 85.9'unun da özel işletmeler ve hane halkı tarafından kullanıldığını ortaya koymaktadır. Kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinde ise, anılan tarih itibarıyla kamu kesiminin payı % 41.2, özel kesimin payı ise % 58.8'dir. Toplam banka kredilerinin Kasım 1990 tarihinde kamu ve özel sektör arasındaki dağılımı ise, kamu kesimi % 16.8 özel sektör % 83.2 şeklindedir. TCMB'nin kamu kesimine açmış olduğu doğrudan kredilerde hesaba katıldığında, Kasım 1990 sonu itibarıyla kredi stokunda kamu kesiminin payı % 22.3 özel kesimin payı da % 77.7 olmaktadır.

Kredilerin, özel ve kamu kesimi arasındaki dağılımına 1980'den bu yana daha geniş bir zaman aralığından bakıldığında; banka kredileri içinde özel kesimin payının yükseldiği, buna karşı kamu kesiminin payının azaldığı görülmektedir. Gerçekten 1980 yılında kamu sektörü, toplam banka kredilerinin % 28.2'sini kullanırken ve kredi stoku içinde payı da % 48.0 iken; söz konusu pay, Kasım 1990 tarihli itibarıyla toplam banka kredilerinde % 16.8'e, kredi stoku içinde de % 22.3'e düşmüştür. Böyle olmakla beraber kamu kesiminin banka kredileri içindeki payının, 1983 yılında inceleme dönemindeki en düşük düzeyine indikten sonra, 1988 yılı sonuna kadar yeniden yükseldiği, ancak

T A B L O X V I I
Banka Kredilerinin Kamu ve Özel Kesim Arasında Dağılımı

	1980	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
A. Ticaret Bankaları Kredileri									
– Kamu Sektörü	18.8	9.0	6.5	12.5	11.5	18.2	18.5	15.4	14.1
– Özel İşletmeler ve Hanehalkı	81.2	91.0	93.5	87.5	88.5	81.8	81.5	84.6	85.9
B. Kalkınma ve Yatırım Bankaları Kredileri									
– Kamu Sektörü	71.5	65.9	55.9	51.2	56.0	41.6	39.0	45.1	41.2
– Özel İşletmeler ve Hanehalkı	28.5	34.1	44.1	48.8	44.0	58.4	61.0	54.9	58.8
C. Topl. Banka Kredileri									
– Kamu Sektörü	28.2	17.5	13.7	16.5	16.1	20.2	20.6	18.7	16.8
– Özel İşletmeler ve Hanehalkı	71.8	82.5	86.3	83.5	83.9	79.8	79.4	81.3	83.2
D. Kredi Stoku									
– Kamu Sektörü	48.0	31.7	25.2	27.3	25.6	29.0	30.7	25.7	22.3
– Özel İşletmeler ve Hanehalkı	52.0	68.3	74.8	72.7	74.4	71.0	69.3	74.3	77.7
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: T.C.M.B. Yıllık Raporları

- 1990 Yıllık Rapor s. 195, Tablo 37.
- 1983 Yıllık Rapor s. 128, Tablo 35.

Not: (1) 1990 yılı Kasım ayı sonu itibarıyla.

(2) Kredi stokuna T.C.M.B.'nin kamu kesimine açmış olduğu doğrudan krediler dahildir.

1989 ve 1990 yıllarında azalmaya başladı-ğı gözlemlenmektedir.

Bankacılık sistemimizde kamu banka-ları ağırlık taşımasına karşın, bankaların esas itibarıyla özel kesimi finanse etme özellikleri sürmektedir.

6 - Banka Kredilerinin Bölgesel Dağılımı

Banka kredilerinin (1985-1988 yılları için, Devlet Yatırım Bankası ve daha sonra bu bankanın yerini alan Türkiye İhracat Kredi Bankası dahil, 1988-1990 yılları için, İller Bankası kredileri hariç) bölgelere-rası dağılımı ve dağılımında 1970-1990 dönemindeki gelişmeler «Tablo XVIII»de verilmiştir.

1990 yılında, Marmara ve Orta Kuzey bölgelerinin payları azalmakla beraber, banka kredilerinin bölgelerarası dağılımında dengesizliğin sürdüğü, öncelikli veya

geri kalmış yörelerin banka kredilerinden aldıkları payın gerilediği, buna karşı Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinin banka kredilerinden aldıkları payların arttığı görülmektedir. 1990 yılında banka kredileri içinde bir önceki yıla göre, Marmara Bölgesi'nin payı % 38.0'dan % 37.7'ye, Orta Kuzey Bölgesi'nin payı da % 26.1'den % 25.8'e gerilerken, Akdeniz Bölgesi'nin payı % 11.3'den % 11.5'e, Karadeniz Bölgesi'nin payı da % 6.1'den % 6.8'e yükselmiştir. 30 ili kapsayan Kuzey Doğu, Güney Doğu, Orta Doğu ve Orta Güney bölgelerinin toplam payı da 1989 yılında % 6.0 iken, 1990 yılında % 5.8 olmuştur.

Kredilerin bölgelerarası dağılımına 1970-1990 gibi daha geniş bir zaman boyutu içinde bakıldığında, kredilerin dağılımında dengesizliğin giderilmesi konusunda izlendiği ileri sürülen politikalar ve alındığı bildirilen tüm önlemlere karşın dengesizliğin giderilmediği görülmektedir. Ger-

T A B L O XVIII
Banka Kredilerinin Bölgesel Dağılımı (%)
(1970-1989)

Bölgeler	1970	1980	1982	1983	1984	1985*	1986*	1987*	1988**	1989**	1990**
Orta Kuzey	23.8	21.8	19.3	20.8	20.4	24.6	23.9	26.1	28.7	26.1	25.8
Ege	13.8	14.3	14.1	13.3	12.9	13.5	13.2	13.6	12.0	12.5	12.4
Marmara	35.6	37.2	43.3	43.4	44.7	39.7	39.7	37.7	39.3	38.0	37.7
Akdeniz	10.5	12.5	11.8	10.8	10.5	11.0	11.4	10.8	10.0	11.3	11.5
Kuzey Doğu	1.8	1.2	1.1	1.0	1.1	1.0	1.0	1.2	0.8	1.0	0.8
Güney Doğu	1.9	1.4	1.0	1.0	1.1	1.1	1.0	1.1	0.8	1.0	0.8
Karadeniz	7.2	5.3	5.1	5.3	4.6	4.3	5.0	4.9	4.6	6.1	6.8
Orta Doğu	1.8	1.9	1.4	1.4	1.6	1.7	1.8	1.6	1.4	1.4	1.5
Orta Güney	3.6	4.4	2.9	3.0	3.1	2.9	3.0	3.0	2.4	2.6	2.7
T o p l a m	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği yayınlarında yer alan rakamlardan yararlanılarak düzenlenmiştir.

(*) Devlet Yatırım Bankası kredileri dahil.

(**) İller Bankası kredileri hariç.

çekten 30 ili kapsayan dört gerice yöre ile orta gelişmiş olarak kabul edebileceğimiz Karadeniz Bölgesi, 1970 yılında toplam olarak banka kredilerinin % 16.3'ünden yararlanırken, bu oran 1990 yılı sonunda % 12.6'ya kadar düşmüştü; buna karşılık Marmara Bölgesi'nin kredilerden aldığı pay % 35.6'dan % 37.7'ye, Orta Kuzey Bölgesi'nin aldığı pay da % 23.8'den % 25.8'e yükselmiştir. Ancak, 1989 ve 1990 yıllarında Karadeniz Bölgesi'nin kredilerden aldığı pay hızlı bir artış göstermiştir. Karadeniz Bölgesi'nin kredilerden aldığı pay 1988 yılında % 4.6 iken bu pay 1990 da % 6.8'e yükselmiştir.

7 - Bankaların Gayri Nakdi Kredileri

Tüm dünya bankacılığında olduğu gibi bankalarımızın da bilanço dışı işlemleri, özellikle gayri nakdi kredileri büyük boyutlara ulaşmaktadır. Gayri nakdi krediler içinde teminat mektupları, kabul kredileri, verilen avaller, akreditif taahhütleri, prefiansman kredilerine verilen garantiler önemli yer tutmaktadır. Garanti, kefalet ve taahhütlerin toplamı, Bankalar Birliği'nin araştırmaya esas olan 165 no.lu yayınından yararlanılarak, 1990 yılı sonu için 58.484,1 milyar TL olarak hesaplanmıştır. 1990 yılında bankaların gayri nakdi kredilerindeki artış hızı % 54.9 olup, nakdi kredilerinde artış hızı % 73.8'in altında kalmıştır. 1990 sonu itibarıyla bankaların gayri nakdi kredilerinin nakit kredilerine oranı % 73.1'dir. Gayri nakdi kredilerin banka grupları arasında dağılımı; % 28.6 kamusal sermayeli ticaret bankaları, % 61,6 özel ticaret bankaları, % 5.5 yabancı bankalar ve % 4.3 de kalkınma ve yatırım bankaları şeklindedir. Özel bankalarda gayri nakdi kredilerin görece olarak yüksekliği, bu bankalarda riski artırmaktadır. Gerçekten özel sermayeli ticaret bankalarında 1990 sonu itibarıyla gayri nakdi kredi-

ler, nakdi kredi tutarını aşmıştır. Yabancı bankaların da ticari nakdi krediler içinde payının % 3.8 dolayında olmasına karşılık, gayri nakdi kredilerde paylarının % 5.5 olması dikkat çekmektedir. Ülkemizde özel bankalar daha çok nakdi olmayan kredilere yönelerek kârlarını arttırmaktadırlar. 1990 yılında gayri nakdi kredilerde artış hızının 1989 yılına göre arttığı, % 41.3'ten % 54.9'a yükseldiği, buna karşın 1987'de ulaştığı % 83.7 düzeyine yaklaşmadığı görülmektedir.

1990 yılında özellikle özel sermayeli ticaret bankalarının gayri nakdi kredilerinde hızlı artış sonucu, bu bankaların gayri nakdi krediler içindeki payı % 57.3'den % 61.6'ya yükselmiş, buna karşın kamusal sermayeli bankaların payı % 32.4'den % 28.6'ya gerilemiştir. Yabancı sermayeli bankalarla, kalkınma ve yatırım bankalarının gayri nakdi krediler içindeki payları belirgin bir değişiklik göstermemiştir.

D. Bankalarda Kâr ve Kârlılık

Tüm bankaların kârı (TCMB hariç, kalkınma ve yatırım bankaları dahil) 1990 yılında (dönem zararları indirildikten sonra) net olarak 3.880,6 milyar TL olmuştur. 1990 yılında bankacılık sisteminde (TCMB hariç) kârın oluşumu aşağıda «Tablo XIX»da verilmiştir.

1990 yılında tüm bankaların (TCMB hariç) kârları, bir önceki yıla göre, cari fiyatlarla % 101.8 oranında artmıştır. Bankaların toplam kârları 1987 yılında % 96.0, 1988 yılında % 89.0 oranında arttıktan sonra 1989 yılında cari fiyatlarla artış hızı % 13.2'ye düşmüştü, 1990 yılında ise son yılların en yüksek düzeyine ulaşmıştır. 1990 yılında bankaların reel kârları bir önceki yıla göre % 31.8 oranında artmıştır.

1990 yılında bankaların kârlılık oranları, 1989 yılına göre önemli ölçüde artmasına karşın, 1987 ve 1988 düzeyine ulaş-

mamıştır. Bankaların Net Kâr/Öz Sermaye oranı, ortalama olarak, 1987 yılında % 36.3, 1988 yılında % 38.3 iken, 1989 yılında % 23.2'ye düşmüştür, 1990 yılında ise % 27.3'e yükselmiştir.

Açıklanan banka kârlarına göre, 1980 yılından itibaren öz sermaye kârlılığındaki gelişmeler şöyledir: 1980 yılında % 64,2 olan Kâr/Öz Sermaye oranı, 1981'de % 35.3'e, 1982'de % 25.9'a, 1983 yılında % 18.2'ye kadar geriledikten sonra 1984 yılında % 26.8'e çıkmış, 1985'te yeniden

% 23.5'e düşmüştür, 1986'da % 30.1'e, 1987'de % 36.3'e ve 1988 yılında % 38.3'e yükseldikten sonra 1989 yılında % 23.2'ye gerilemiş, 1990 yılında da % 27.3 olmuştur.

Bankalarda öz sermaye kârlılığı ortalama olarak genelde düşüktür. Bankalararası rekabetin artması, bankaların yeni hizmet ve kredi türleri geliştirmede çok başarılı olamamaları, kaynak maliyetinin artması, mevduat munzam karşılığı ve disponibilite oranlarının yüksekliği, yeniden değerlendirme sonucu banka öz kaynaklarının hesaba artması, donuk krediler sorunu; öz sermaye kârlılığını olumsuz yönde etkileyen etmenler olarak belirtilebilir.

1990 yılında da bankalarda kârlılık oranları banka grupları itibariyle farklıdır. Ancak, bu farklılığın giderek azaldığı gözlenmektedir. 1990 yılında da en yüksek kârlılık oranı yabancı sermayeli ticaret bankalarına aittir. Söz konusu bankalarda öz sermaye kârlılık oranı (Net Kâr/Öz Sermaye) % 36.1'dir. Ancak, yabancı sermayeli ticaret bankalarında öz sermaye kârlılık oranı düşmektedir. Yabancı sermayeli ticaret bankalarında Net Kâr/Öz Sermaye oranı 1988 yılında % 79.0, 1989 yılında da % 43.8 oranında idi. Yabancı bankalar grubunda Türk-Arap Bankası'nın zarar etmekte oluşu, ortalama kârlılık oranını düşürmektedir. Yabancı ticaret bankalarının büyük bir bölümü vergi yönünden dar mükellef olduklarından, yeniden değerlendirme yapamamaktadırlar. Öz kaynakları içinde değer artış fonu yer almadığından, kârlılık oranı bu grup bankalarda daha yüksek gözükmektedir.

Özel sermayeli ulusal ticaret bankalarında öz sermaye kârlılığı 1988 yılında % 41.3 iken, 1989 yılında % 27.5'e düşmüştür, 1990 yılında % 28.9'a yükselmiştir. 1987 yılında da bu gruba giren bankalarda öz sermaye kârlılığının % 43.4 olduğu dikkate alındığında, özel sermayeli ulusal ticaret bankalarında kârlılığın ortalama olarak

T A B L O X I X
Bankaların Toplu Gelir Tablosu
(1989/1990 - Milyar TL)

	1989	1990
Faiz Gellirleri (+)	20.740,2	33.903,3
Faiz Giderleri (-)	18.257,3	25.028,2
Net Faiz Geliri	2.482,9	8.875,1
Faiz Dışı Gellirler		
Kredilerden Alınan		
Komisyon ve Ücretler	624,8	1.036,2
Bankacılık Hizmetleri	693,4	1.102,3
Kambiyto Kâr ve Zararı (Net)	436,1	(219,2)
Sermaye Piyasası İşlemleri Kârı (Net)	1.384,1	1.685,5
İştirak ve Kuruluşlardan Alınan Kâr Payları	675,1	683,6
Toplam Faiz Dışı Gellirler	3.813,8	4.288,4
Faiz Dışı Giderler		
Personel Giderleri	2.541,3	5.087,6
Karşılıklar	471,0	1.005,3
Vergi ve Harçlar	303,3	595,0
Verilen Ücret ve Komisyonlar	99,1	140,6
Amortismanlar	226,3	431,3
Toplam Faiz Dışı Giderler	3.641,5	7.259,8
Faaliyet Kârı	2.655,2	5.903,7
Diğer Gellirler (+)	1.821,1	2.009,3
Diğer Giderler (-)	2.149,8	3.555,6
Vergi Öncesi Kâr	2.326,6	4.357,4
Vergi Karşılığı (-)	403,7	476,8
Net Kâr	1.922,9	3.880,6

1990 yılında yükselişine karşın, 1988 düzeyininin dahi altında bulunmaktadır.

1990 yılında da ticaret bankaları arasında kârlılığı en düşük olan bankalar grubu, kamusal sermayeli bankalar olmakla beraber, bu bankaların ortalama öz sermaye kârlılık oranı 1989 yılında % 20.5 iken, bu oran 1990 yılında % 28.4'e yükselmiştir. Bu gruba giren bankaların, bir tür ihtisas bankaları olmalarının yanı sıra, yönetim sorunları, öz kaynakları içinde değer artış fonlarının önemli boyutta oluşu ve 1990 yılında Denizcilik Bankası ile Etibank'ın zararlı oluşu, kârlılığın düşük düzeylerde kalmasına yol açmaktadır.

1990 yılında da kalkınma ve yatırım bankalarında kârlılık oranı, ticaret bankaları grubunun gerisinde kalmıştır. 1988 yılında kalkınma ve yatırım bankalarında ortalama kârlılık oranı % 20.0 dolayında iken, 1989 yılında % 10'a düşmüş, 1990 yılında ise % 14.7 olmuştur. Bu grupta kamusal sermayeli bankalarda Net Kâr/Öz Sermaye oranı % 11.0 oranında iken, özel sermayeli bankalarda % 37.5'e yükselmiştir. 1990 yılında kalkınma ve yatırım bankaları grubunda, öz sermaye kârlılığı, bir önceki yıla göre, kamusal sermayeli bankalarda % 6.8'den % 11.0'e, özel sermayeli bankalarda da % 27.1'den % 37.5'e yükselmiştir.

Bankalar itibarıyla faiz farkı da, diğer bir deyişle alınan faiz ile verilen faiz arasındaki oransal fark da değişiktir. Faiz farkı, bankalar genelinde % 26.2, ticaret bankaları grubunda ise ortalama % 25.6'dır. Kalkınma ve yatırım bankaları grubunda mevduat, ana kaynağı oluşturmadığından ve bu bankalar daha çok öz kaynak veya öz kaynak benzeri fonlarla çalıştıklarından, faiz farkı daha yüksek olmaktadır. 1990 yılında da bu grup bankalarda faiz farkı oranı % 35.3'tür.

Ticaret bankaları grubunda faiz farkı, % 38.1 ile en yüksek yabancı bankalar

grubundadır. Özel sermayeli ulusal bankalarda faiz farkı % 29.5, kamusal sermayeli bankalarda da % 21.1'dir. Son yıllarda mevduatın daha çok kamusal sermayeli bankalara yönelmesi ve bu bankalara verimli bir şekilde krediye dönüştürülemediği faiz farkını daraltmaktadır.

1988 yılında bankalar genelinde faiz farkı % 21.3 iken, 1989 yılında bu marj hızlı bir düşüşle % 12.0'ye inmiş, 1990 yılında hızlı bir yükselişle % 26.2'ye çıkmıştır. Tüm banka gruplarında 1990 yılında faiz marjı yükselmiş, kalkınma ve yatırım bankaları genelinde % 30.3'ten % 35.3'e, yabancı sermayeli ticaret bankalarında % 26.0'dan % 38.1'e, özel sermayeli ulusal ticaret bankalarında % 11.7'den % 29.5'e, kamusal sermayeli bankalarda da % 9.1'den % 21.1'e yükselmiştir.

Faiz Farkı/Aktif (Varlık) Toplamı şeklinde hesapladığımız net faiz marjı, bankacılık sektöründe 1988 yılında % 3.8 iken, 1989 yılında % 2.3'e düşmüş, 1990 yılında % 5.2'ye yükselmiştir. Net faiz marjının en yüksek olduğu banka grubu % 7.5 ile yabancı sermayeli ticaret bankaları olup, yabancı bankaları % 5.9 ile özel ticaret bankaları, % 4.5 ile de kamusal sermayeli ticaret bankaları izlemektedir. Kalkınma ve yatırım bankaları genelinde net faiz marjı % 4.9'dur.

1990 yılında banka kârları üzerinde olumlu ve olumsuz etki yapan etmenler satırbaşları olarak şöyledir.

Kâr üzerinde olumlu etki yapan etmenler ve gelişmeler şöyle özetlenebilir:

(i) *Faiz marjının yükselmesi.* 1989 yılında % 12.0'ye değin düşen faiz marjı 1990 yılında bankalar genelinde % 26.2'ye yükselmiştir. Alınan faizlerle verilen faizler arasındaki marjın yükselmesinde, 1990 yılında mevduat faizlerinin bir önceki yıla göre düşmesinin yanı sıra, bankaların dövizle borçlanıp, TL kredisi vermeleri de etkili olmuş, izlenen kur politikası sonu-

cu dövizle borçlanmanın maliyeti TL maliyetine kıyasla daha düşük düzeyde kalmıştır.

(ii) *Sermaye piyasasının gelişmesi.* İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem hacminin artması, aracılık hizmeti yapan bankaların net kârlarını olumlu yönde etkilemiş; bankalar 1990 yılında sermaye piyasası işlemlerinden net olarak (zararlar düşüldükten sonra) 1.685,5 milyar TL kâr sağlamışlardır.

(iii) *Kredilerin bir önceki yıldan daha hızlı artması, mevduatın krediye dönüştürülmesi oranının yükselmesi.* 1990 yılında banka kredilerinde artış hızı % 65.9'dan % 73.8'e yükselirken, ticaret bankalarında mevduatın krediye dönüştürülme oranı da % 63.9'dan % 74.1'e yükselmiştir.

(iv) *Bankacılık hizmetleri gelirlerinin artması.* 1990 yılında bankaların kredilerden aldıkları komisyon ve ücretler % 65.8 oranında artarak 1.036,2 milyar TL'ye yükselirken, salt bankacılık hizmetleri gelirleri de % 59.0 oranında artarak 1.102,3 milyar TL olmuştur.

(v) *TCMB'nin 1990 yılında mevduat karşılık oranlarını bankalara daha az yük getirecek şekilde düzenlemesi.* 1990 yılında yapılan son düzenlemeye göre, munzam karşılık oranları, vadesiz ve bir aya kadar vadeli mevduat için % 17.5, üç aydan bir yıla kadar vadeli mevduat için % 8.25 olarak belirlenmiştir. Ayrıca, değişken faizli 2 ve 3 yıl vadeli mevduat için munzam karşılık oranı % 6, 3 ve 4 yıl vadeli % 2 olarak saptanmıştır.

1990 yılında banka kârlarındaki önemli artışta, bu etmenler arasında kuşkusuz en etkili rolü faiz marjının olağanüstü boyutta genişlemesi oynamıştır.

1990 yılında banka kârları üzerinde olumsuz yönde etki yapan etmenler ve/veya gelişmeler de şöyle özetlenebilir:

(i) Bankaların kambiyo kârları zarara dönüşmüştür. 1990 öncesi yıllarda banka kârlarının önemli bölümü kambiyo kârlarından kaynaklanırken, 1990 yılında bankalar genelinde kambiyo kârları, 219,2 milyar TL zarara dönüşmüştür. Bunun nedeni anılan yıl bankaların döviz yönetiminde, pozisyon fazlasından pozisyon açığına (long veya overbought pozisyonundan short-oversold pozisyonuna) geçmeleridir.

Yukarı bölümlerde açıklandığı gibi, bankalar 1990 yılında dövizle borçlanarak TL kredisi vermişler, kambiyo zararlarına karşılık faiz gelirlerini artırmışlardır.

(ii) *TCMB Döviz Tevdiat Hesapları için oluşturulan karşılıklar dışında TL mevduat karşılıkları için faiz ödenmesine ilişkin olarak 1986 yılında başlattığı uygulamayı 1990 yılında da sürdürmüştü,* bankalar böylece oluşturdukları TL mevduat karşılıkları için 1990 yılında da faiz geliri elde edememişlerdir. DTH'lar için oluşturulan döviz karşılıklarına ödenen faizler de genelde piyasa faiz haddinin altında kalmıştır.

(iii) *Bankaların 1990 yılında toplam aktifleri % 56.1 oranında artarken, personel giderlerinin % 100.2 oranında artması, Personel Giderleri/Aktif Toplamı oranının % 2.3'ten % 3.0'e yükselmesine yol açmıştır.* Ayrıca, personel giderlerinin toplam giderler içindeki payı da (vergi karşılıkları hariç) % 10.0'dan yaklaşık olarak % 12.4'e yükselmiştir.

(iv) *1990 yılında bankaların iştiraklerinden almış oldukları kâr payları, çok sınırlı boyutta, cari fiyatlarla dahi % 1.3 oranında artmış; 1989 yılında iştiraklerden alınan kâr payları 675,1 milyar TL iken, bu tutar 1990 yılında da 683,6 milyar TL olmuştur.*

(v) *Personel giderlerinin toplam mevduata oranı da 1989 yılında % 4.1 iken, 1990 yılında % 5.3'e yükselmiştir. Perso-*

nel giderleri, aktif toplamından ve mevduattan daha hızlı artmıştır.

Kâr ve kârlılığa ilişkin yukarıdaki değerlendirmeler, bankaların açıkladıkları bilanço ve gelir tablolarına dayanılarak yapılmıştır. Banka bilançolarının yeterince şeffaf olmadığı, bankaların tahsili şüpheli batık veya donuk kredilerini bilançolarına tam olarak yansıtmadıkları, bu tür kredileri için yeterli karşılık ayırmadıklarına ilişkin kuşku sürmektedir. Nitekim 1990 sonu itibarıyla bilançolara bakıldığında, bankaların 989,0 milyar TL'yi bulan tahsili gecikmiş alacakları için henüz karşılık ayırmadıkları görülmektedir. Kalkı ki tahsili gecikmiş alacakların bilançolarda olduğundan daha az gösterilmesi olasıdır. Bankacılık sistemimiz, 1989 yılında sermaye piyasası işlemlerinden sağladığı kâr, kambiyo kârları, iştiraklerden alınan kâr payları ile kâra geçmiş iken, 1990 yılında ana kâr kaynağını, faiz geliri, aldıkları faizle verdikleri faizler arasındaki fark veya marj oluşturmuştur. 1990 yılında bankaların kârları artmış olmakla beraber, bu artış daha verimli çalışmadan kaynaklanmamış, büyük ölçüde izlenen faiz ve kur politikalarından doğmuştur.

III. SONUÇ

Açıklanan banka bilanço ve gelir tablolarına dayanılarak, 1990 yılında bankacılık alanındaki gelişmeler şöyle özetlenebilir:

(i) 1990 yılında ülkemizde faaliyette bulunan banka sayısı dört artarak (TCMB dahil) 67'ye yükselmiştir. Bu, Türk bankacılık tarihinde saptayabildiğimiz en yüksek banka sayısıdır. Son yıllarda ülkemizde faaliyete geçen bankaların kalkınma ve yatırım bankası türünde olduğu gözlemlenmektedir.

1990 yılında banka şube sayısı 1984 yılından bu yana ilk kez azalmış, şube sa-

yısı 1989 yılı sonunda 6617 iken, 1990 yılında 6584 olmuştur.

(ii) 1990 yılında bankacılık sektörünün (TCMB dışında) cari fiyatlarla net aktifleri % 56.1, öz kaynakları % 72.2, toplam mevduatı (DTH'lar dahil) % 52.7, toplam kredileri % 73.8, toplam net kârları da % 101.8 oranında artmıştır. 1990 yılında cari fiyatlarla bankaların kredi ve kârları bir önceki yıla göre daha hızlı artarken, net aktifleri, mevduat ve öz kaynaklarında artış hızı yavaşlamıştır.

(iii) 1990 yılında mevduat artış hızı, bir önceki yıla göre yavaşlayarak % 62.6'dan % 52.7'ye gerilemiştir. TL mevduat bir önceki yıla göre % 50.9 oranında artarken, DTH'larda artış % 59.1 oranında olmuştur. İzlenen kur ve faiz politikası sonucu 1990 yılında TL mevduat artış hızı yavaşlarken, DTH'lardaki artış % 59.1 oranında olmuştur. İzlenen politikalar ve beklentiler sonucu 1990 yılında DTH'larda artış yeniden hızlanmıştır. TL mevduatta son dört yılda artış hızı, sırasıyla % 40.3, % 56.0, % 66.5, % 50.9 olurken; DTH'larda % 115.9, % 68.1, % 50.6 ve % 59.1 olmuştur.

(iv) 1990 yılında DTH'larda artış hızının TL mevduattaki artış hızından daha yüksek olması sonucu, DTH'ların toplam mevduat içindeki payı % 22.7'den % 23.6'ya; TL mevduata oranı da % 29.4'ten % 31.0'a yükselmiştir. Toplam mevduatın dörtte birine yakın bir bölümünün yabancı para cinsinden olması, gerek bankalar gerek ulusal ekonomi açısından sorun yaratacak bir boyut olarak görülmektedir.

(v) 1990 yılında bankalarda mevduatın yapısı, kompozisyonu da bir önceki yıla göre, çok belirgin olmamakla beraber bir ölçüde değişmiştir. DTH'ların toplam mevduat içindeki payının % 22.7'den % 23.6'ya yükselmesinin yanı sıra TL mevduatın, mevduat türleri itibarıyla dağılımı da

bir ölçüde değişmiştir. 1990 yılında en yavaş artan mevduat türü, mevduat sertifikası ile birlikte tasarruf mevduatı olmuştur. Tasarruf mevduatının % 42.7 oranında artması sonucu, tasarruf mevduatının TL mevduat içindeki payı % 47.4'ten % 44.8'e, yine sadece % 20.4 oranında artan mevduat sertifikasının payı da % 4.1'den % 3.3'e düşmüştür. 1989 yılında ise tasarruf mevduatı % 79.6, mevduat sertifikaları da % 58.1 oranında artmış idi. 1990 yılında toplam mevduatta yavaşlaşma, tasarruf mevduatı artış hızının düşmesinden kaynaklanmıştır. Ticari mevduat artış hızının % 47.5'ten % 51.6'ya yükselmesine karşın, ticari kuruluşlar mevduatının TL mevduat içindeki payı % 20.0 olarak değişmemiştir. Diğer kuruluşlar mevduatının (sair mevduatın) artış hızı, bir önceki yıla göre % 140.1'den % 64.3'e düşmesine karşın, sair mevduatın TL mevduat içindeki payı % 16.2'den % 17.7'ye yükselmiştir. 1990 yılında % 60.4 oranında artan bankalar mevduatının payı da % 8.8'den % 9.4'e yükselmiştir. 1990 yılında en hızlı % 107.2 oranında artan resmi kuruluşlar mevduatının payı da % 3.5'ten % 4.8'e yükselmiştir.

(vi) 1990 yılında banka kredilerinin artış hızı, bir önceki yıla göre yükselerek % 65.9'dan % 73.8'e çıkmıştır. Ekonominin 1989 yılının ortalarında hareketlenmesi, bu canlılığın 1990 yılının büyük bir bölümünde sürmesi kredi genişlemesine yol açmış, genel olarak kredilerdeki artış hızı mevduat artış hızını aşmıştır. 1990 yılında tüm banka kredilerindeki artış hızı bir önceki yıldan yüksek olmakla beraber, bu hızlanma ticaret bankaları kredilerinden kaynaklanmıştır. Ticaret bankaları kredilerindeki artış, bir önceki yıla göre, % 67.6'dan % 72.2'ye yükselirken, kalkınma ve yatırım bankaları kredilerindeki artış hızı, % 56.0'dan % 52.5'e gerilemiştir. Bunun sonucu tüm banka kredileri içinde ticaret bankaları kredilerinin payı % 86.6'dan

% 88.2'ye yükselmiş, kalkınma ve yatırım bankalarının kredilerinin payı ise % 13.6'dan % 11.8'e düşmüştür.

(vii) 1990 yılında banka kredilerinin ana gruplar itibarıyla sektörel dağılımı, bir önceki yıla göre belirgin bir değişiklik göstermemiştir. 1989 yılında banka kredilerinin dağılımı, % 28.7 ihtisas kredileri, % 59.5 ihtisas dışı krediler ve % 11.8 kalkınma ve yatırım bankaları kredileri (turizm kredileri hariç) şeklinde iken, bu dağılım 1990 yılında, % 27.4 ihtisas kredileri, % 62.2 ihtisas dışı krediler, % 10.4 kalkınma ve yatırım bankaları kredileri (turizm kredileri hariç) şeklindedir. 1989 yılından itibaren kalkınma ve yatırım bankalarının verdikleri turizm kredileri ihtisas kredileri arasında gösterilmektedir. Kalkınma ve yatırım bankalarının verdikleri turizm kredileri, önceki yıllarda tutarlı olmak üzere bu gruba dahil edildiğinde, 1990 yılında ihtisas kredilerinin payı % 25.9'a gerilemekte, kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinin payı ise % 11.9'a yükselmektedir. İhtisas kredileri içinde yer alan tarım kredilerinin payı bir önceki yıla göre % 16.0 olarak değişmezken konut kredilerinin toplam krediler içindeki payı % 7.5'den % 7.1'e gerilemiş; ihtisas dışı krediler içinde de işletme kredilerinin payı artarken, yatırım kredilerinin payı azalmıştır.

1990 yılında kredilerin vade dağılımında da kısa süreli banka kredilerinin payı yükselir, ihtisas kredileri dışında % 76.5'den % 82.5'e çıkarken; orta ve uzun süreli kredilerin payı azalmış, % 23.5'den % 17.5'e düşmüştür. Kredilerin sektörel dağılımında, kalkınma ve yatırım bankaları kredileri ile ticaret bankalarının vermiş olduğu yatırım kredilerinde görece azalış, buna karşın işletme kredilerinin payındaki yükseliş de kredilerin daha çok kısa vadeliye kaydığını göstermektedir.

(viii) Bankalar, 1990 yılında da öz kaynaklarını güçlendirmişlerdir. Bankaların öz kaynakları (TCMB hariç) 1990 yılında bir

önceki yıla göre cari fiyatlarla % 72.2 oranında artarak 14.228,9 milyar TL'ye yükselmiştir. Ancak, bankalarda öz kaynak artış hızı 1989'a göre yavaşlamış, % 86.5'den % 72.2'ye gerilemiştir. Böyle olmakla beraber bankalar genelinde Öz Kaynak/Net Aktif Toplamı oranı da % 7.6'dan % 8.4'e yükselmiş, bankalarda finansal kaldıraç veya öz kaynak çarpan etkisi bir ölçüde azalmıştır.

(ix) TCMB'nin bankacılık sistemine açmış olduğu krediler 1987 yılından sonra görece olarak yavaşlarken, 1990 yılında yeniden hızlanmıştır. Gerçekten TCMB'nin bankacılık sistemine açmış olduğu kredilerin artış hızı 1987 yılında % 122.6 iken, bu artış hızı 1988'de % 52.7'ye 1989'da % 40.2'ye düşüktükten sonra 1990'da % 81.6'ya yükselmiştir. TCMB, 1990 öncesi bankalara daha çok kalkınmaya yönelik krediler açarken, 1989 yılı sonundan itibaren bankacılık kesiminin geçici likidite ihtiyacını karşılamaya yönelik kısa süreli reeskont penceresi açmıştır.

TCMB kredilerinin bankacılık sistemi kaynakları içindeki payı 1989 yılında % 2.5'e değişmiş düşmüş iken, bu pay 1990 yılında hafifçe yükselerek % 2.7'ye çıkmıştır.

(x) Kamusal sermayeli bankaların gerek mevduat gerek kredi piyasasında görece ağırlıkları 1990 yılında da sürmüştür. Kamusal sermayeli ticaret bankalarının toplam mevduat içindeki payları 1990 yılında % 48.5, ticaret bankaları kredileri içindeki payı da % 51.2 olmuştur. Kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları ile birlikte kamusal sermayeli bankaların toplam mevduat içindeki payları artarken, krediler içindeki paylarının hafifçe gerilediği dikkati çekmektedir.

(xi) Son yıllarda bankacılık alanında

gözlenen bir gelişme de, büyük olarak nitelendirilen özel ticaret bankalarının mevduat ve kredi piyasasında payları gerilerken, küçük ve orta çaplı bankaların paylarının artmakta oluşudur. Türk bankacılık sisteminde büyük bankaların bir anlamda ağırlığı sürmekle beraber, sistemde rekabet artmaktadır. Yabancı bankaların sayılarının artmasına karşın, pazar payları mevduatta % 2.4 kredilerde de % 4.0 dolayında bulunmaktadır.

(xii) 1990 yılında bankaların döviz yönetimindeki eğilimleri değişmiş ve sektördeki genel eğilim yabancı para cinsinden sağlanan kaynakların TL olarak plase edilmesi olmuştur. Bunun sonucu bankaların kur riski artmış, yabancı para mevcut ve alacaklarının yabancı para borçlarını karşılama oranı 1/1'in altına inmiştir.

(xiii) 1990 yılında bankaların toplam net kârları reel olarak bir önceki yıla göre artmış, kârlılık oranları da yükselmiştir. 1990 yılında bankaların toplam net kârı cari fiyatlarla % 101.8 oranında artarak 3.880,6 milyar TL'ye yükselmiş reel olarak da % 31.8 oranında artmıştır. Buna paralel olarak, öz sermaye kârlılığı (Net Kâr/Öz Sermaye) % 23.2'den % 27.3'e, faiz farkı oranı (alınan faiz ile verilen faiz arasındaki farkın alınan faize oranı) % 12.0'den % 26.2'ye, net faiz marjı da (net faiz gelirin aktif toplamına oranı) % 2.3'den % 4.2'ye yükselmiştir. Tüm göstergeler, bankaların 1990'da kârlılık açısından başarılı bir yıl geçirdiklerini ortaya koymaktadır. 1990 yılının ilk yarısında mevduat faizlerinin yükselmesi, mevduat artışını hızlandırırken kredi artış hızını yavaşlatmıştır. Faizlerinin yükselmesinin yanı sıra yılın ilk yarısında ekonominin içinde girmiş olduğu duraklama da kredi talebi üzerinde etkili olmuştur. Yılın ikinci yarısında ekonomide bir canlanma olmadığı takdirde, 1991 yılında, bir önceki yıla göre, kredi ve kâr artış hızlarında bir yavaşlama beklenmektedir.

Ekonomik Göstergeler

	1989	1990	1991		
			Şubat	Mart	Nisan
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyar \$)	5976.9	7524.0	5819.0	5209.0	5672.0
Banknot Miktarı (milyar TL)	8365.4	14265.4	16331.1	15067.3	15551.2
T.C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL)	6699.1	7641.2	12134.9	10931.3	10916.2
Hazıneye Kısa Vadeli Avans (milyar TL)	2564.9	3064.1	6616.9	5285.9	5633.4
BANKALAR (milyar TL)					
Toplam Mevduat	48234.9	72779.8	64163.2	66840.3	
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	9627.9	14597.4	10595.5	11499.4	
Tasarruf Mevduatı	22831.4	32569.3	30713.0	33053.6	
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	3377.1	5268.0	3933.9	4343.0	
Vadeli Tasarruf Mevduatı	19454.3	27301.3	26779.1	28710.6	
Mevduat Sertifikası	1978.4	2381.9	2368.8	2380.4	
Resmi Kuruluş Mevduatı	1698.8	3519.4	3070.6	3643.6	
Bankalar Mevduatı	4262.9	6837.6	4768.1	3529.2	
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	7835.6	12874.2	12647.3	12734.1	
Döviz Tevdiatı	14170.3	22538.0	21640.1	24904.4	
Toplam Krediler	46046.6	80034.2	77632.4	79315.6	
Tarım	7364.1	12823.1	12691.3	11172.2	
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	5424.3	8319.8	8449.1	8961.4	
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkâr)	1496.5	2477.4	2471.0	2516.0	
Gayrimenkul	3453.4	5094.4	5212.8	5252.4	
Denizcilik	105.2	107.7	105.2	109.7	
Turizm	780.6	1209.4	1172.2	1270.1	
Diğer İhtisas Kredileri	34.9	238.7	146.9	152.3	
Ticari, Sınai, Sair	27387.6	49763.6	47383.9	49881.4	
PARA ARZI (milyar TL)	20358.3	29763.6	29434.0	28570.0	29549.0
FİYATLAR (DİE Toptan Eşya 1981 = 100, Tüketici Fiyatları 1987 = 100)					
Toplan Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	2140.8	3524.4	556.6	583.6	615.0
Tarım (Genel)	2019.8	2992.5	555.0	598.6	651.0
İmalat Sanayi (Genel)	2157.7	3244.5	558.8	580.7	606.6
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	348.6	559.2	612.8	645.2	645.2
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	-	550.4	605.8	622.7	662.0
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	15726.6	22302.3	3095.1	4916.7	6225.5
Dışsatım (FOB)	11627.3	12959.5	2199.2	3379.8	4263.5
İşçi Dövizleri	3040.0	3426.0	426.0	658.0	856.0

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Bankalar, Ocak-Şubat/1991 tarihli itibarıyla. (4) Banka kredileri ayrıntı 1989 yılı sonu itibarıyla değiştirilmiştir. (5) Para arzı (M₁) dar tanımıdır. (6) Toplan eşya fiyatları, 1991 Ocak ayından itibaren «1987 = 100» olarak verilmektedir.

Ortadođu-Avrupa
Piyasalarına İhracatta
Büyük Firma

SİFAŞ

- Naylon-6 İplik
 - Naylon-66 İplik
 - Polyester, İplik
 - Polyester Tekstüre İplik
 - Polyester Tekstüre Boyalı İplik
 - Naylon-6 Elyaf
 - Polyester Elyaf
- İmalatında büyük firma...

SİFAŞ, SENTETİK İPLİK FABRİKALARI A.Ş.

Pilot Sanayi Bölgesi-BURSA

TLF:431400-(5HAT)

Sermaye Piyasası

Yrd. Doç. Dr. MEHMET BOLAK

MART, Nisan ve Mayıs aylarında ardarda % 10 gerileme gösteren Borsa'da Haziran ayında en azından düşme eğiliminin sona ermiş olduğunu söylemek mümkündür. Ay ortasında 3786 puana kadar yükselen İ.M.K.B. İndeksi, bu tepe noktasından sonra yeniden aşağıya dönmüş, bayram tatilinden sonraki gün biraz daha düşme gösterdikten sonra ayın son gününde toparlanma eğilimine girmiş, yatırımcıların Temmuz ayına umutla bakmasına olanak vermiştir. Sonuç olarak İ.M.K.B. İndeksi Mayıs ayı sonuna göre yaklaşık 40 puan kadar düşmüş olmakla birlikte, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi «28 Haziran 1991, Cuma» günü kapanış fiyatları itibariyle 8275.36 puana yükselmiş, önceki ay sonuna göre % 4.32 oranında artış göstermiştir. Borsa'nın olumlu sayılabilecek bir havaya girmiş olmasının nedenleri arasında, ANAP Kongresi'nin sona ermiş olması nedeniyle politik belirsizliklerden birinin ortadan kalkması, erken seçim olasılığının gündeme gelmesi, zaten artmakta olan ve bayram dolayısıyla daha da yükselen emisyon miktarının Borsa'ya etki yapacağı beklentileri yer almaktadır.

Dergi İndeksi kapsamında yer alan 40 hisseden 20'sinin fiyatı artarken, 15'inin fiyatı düşmüş, Good-Year, Gübre Fabrikaları, Kartonsan, Koruma Tarım ve Makina Takım hisselerinin fiyatı sabit kalmıştır. Sermaye artırımlarının da etkisi dikkate alındığında prim yapan hisselerin sayısı 23'e çıkmaktadır. Teletaş (% 32.56), Demir Döküm (% 31.44), Kav (% 25), Koç Yatırım (% 23.81) ve Otosan (% 22.28) ay içinde % 20'nin üzerinde prim yapan hisseler olarak dikkati çekerken; Arçelik (% 15.56), Döktaş (% 10.75) ve Koç Holding (% 10.10) de % 10'un üzerinde prim yapmışlardır. Böylece Koç grubuna ait hemen tüm hisselerin ayın en parlak kâğıtları arasında yer aldıkları görülmektedir.

Ay içinde en fazla değer kaybeden hisseler ise sermaye artırımını gerçekleştiren Çukurova Elektrik (% 23.92) ile Çelik Halat (% 18.67) olmuş, diğer hisseler-

de değer kayıpları % 10'un altında kalmıştır. İ.M.K.B. İndeksi kapsamındaki diğer hisseler arasında da Konya Çimento (% 21.54), Parsan (% 15.63), Maret (% 15), Gentaş (% 12.77) ve Kütahya Porselen (% 11.75) yüksek primlerle; Köytaş (% 11.11) ve Akbank (% 10.77) da yüksek değer kayıplarıyla dikkati çekmişlerdir.

Ay içinde şirketlerin sermaye artırımları tüm hızıyla devam etmiştir. Anadolu Cam % 50 bedelli, % 50 bedelsiz artırımla ödenmiş sermayesini 26 milyar 850 milyon liradan 53 milyar 700 milyon liraya; Bolu Çimento % 265 bedelli, % 65 bedelsiz artırımla 15.75 milyar liradan 67 milyar 725 milyon liraya; Çelik Halat % 50 bedelli, % 50 bedelsiz artırımla 21.6 milyar liradan, 43.2 milyar liraya; Çukurova Elektrik % 100 bedelli artırımla 150 milyar liradan 300 milyar liraya; Döktaş % 38.1 bedelli, % 100 bedelsiz artırımla 21 milyar liradan 50 milyar liraya; Koç Holding % 16.67 bedelli, % 16.67 bedelsiz artırımla 300 milyar liradan 400 milyar liraya; Deva % 80 bedelli, % 100 bedelsiz artırımla 20 milyar liradan 56 milyar liraya; Ege Endüstri % 300 bedelli, % 100 bedelsiz artırımla 7 milyar liradan 35 milyar liraya; Sifaş % 25 bedelli, % 25 bedelsiz artırımla 18.72 milyar liradan 28.08 milyar liraya; Polylen % 25 bedelli, % 25 bedelsiz artırımla 9 milyar liradan 13.5 milyar liraya yükseltmişlerdir. Bu arada çok değişik bir sermaye artırımını Türkiye İş Bankası tarafından gerçekleştirilmiştir. A, B, C gibi farklı tipte hisse senedine sahip olan İş Bankası sermayesini 250 milyar liradan 2.5 trilyon liraya yükseltirken, yalnızca C tipi hisse senedi ihraç etmiş ve aşağıdaki artırım oranlarını uygulamıştır:

Tertip	Bir Hisse (Nominal)	Bedelli Artırım	Bedelsiz Artırım
A	1000	360.000 (% 36.000)	80.000 (% 8.000)
B	1000	18.000 (% 1.800)	4.000 (% 400)
C	1000	4.500 (% 450)	1.000 (% 100)

Burada bedelli artırımın yani rüçhan hakkı kullanımının % 25'i nakit olarak yapılacak, % 75'i taahhüt edilip, apeller halinde ödenecektir. Gerek bedelli gerek bedelsiz artırım karşılığı muvakkat makbuz verilecektir. Bu durumda, örneğin B tertibi hisselerin sayısı artmamakla birlikte, B tertibi hisselerine verilen C tertibi hisseler nedeniyle B tertibi hisselerin piyasa değerinde düşme olmaktadır. Dergimizin indeksinin hesaplanmasında ve İş Bankası B tertibi hisselerin aylık veriminin belirlenmesinde çelişki ortaya çıkmaması amacıyla, bu hisselerin artırım öncesi gündeki ağırlıklı ortalama fiyatının (20.173 TL), artırım sonrasında hesaplanan açılış fiyatına (10.975 TL) bölümüyle hesaplanan oranda (yaklaşık 1.84) bir sermaye artırımını yapıldığı varsayılmış, gerek aylık verim hesabında, gerek indeks hesabında bu varsayımına uygun olarak davranılmıştır.

Ay içinde, Eczacıbaşı Yatırım'ın kayıtlı sermaye tavanı 250 milyar liraya çıkartılırken, Adana Çimento'nun kayıtlı sermaye sistemine geçme başvurusu kabul

edilmiş ve kayıtlı sermaye tavanı 200 milyar TL olarak belirlenmiştir. Her iki şirkette ve kayıtlı sermaye tavanı 1 trilyon liraya yükseltilmiş olan Eczacıbaşı İlaç'ta yakın zamanda yüksek oranda sermaye artırımını beklenmektedir.

Kamu Ortaklığı İdaresi'nin özelleştirme gayretleri Haziran ayı içinde Gima, Tofaş ve Tofaş Oto hisseleriyle devam etmiştir. Gima Gıda ve İhtiyaç Maddeleri T.A.Ş. hisseleri 3-4 Haziran 1991 tarihinde T. İş Bankası'nın elektronik hizmet veren şubeleri aracılığı ile 4.000 TL'den halka arz edildikten sonra 5 Haziran tarihinden itibaren Borsa'nın kot dışı pazarında işlem görmeye başlamıştır. Bu hisseler ay sonuna kadar aynı fiyat düzeyini korumuşlardır. Tofaş Türk Otomobil Fabrikası A.Ş.'nin hisse senetleri ile Tofaş Oto Ticaret A.Ş. hisse senetleri ise 13-14 Haziran 1991 tarihlerinde, sırasıyla 19.000 TL ve 15.000 TL fiyatla ve tahsis yöntemi ile halka arz edilmişlerdir. Daha sonra Kamu Ortaklığı İdaresi 27 Haziran'da hisselerin sahiplerine dağıtılacağını, 1 Temmuz tarihinden itibaren de, Tofaş hisselerinin kot içi, Tofaş Oto hisselerinin de kot dışı pazarda işlem görmeye başlayacaklarını ilan etmiştir.

Satışa çıkartılan 220 milyarlık hisseden sadece 30 milyar liralık kısmının talep edilmesi nedeniyle tahsis sorunu ortaya çıkmamış ve isteyen istediği kadar hisse senedini alabilmiştir. Bu satışlarla birlikte Kamu Ortaklığı İdaresi yıl başından beri halka arzettiği 10 şirkete ait hisse senedinden 260 milyar 69 milyon lira hasılat elde etmiş, 3 şirkete ait blok satışların geliri 88 milyar 210 milyon lira olmuş, 14 şirkete ait hisselerin İ.M.K.B.'deki satışından da 347 milyar 774 milyon lira gelir sağlanmıştır. Yılın ilk altı ayındaki satışlardan Adana Çimento, Afyon Çimento ve Migros'unki-ler haricinde hayal kırıklığı yaşandığını belirten KOL yetkilileri, yılın ikinci yarısında 20 şirketin özelleştirilmesinin hedeflendiğini, bunlardan Netaş'ın satışının Temmuz ayında gerçekleştirileceğini, daha sonra sonbahara kadar bu operasyona ara verileceğini bildirmişlerdir.

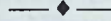
Mustafa Yılmaz Menkul Değerler Yönetim Kurulu Başkanı Mustafa Yılmaz, Kamu Ortaklığının İ.M.K.B.'deki satışlar yoluyla yılın ilk 5 ayında yaklaşık 350 milyar TL veya ayda 70 milyar lira çekmesinin Borsa üzerinde olumsuz etkileri olduğunu vurgulamış bu uygulamanın Borsa'da dönen parayı azalttığını, fiyatları düşürdüğünü, insanları Borsa'ya küstürdüğünü, potansiyel hisse senedi yatırımcılarını kaçırdığını belirtmiştir. Mustafa Yılmaz, KOL'nin Borsa'dan para çekmeye son vermesi halinde indeksin 7-8 binlere yükseleceğini söylemiş, özelleştirme için yatırım fonları kurulması, özelleştirilecek şirketlerin hisselerinin bu fonlara koyulması ve fonların katılım belgelerinin her yerde alınıp satılabilmesi, istendiği anda paraya çevrilebilmesi gerektiğine değinmiş, ayrıca hisse senetlerinin de Hazine bonoları gibi teminat olarak gösterilebilmelerinin yararına işaret etmiştir.

17 Haziran tarihinden itibaren İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda «Tahvil Piyasası» faaliyete geçmiştir. Şimdilik sadece devlet tahvili ve Hazine bonolarının işlem gördüğü tahvil piyasasında yakın gelecekte özel sektör tahvilleri ve finans-

man bonoları da işlem görmeye başlayacaktır. Halen yaklaşık yıllık işlem hacminin 400 trilyon lira mertebesinde bulunduğu bu piyasada işlemlerin % 95 kadarının Hazine bonosu ve devlet tahvilinden oluştuğu gözlenmekte; ancak, özel sektör işlemlerinin zaman içinde gelişeceği tahmin edilmektedir.

Devlete ait kâğıtlar işlem gördüğü sürece önemli olmadığını; ancak, özel sektör kâğıtları işlem görmeye başlayınca «rating» müesseselerinin çok önem kazanacağını belirten Prof. Dr. Ünal Bozkurt; «rating» yani menkul kıymetlerin risklerine göre derecelendirilip sıralanmaları işleminin iki aşamada önemli olduğunu, tahviller piyasaya yeni çıkarılırken derecelendirmenin gerektiğini; ayrıca, şirketin durumundaki değişikliklere göre ikincil piyasa işlemleri sırasında da zaman zaman yeniden değerlendirme yapılmasının yararlı olacağını belirtmiştir. Prof. Bozkurt, rating müesseselerinin yatırımcıları aydınlatacak, yol gösterecek bir araç olacağını söylemiştir. Halen Prof. Dr. Bozkurt ile birlikte Prof. Dr. Selçuk Abaç da rating şirketi kurma konusunda Sermaye Piyasası Kurulu'na başvuruda bulunmuş durumdadır.

Ankara Belediyesi yabancı tahvil ihraçlarını sürdürmeye başarıyla devam etmektedir. Daha önce Almanya'ya 150 milyon marklık tahvil ihracını gerçekleştiren

Bankacıların ve
İş Çevrelerinin Beklediği Kitap:

VECDİ ÜNAY

**BANKALARCA
DIŞ TİCARETİN
FİNANSE EDİLMESİ
USULLERİ**

ES Yayınları – Telefon: 518 17 32

Ankara Belediyesi, bu sefer de Japon para piyasasına 8.5 milyar yen yaklaşık 61 milyon dolarlık tahvil ihraç etmiştir. Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Karayalçın elde edilen fonlarla Ankara'da büyük projelerin gerçekleştirileceğini anlatmış; Hazine garantisiz olmaksızın yapılan bu ihraçların Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin uluslararası para piyasalarındaki itibarını gösterdiğini, ayrıca, son operasyonla, Japon tahvil piyasasına dünyada ilk giren belediye olma özelliğini kazandıklarını belirtmiştir.

Kamu Ortaklığı İdaresi tarafından 1.5 yıl kadar önce ihraç edilen enerji-köprü gelirin endekslili B tertibi gelir ortaklığı senetlerinin 3. dönem gelir payı ödemeleri 12 Haziran'dan başlamak üzere yapılmış, senetlere 6 ay için % 26.7 oranında gelir payı ödenmiştir. Bileşik faiz esasına göre bu oran, yıllık % 60.53 getiri anlamına gelmektedir. Bilindiği gibi uzunca bir süredir yeni gelir ortaklığı senedi ihracı yapılmamaktadır. Yeni hükümetin Başbakan Yardımcısı ve ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Ekrem Pakdemirli de kamu finansman ihtiyacının karşılanmasında iç borçlanma yerine Merkez Bankası kaynaklarına ağırlık verileceğini, diğer bir deyişle emisyonla başvurulacağını açıklamıştır.

Bankacılık uzmanı Dr. Öztin Akgüç; bu politikanın enflasyonist etkisi olacağını, ancak iç borçlanmanın da faiz ödemeleri nedeniyle enflasyon artırıcı etkisi olduğunu, bir süre yüksek faizli iç borçlanma yerine Merkez Bankası kaynaklarına başvurulmasını aşırıya kaçılmamak kaydıyla uygun gördüğünü; ancak, bu arada enflasyonu frenleyecek tamamlayıcı ve destekleyici politikaların da yürürlüğe konulması gerektiğini belirtmiştir.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi

(Ocak 1974 = 100)

AYLAR	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Ocak	135.51	243.11	202.78	297.38	493.05	1711.69	714.75	6793.38	8224.39
Şubat	157.44	246.73	207.73	325.71	658.37	1465.45	822.11	7402.13	10950.59
Mart	165.21	249.65	214.77	316.36	619.21	1351.48	923.62	6957.24	9793.56
Nisan	152.04	235.43	207.07	305.68	613.09	917.93	1009.89	7054.56	8814.38
Mayıs	156.08	227.24	209.20	304.85	833.54	1005.71	1334.72	8438.48	7932.99
Haziran	176.25	220.66	210.89	306.66	1050.91	924.97	1745.24	7573.16	8275.36
Temmuz	176.40	207.07	213.75	323.22	1709.16	927.28	1554.78	10664.47	
Ağustos	186.42	204.24	218.60	360.80	2290.94	816.29	1716.64	10166.14	
Eylül	199.71	198.36	226.70	394.62	2015.20	881.71	2673.32	10907.66	
Ekim	212.63	200.20	238.27	384.48	1548.75	734.01	3486.07	10596.87	
Kasım	217.12	200.44	258.90	406.68	1374.18	777.53	3241.70	6955.17	
Aralık	242.03	202.10	261.35	438.99	1202.28	722.21	4940.99	6750.24	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Tahvim Yılı Kâr (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1988 (Milyon TL)	1989 (Milyon TL)	1990 (Milyon TL)	1988 (Net)	1989 (Net)	1990 (Net)	Haziran 1990	Nisan 1991	Mayıs 1991	Haziran 1991
1	AKÇİMENTO	150.000	84.656,3	4.989	2.504	34.859	36	6,60	25	4,750	6,300	5,300	5,400
2	ANADOLU CAM	100.000	53.700	8.757	8.573	9.177	80	29	26	8.100	5.300	3.850	2.000
3	AÇELİK	500.000	225.000	35.583	54.400	187.666	92	100	185	15.500	27.500	11.250	13.000
4	BAĞFAŞ	200.000	40.000	22.717	22.450	21.113	40	40	50	14.250	11.250	8.500	8.200
5	BOLU ÇİMENTO	90.000	67.725	4.781	9.954	12.185	213,45	37	56,80	13.000	16.000	14.250	3.700
6	BRISA	151.875	151.875	29.868	43.705	21.024	103,20	44	12	6.900	4.600	3.850	4.200
7	ÇELİK HALAT	135.000	43.200	8.462	7.788	15.959	100	70	60	8.200	8.000	7.000	3.050
8	ÇİMSA	56.160	56.160	12.985	12.172	16.415	82,60	44	20	8.000	7.000	5.000	5.800
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	300.000	300.000	81.688	136.460	123.636	250	250	120	24.000	12.000	11.750	4.850
10	DÖKTAŞ	50.000	50.000	4.523	3.023	19.120	58,50	27	70	19.000	15.250	17.500	8.300
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	250.000	25.200	1.713	2.043	8.315	45	45	50	54.000	22.500	26.500	27.000
12	EGE BİRACILIK	12.800	12.800	9.807	14.090	46.146	130	80	130	23.500	53.000	63.000	60.000
13	EGE GÜBRE	50.400	36.000	900	(1.257)	(2.758)	18	-	-	6.800	950	850	900
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	2.500.000	768.000	268.834	451.914	430.977	175	50	30	9.750	3.550	2.850	2.650
15	GOOD-YEAR	80.000	35.169	12.548	4.135	(32.095)	60	15	-	12.500	5.800	5.700	5.700
16	GÜBRE FABRİKALARI	240.000	120.000	(3.377)	134	10.515	-	-	-	2.600	1.300	1.050	1.050
17	GÜNEY BİRACILIK	8.400	8.400	3.368	3.816	13.564	60	35	75	12.250	22.000	20.500	21.000
18	HEKTAŞ	25.467,8	25.467,8	3.346	3.330	7.119	375	60,80	71	12.500	2.750	2.300	2.350
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	1.000.000	150.000	(8.616)	(12.896)	(31.223)	-	-	-	2.050	2.350	1.950	2.000
20	İZOCAM	30.000	30.000	4.877	7.680	17.242	120	85	82,50	23.000	12.500	8.500	9.200
21	KARTONSAN	108.000	108.000	4.792	10.061	21.950	20	30	35	5.900	4.400	2.300	2.300
22	KAV	50.000	12.000	4.428	8.961	8.458	75	75	64	27.000	9.500	9.000	11.250
23	KOÇ HOLDİNG	1.000.000	400.000	40.793	60.511	139.062	60	110	32,60	16.750	17.750	16.500	13.750
24	KOÇ YATIRIM	100.000	36.000	7.220	16.530	26.219	50	60	60	11.000	23.000	15.750	19.500
25	KORDSA	151.875	151.875	34.928	34.822	39.345	96	45	21	6.500	2.900	2.700	2.800
26	KORUMA TARIM	20.000	7.425	7.458	2.020	3.699	111	20	35	11.500	8.200	6.600	6.600
27	MAKİNA TAKİM	20.000	16.650	282	2.487	1.038	5	100	17	26.000	2.600	1.800	1.800
28	METAŞ	450.000	75.000	(9.942)	5.447	(36.202)	-	-	-	1.550	900	750	650
29	NASAŞ	90.000	80.000	162	1.149	2.643	-	2	-	3.200	1.100	850	900
30	OLMUKSA	50.000	38.500	6.292	2.502	214	35	16	-	5.700	2.250	2.100	2.000
31	OTOSAN	100.000	65.595	31.463	41.880	101.989	70	60	95	18.750	9.500	9.200	11.250
32	PINAR SÜT	18.000	5.400	1.635	2.568	909	37,80	53,60	7,50	7.500	6.500	4.500	4.400
33	RABAK	25.000	15.000	6.753	323	3.727	40	15	20	7.100	5.600	4.400	4.700
34	SARKUYSAN	37.800	37.800	9.725	22.595	29.187	90	150	200	33.000	50.000	10.750	9.700
35	TELETAŞ	250.000	50.000	24.473	21.177	29.366	85,60	55	27	18.000	6.000	4.300	5.700
36	TÜRK DEMİR DÖKÜM	250.000	50.000	9.472	11.176	31.730	44	30	50	12.250	10.750	8.700	12.750
37	TÜRK SİEMENS	-	21.000	10.119	23.572	19.542	68,50	90	50	36.000	14.250	15.750	16.250
38	T. İŞ BANKASI -B-	-	30.000	121.414	124.238	181.611	46,08	37,74	46,47	18.000	38.000	22.000	13.500
39	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	1.000.000	388.138,8	12.064	17.559	29.837	20	15	20	11.250	5.000	3.300	3.450
40	YASAŞ	54.000	27.000	1.609	2.676	3.788	20	23,82	17,66	5.300	2.000	1.750	1.650

Yazan: PATRIC T. DOWNES

Çeviren: FEHMİ ARSLANTAŞ

Döviz Kaynaklarının Yönetimi Yönteme Temel Bir Yaklaşım (*)

MERKEZ bankalarının döviz kaynaklarını etkin yönetimi ve uluslararası rezervlerini çeşitlendirme konuları 1970'li yıllarda önem kazanmaya başlamıştır. Bu süreç, merkez bankası yöneticilerinin rezervlerinin gerçek değerlerini koruma ya da en azından dünyadaki likidite hızla artış gösterirken rezervin sağlayacağı nominal getirilerde artış sağlamak amaçlarıyla önem kazanmıştır. Petrol üreticileri ve diğer ilgililer, özellikle faiz ve döviz oranlarında yüksek dalgalanmalarla karşılaşmaları nedeniyle, 1970'li yıllarda artmakta olan rezervleri en iyi şekilde yönetmek amacıyla böyle bir yöntemi gerekli görmüşlerdir.

Riski azaltıcı ve kârlılığı artırıcı alternatif hareketlerin yüksek matematiksel hesaplamaları açısından dünyadaki merkez bankaları yöneticileri arasında birtakım farklılıkların olduğu gözlemlenmektedir. Halen birçok gelişmekte olan ülke, rezerv ihtiyacını ölçmek için bir mekanizma geliştirememiş veya rezervlerini yönetmek için bir amaçlar dizisi oluşturamamıştır. Bu tür faaliyetleri yakından izleyen politika yapımcıların olmaması nedeniyle de bu konuda

son yıllarda geniş bir çalışma yapılamamıştır. Makale, bu boşluğun kısmen de olsa dolması için bir politikanın oluşturulmasında ve döviz kaynaklarının yönetilmesinde temel bir çevrenin oluşmasına ve uygulamasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Bir ülke ithalat ödemelerinde, ihracat alacaklarında ve sermaye akışında dalgalanmalar gibi faktörlerin bir sonucu olarak döviz kurlarında kısa dönemli aşırı iniş ve çıkışları önlemek amacıyla elinde kaynak bulundurmaya ihtiyacı vardır. Rezerv yönetim politikasını formüle etmek gerekirse, bunlar esas olarak üç aşamadan oluşur: Birincisi, hem kârlı hem de tutarlı uygun bir yatırım felsefesinin benimsenmesi; ikincisi, rezerv oluşturan varlıkların seçimi ve üçüncüsü, etkili bir portföy yönetimi öncülüğünde çeşitli sermaye ve para piyasalarında uygun araçlarla yatırım yapılmasıdır.

(*) Patric T. Downes; «Managing Foreign Exchange Reserves, A basic guide to the process», Finance & Development, December 1989, vol 26, No. 4, p. 20-21.

Yatırım Felsefesi

Bir merkez bankasının yatırım felsefesi esas olarak rezervlerin yönetim amaçlarının saptanması ve rezervin nasıl elde edilebileceğinin ifadesidir. Eldeki kaynakların «ekonomik» veya «fırsat» maliyetinin olması nedeniyle, içsel alternatif kullanma alanlarının sağlayacağı gelir de dikkate alınarak mümkün olduğunca kârlı ve uygun bir yatırıma tahsis edilmelidir. Bundan anlaşılacağı üzere merkez bankalarının ülkenin rezervlerini riske atmaları beklenebilir, bu nedenle sermayenin emniyet altında olması önemli bir amaçtır. Diğer bir amaç ise, ülkenin döviz kurlarını düzenlemek ve aynı zamanda ödemelerini gerçekleştirmek gayesiyle, portföyün likiditesi-nin yüksek olmasını sağlamaktır.

Bu amaçlara ulaşıldıktan sonra, merkez bankalarının yatırım yaptıkları ülkenin merkez bankaları ve para otoriteleriyle işbirliği yapması ve yabancı piyasaları rahatlatmak için edebilecek faaliyetlerden kaçınması beklenir. Gerçekten, «irrasyonel davranış» ya da sağlıklı bir portföy yapısı fonları riske koyar ve sonuçta kayıplara yol açar.

Döviz Bileşimi (Kompozisyonu)

Döviz piyasaları en etkin piyasalar arasında olduğundan, rezerv portföyünün en uygun bileşimi, en azından kavramsal olarak tartışmalara neden olur. Bir kimse en iyi döviz hizmeti sunan aracı elinde tutmalıdır. Bu da ABD Doları'nı işaret etmektedir. Bununla birlikte döviz kurlarında gözlemlenebilir miktarda değişme olduğu sürece, ABD Doları'nı elde bulundurma, doların değer yitirmesi halinde büyük miktarda kayba yol açar. Buna rağmen birçok ülke rezervlerinde büyük miktarda ABD Doları bulundurmaktadır. Örneğin, 1986 yılı sonlarında, dünya çapında resmi kaynaklara göre, döviz rezervlerinin ortalama % 67'lik kısmı ABD Doları cinsin-

den varlıklardan oluşmuştur. Bu oran gelişmekte olan ülkelerde % 60 iken, endüstrileşmiş ülkelerde % 71 olmuştur.

Uygun bir döviz bileşimi (kompozisyonu) tanımında dikkate alınacak diğer unsurlar ise; ticari ödemeler dizidir. Buna dış ödemeleri gerektiren cari işlemler ve ülkenin dış borçlarının dağılımı da dahil olmaktadır. Nihai analizde, rezervler ihtalat ödemelerinde kullanılır, bu nedenle rezervlerin dövizler arasında dağılımı onların gerçek satın alma gücünü korumaya yönelik olmalıdır. Sonuçta, geleneksel düşünceye göre, rezervin tek bir yabancı para cinsinden varlıklardan oluşması akıllı bir tutum değildir.

Diğer faktörler en iyi döviz bileşiminin seçilmesini sınırlandırabilir. Belli bir likid ihtiyacının karşılanabilmesi için, rezervlerin uluslararası kabul edilebilir ve pazarlanabilir cinsten olması gerekir. Bu da bir ülkenin dışarı ile döviz bağlantılarının güçlü ve aynı zamanda etkili bir para sermaye piyasasının olmasını gerektirmektedir. Aynı zamanda bu ülkelerin bazılarında para otoriteleri, kendi ulusal paralarının diğer merkez bankaları tarafından alışı/satışı zamanı ve elde bulundurma seviyesine karşı hassas olurlar.

Bundan başka, döviz yönetimi riskli olduğu müddetçe, dünya blokları dikkate alınarak iyi çeşitlendirilmiş (ABD Doları, Alman Markı, Fransız Francı, İngiliz Sterlini ve Japon Yeni) bir rezerv portföyü gerekebilir. Bu döviz bileşimini saptamada sabit oranlardan daha ziyade hedef alan payını tanımlamak daha anlamlıdır. Bu yaklaşım portföy yönetiminde yatırım esnekliğini sağladığı gibi, hareket serbestisi de sağlar ve sık sık düzlenmeye gidilmesini önler.

Portföy Yönetimi

Portföy yönetiminin amacı, riski minimize ederken döviz kaynaklarından elde

edilen her bir gelir grubunu maksimize etmektir.

Araçların Seçimi: Yatırım araçlarının seçimi, risk potansiyelini belirler. Yatırım araçlarının sağlıklı olabilmesi için öncelikle ele alınması gerekli konu (Örneğin, kayba karşı önlem almak gibi...) piyasada devletin güvencesi ya da uluslararası nitelikli ve hükümetlerle bağlantısı olan kuruluşlarla işbirliğinin sağlanmasıdır. Riskli alanlarda olsa bazı durumlarda pazar riskine karşı maksimum getiriyi elde etmek amacıyla önlem almak faydalıdır; ancak, bu alanda yeterince tecrübeli ve dikkatli olmak gerekmektedir. (Bakınız: «Management of Interest Rate Risk by LDC's» David Folkerst-London, Haziran 1989, Finance & Development).

Kredi ve Pazar Riski: Pörföy oluşturmak için yatırım araçları seçiminde bütün risk unsurlarının kabul edebilir seviyede olmasını sağlamak ön planda yer alır. Risklerin tamamını kredi riski ve pazar riski olarak iki başlık altında toplamak mümkündür. İlki, ticari bankalar gibi rezervlerin yatırılmasında riskten kaçma ile ilgilidir. Pazar riski fiili kayıplar olarak kabul edilir ve portföyün fırsat maliyetini oluşturur; ki bu da genellikle faiz oranıdır. Örneğin, eğer bonolar sabit faizli belli bir düzeyden satın alındı ise ve pazar getirisi sonuçta artmışsa, fiili kayıplar yükselecektir. Benzer biçimde belli bir dönem için fonlara yatırım yapılmışsa ve bu yatırım gerçekleştikten sonra faiz oranları artmışsa, fırsat maliyeti yükselecektir.

Bütün riskler kritik pörföy değişkenlerinin kontrolü ve amaçlar setinin oluşturulması ile yönetilebilir.

Kaynakların Kullanılabilirliği: Nakte çevrilebilecek olan minimum bir oranda pörföy oluşumu, önemli sermaye kayıp-

larına neden olmaksızın dengeleyici bir özellik taşır; böyle bir durumun pörföyün kârlılığı üzerinde önemli etkilerinin olması sözkonusudur. Normal olarak yukarı doğru eğimli hâsılât eğrisi olduğu varsayımı altında, pörföy ne kadar uzun vadeli olursa o kadar yüksek getirisi olacaktır. Ancak, uzun vade yüksek pazar riskini de beraberinde getirir. Pörföyün likidite gereksinimi kısa dönemde pazarlanabilir finansal araçlarla ve oldukça düşük bir gelir getiren sınırlı yatırımla gerçekleştirilebilir. Bunun daima böyle olması da mümkün değildir. Bazı merkez bankaları uluslararası bankalarla ve diğer merkez bankalarıyla işbirliğine giderek likidite sağlama ya yönelik anlaşmalar yaparlar. Böylece pörföy likiditesi ihtiyacı azalır ve bu durum onların uzun vadeli yatırıma yönelmelerini sağlar.

Pörföyün Ortalama Vadesi: Minimum üç aydan maksimum onbeş aya kadar olan süredir. Bu tanım, faiz oranlarının düştüğü çok kısa dönemler ya da bu oranların yükseldiği uzun dönemler için pörföyün sürekli olacağına bir ifadesidir.

Pörföy İçindeki Menkul Kıymetlerin Sınırlanması: Bu sınırlama birkaç şekilde sözkonusudur. Örneğin, bir yıldan uzun vadeli menkul kıymetlerin bulundurulmasına oran olarak limit getirme, bütün menkul kıymetlerin ortalama vade gruplarını oluşturma, tahviller için maksimum süre saptama ve bütün pörföye tahviller için yüzde olarak bir sınır koyma gibi...

Ticari Banka Risklerinin Sınırlanması: Bankaların seçilmesi belki de en önemli konuyu oluşturacaktır. Büyük endüstriyel ülkelerde bellibaşlı 10 tane büyük bankanın seçilmesinin uygun olacağı düşünülebilir. Bununla beraber büyüklük zorunlu olarak bir güven ölçüsü değildir. Bağımsız bir bankanın kredi analiz bölümü bu

seçim sürecinde yardımcı olabilir. Risk, zamanın bir fonksiyonu olduğundan süre olarak da bir süre konulabilir. Aynı zamanda bütün bu limitler her bir banka için de oluşturulabilir.

Yüksek Risklerin Sınırları: Sınırlamalar bireysel ve ülkeler açısından olabilir. Olası bir zararı önlemek amacıyla gelişmiş ülkelerden ziyade diğer ülkeler için sınırlama söz konusudur.

Pörföy Yönetim Teknikleri

Kaynakların yönetiminde günlük olarak temel yaklaşım, yukarıda açıklananların işiği altında ve belli kısıtlamalar dahilinde, etkin bir yönetim tarzı uygulanmasıdır. Taktiksel tercihlerle veya tekniklerle pörföy getirisini arttırmak mümkündür.

Pörföyün Ortalama Vadesinde Değişme: Bu süreç pörföy yönetiminde son derece kritik bir değişkendir. Bu süreç aynı zamanda uluslararası pazarlarda faiz oranlarındaki değişim beklentilerine de cevap verir. Bu nedenle ortalama vade sürecindeki değişme pörföy performansını etkiler.

Farklı Araçlar Arasındaki Getiri Farkları: Genellikle eşit vadede farklı araçların getirileri farklı ise, getiriyi fazlaştırmak maksadıyla pörföy getirisi yüksek varlıklardan oluşturulur.

Aynı Vadede Olmayan Farklı Getirileri Olan Menkul Kıymetlerin Satışında Öncelik: Faiz oranı sabit olduğunda veya düştüğünde elde tutulan yatırım araçlarını vadeleri gelmeden önce satarak kazanç elde etmek mümkündür. Bu da «artan kazanç eğrisi»ni işaret etmektedir.

Merkez bankasının çeşitli teknikleri kullanabilme kabiliyeti, onun büyük pazarlarla olan bağlantısına, yatırım için seçtiği kuruluşlara bağlıdır. Yatırımlarda karar alıcıları desteklemek için pazar kapasitesinin analizinde tatminkâr enformasyon bilgisi de gereklidir.

Temel Hizmetler: Merkez bankası için herhangi bir yatırım stratejisinin belirlenmesinde insan ve fiziksel kaynakların son derece önemli rolü vardır. Doğru ve kısa sürede gereken bilgiyi sağlayan muhasebe ve iyi bir yönetim enformasyon sisteminin varlığı, pazar indeksleri gibi belli noktaların izlenmesi sebebiyle önemlidir. Bilgisayara geçmiş sistemlerde bu süreç daha etkili hale gelmektedir.

Organizasyonel yapı ve personel düzenlemesi merkez bankasının seçmiş olduğu herhangi bir projeyi yürütmek veya uygulamak için yeterli olmalıdır. Bu arada personelin eğitimi ve analistler de önemlidir. Yatırım komitesinin guvernör seviyesinde bir başkan eşliğinde toplanması herhangi bir merkez bankası için yararlı bir faaliyet olacaktır. Araştırma departmanından projeye iştirak olunması; faiz oranlarının ekonomik gelişmelerin tahminine, pazar trendlerinin belirlenmesine büyük bir katkı sağlayacaktır.

banka ve
ekonomik
yorumlar

Aylık Dergi

Ciltlenmiş
eski sayıları

İSTEME ADRESİ:

Binbirdirek Mahallesi
Suterazisi Sokak No. 6/2
Sultanahmet-İstanbul/2
Telefon: 518 17 32

Dış Basından

Derleyen: Doç. Dr. NİLSEN ALTINTAŞ

Sovyetler Birliği'nin Harcanan İşçileri (*)

ESNEK bir işçi pazarı oluşturmak ekonomiyi kapitalizme doğru sürüklemeye çalışan Sovyet teşebbüslerinin en can alıcı noktasıdır. Moskova, halkını daha fazla sıkıntıya (darlığa) sokmadan bunu yapabilecek mi?

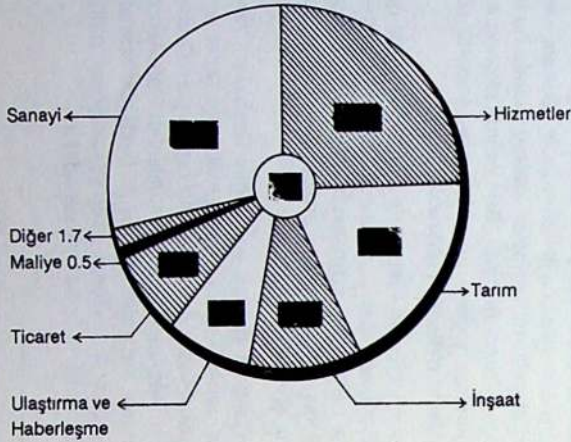
Yavaş yavaş ve tereddüt ederek, Sovyetler Birliği, batılıların işçi pazarı olarak tanımlayabildikleri, ancak politikacılarının çekindikleri ve engel olmak istedikleri bu yöne doğru beceriksizce ilerlemektedir. Uluslararası İşçi Organizasyonu'nun (ILO) yeni bir kitabında, muhtemelen kasıtsız olarak, bu tereddüdün iki misli hataya sebep olduğu gösterilmektedir. Bu takdirde ekonomik reformun çökmemesi için yapılması gereken yapısal düzenleme gecikecektir. Bu da böyle bir yapılanmanın Sovyet halkına maliyetini arttıracaktır.

ILO'nun kitabı, işçi-pazar reformu konusunda geçen Ekim'de Moskova'da yapılan konferansta sunulan güncel tebliğlerin özetlerinden oluşmuştur. Kitapta daha ziyade verimliliğin artmasında büyük önem taşıyan teşviklere anahtar olarak coğrafi dolaşım engellerinin ortadan kaldırılmasıyla desteklenen ücret farklılıkları konularına ağırlık verilmiştir.

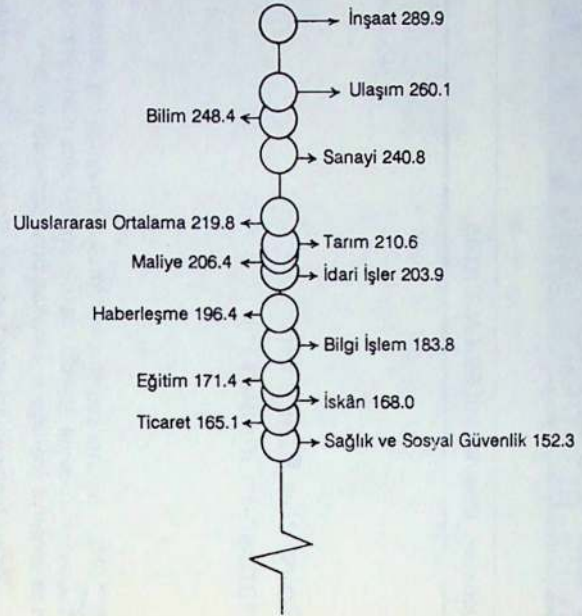
Eski Çalışma Bakanı ve şimdiki Başbakan Yardımcısı Viladimir Shcherbakov dahil konferansa katılan Sovyet tebliğciler ücret seviyelerinin aşırı yüksek olmasının endişesi içindeler. Aslına bakılırsa Başkan Gorbaçov'un 1986 yılındaki ücret reformunu müteakiben kazanç dağılımları Batı Avrupa'daki sınırları dışına çıkmamıştır. Ancak, sektörler arasındaki farklılıklar çok anlamsızdır. Örneğin mühendislik ağırlıklı bazı sanayilerde mavi yakalı işçiler, mühendis ve diğer profesyonel uzmanlardan daha fazla kazanmaktadırlar.

(*) The Economist, 15 Haziran 1991.

SOVYETLER BİRLİĞİ
SEKTÖR BAZINDA İSTİHDAM
1989

SEKTÖR BAZINDA
ORTALAMA KAZANÇLAR
1989
(RUBLE/AY)

Yine kazançlar, özellikle kadınların ağırlıklı olarak çalıştığı sağlık ve eğitim gibi, acınacak derecede gelişmeye muhtaç hizmet sektörlerinde sanayide çalışanlara nazaran çok düşüktür (56'ncı sayfadaki şekle bakınız). Ekonomide modernizasyonun gerçekleştirilmesi için esas teşkil heden haberleşme ve bilgi işlem alanlarında da kazançların düşük olduğu görülmektedir.

Sovyet ekonomistler daha esnek bir ücret yapısının gerekliliğinin farkındalar. Bu esnek ücret yapısında yapılan farklılıklarla çalışanlara daha fazla çalışma, deneyim kazanma, daha iyi pozisyona ve daha verimli bir işe yükseltilme şeklinde doğru mesajlar verilmesi gerektiğine inanmaktalar. Ancak, Sovyet ekonomistler hâlâ minimum ücretler dahil bu gibi hususları devletin belirlemesi gerekliliğine inanıyorlar ve bunları isteksizce görünmeyen acımasız bir ele teslim ediyorlar. Bu, henüz zayıf olan tehlike sinyallerini örtbas edebilen aşırı merkezîyetçi yönetimin yanlışlıklarının faturasıdır.

Ayrıca iş değişiklikleri sırasında ortaya çıkan engeller farkedildiği halde henüz bunların çaresine bakılmamıştır. En önemli konu, uygun mesken pazarı şansıdır. Sovyet halkının bir yerden bir yere taşınabilmesi için halen resmi izin alması gerekmektedir. Meskeni bulunan yerler özel işletmelerdeki çalışanlara aittir. Şimdiki işverenin mesken vermiş olması, çalışanların yer değiştirmesini engellemektedir.

Bütün bu engellere rağmen Sovyetler Birliği'nde beklenmeyen oranda iş değiştirme vardır. Yaklaşık 25 milyon kişi (iş gücü kapasitesinin % 17'si) her sene yeni iş bulmaktadır. Ancak, iş değiştirenlerin büyük çoğunluğu kendilerine ücreti dışında daha iyi ilâve imkânlar (fringe benefits) elde edebilme umuduyla, bir önceki işlerine çok yakın diğer bir işyerine aynı işi yapmak üzere geçen kişilerdir. Sovyetler Birliği'nde ücret dışında sağlanan bu imkânlar gıda yardımı, dayanıklı tüketim maddeleri yardımı, tatil veya sağlık hizmetlerinden ev sahibi yapmaya kadar değişebilmektedir ki, bu imkânlar gerçek iş değişikliğini büyük ölçüde engellemektedir.

Sovyetler Birliği'nde ücret dışındaki yan gelirlerin toplam gelirin % 30'una kadar ulaşması ve satın almaya değer bir şey olmaması, yan gelirler yerine daha fazla para kazanmayı teşvik etmemektedir. Satın alınacak ilginç bir şey yoksa, daha fazla para kazanmak için daha fazla çalışmak niye? İlave olarak kitabın yazarı Mr. Standing'in belirttiği gibi, çalışma hayatına bu kadar yan gelirlerin bağlanmış olması sebebiyle yapısal düzenleme sürecinin sonucunda işsiz olabilecek kişiler kendilerini pek fakir hissetmeyecekler, sadece önemli bazı madde ve hizmetlere ulaşamayacaklardır.

Sovyetler Birliği'ndeki şu andaki işsiz sayısı 3-6 milyon kişi olarak belirtilmekte birlikte, resmi kayıtlara göre kamu sektöründe kronik olarak istediği şekilde iş bulamayan veya kâfi derecede çalışmayan 28 milyon işçinin olduğu tahmin edilmektedir. Bunların çoğu, ülkenin en fakir bölümü olan Merkezi Asya Cumhuriyetlerindedir. Eğer hükümet köklü ekonomik reformlar yapacaksa, 160 milyon Sovyet işçisinden 35 milyonunun ilk iki yıl içinde işlerini değiştirmeleri gerekebilir. Bu iş deği-

şikliğinin komşu bir fabrikaya geçme şeklinde değil de büyük boyutta yapılması gerekir.

Bu büyük sayılara karşın, 1 Temmuz'da uygulamaya giren Sovyet İş Kanunu bu konuları hiç kapsamamaktadır. İş olmayıp yatanlar daha önce yeni bir iş bulmadığı taktirde üç aya kadar eski ücretlerini almaya devam edecektir. Böylelikle 6 ay işsizlikten kazanç sağlayacaklardır. Bu miktar bir cumhuriyetten diğer bir cumhuriyete farklılık göstermekle birlikte, bu kişilerin işsizken aldıkları ücret, çalışırken aldıkları bir önceki ücretin hiç olmazsa yarısı olmalıdır.

Kişilerin iş değiştirmelerine yardımcı olmak için yeni kanun bir eğitim planı getirmekte ve böylelikle iş ve iş bulma servislerine daha büyük rol düşmektedir. Ülkenin tümü düşünüldüğünde 1990'da iş değiştirmelerin sayısı 2000'den azdı (1991'de 3000'e yükseldiği sanılmaktadır.) ve iş arayan her 1000 işçiye 1 resmi memur düşüyordu. Bu spektrumun diğer bir köşesinde kalan İsveç'de ise her 15 işçi için 1 memur bulunmaktadır. Sovyetler Birliği'nde ayrıca ülke bütününde iş ve işçi arayanlar arasında doğru bilgi akışını sağlayan güvenilir bir bilgi akış sistemi ve mekanizma mevcut değildir. Ayrıca 7-8 milyon işçiye eğitim onlara ihtiyaç duyulan yeni becerileri kazandıracak bir kapasite de yoktur.

Sonuç olarak, işsiz kalanların çoğu daha uzun süre hükümetin işsizlerle yaptığı para yardımı listesine katılacaklardır. Ancak Mr. Standing bu yardım listesine girebilmek için ileri sürülen şartların iş aramak için kaydolanlar dahil işsizlerin üçte ikisini dışarda bırakacağını belirtmektedir. Halen fakirlikle orta hallilik arasındaki gelir sınırında bulunan 80 milyon kişinin de bu listeye katılmaları riski vardır.

Çalışma bakanı da, önleyici tedbirler alınmadığı taktirde 20 milyon işsiz olabileceğini ifade etmiştir. Diğer kişiler bu rakkamın 30 milyona yükselmesinden ürkemektedirler. Mr. Standing'in kitabının önsözünde belirttiği gibi bu ölçüde bir işsizlik oranı, «sosyal ve politik kaos yaratabilir». Bunun bir sonucu olarak işsiz işçiler akin akin Batı'da iş arayabilirler. Sovyet yetkililerine göre bu rakam 1991-1995 seneleri için 3 milyon kişi/yıl, diğerlerine göre bunun 2 veya 3 misli olabilir. Bu rakamlar şüphesiz Batı'nın kapılarını bu işçilere açacağı varsayılarak ifade edilmektedir. Bu, faydalı bir emniyet vanası değil mi? Diğer bir alternatif Sovyet beceri ve yeteneğinin ortadan kaybolması mı?

BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR • AYLIK DERGİ

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak No. 6 Kat 2; 34400 Sultanahmet - İstanbul • TELEFON : 518 17 32 • YAZIŞMA : P.K. 769; 80005 Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA : Dergi'deki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir • KDV DAHİL 1991 İÇİN YILLIK ABONE : 68.000 TL; ÖĞRENCİLERE : 34.000 TL • İLAN FİYATLARI : Arka Kapak 2.000.000 TL, Ön Kapak İçi 1.200.000 TL, Arka Kapak İçi 1.000.000 TL, Tam Sayfa (Ekonomik Yorumlar bölümü öncesi ve içi) 800.000 TL, Tam Sayfa 700.000 TL, Yarım Sayfa 400.000 TL, Çeyrek Sayfa 200.000 TL, Kapakta Renk Farkı (tek renk için) 500.000 TL • NOT: İlan fiyatlarına % 12 oranında KDV ilave edilecektir. • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul): Akbank Türbe Şubesi 443, İş Bankası Çagalıoğlu Şubesi 256319, Yapı Kredi Çemberlitaş Şubesi 2269-9, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • DİZGİ VE GRAFİK DÜZENLEME : Yazievi, Telefon: 512 60 43 • BASKI : Yayıncılık Matbaası, Telefon: 527 42 41 • CİLT : Kuşak Ofset • Telefon: 527 41 03 • BASKI TARİHİ: 5 Ağustos 1991 • SAYISI : 4500

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (HAZİRAN 1991)

Ülkeler	GSMH/GSYİH *	Toptan Fiyatlar	Ücretler Kazançlar *	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi ** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Faiz Oranları (%)		
							Para Piyasası (3 Aylık)	Ticari Bankalar	
								Kredi	3 Aylık Mevduat
A.B.D.	-0.6	3.4	3.4	6.9	-89.6	-62.4	6.11	8.50	6.04
Avustralya	-1.5	2.3	6.9	9.4	1.1	-13.0	10.50	14.25	10.50
B. Almanya	5.2	2.2	6.1	6.3	41.5	16.1	8.94	10.50	8.13
Belçika	4.0	-2.1	5.3	8.5	-1.9	5.3	9.25	12.75	9.25
Fransa	0.9	0.7	5.1	9.4	-11.2	-7.6	9.94	10.15	9.81
Hollanda	4.7	1.0	2.8	4.7	6.6	9.6	9.11	11.00	9.11
İngiltere	-2.4	6.0	8.8	7.9	-23.9	-16.1	11.25	12.50	11.25
İspanya	2.7	1.7	5.2	15.1	-32.5	-16.7	12.55	16.00	9.00
İsveç	-0.4	2.9	4.6	2.1	3.9	-4.7	10.65	12.00	10.65
İsviçre	-0.3	0.1	5.2	1.1	-5.5	10.9	7.88	9.75	7.13
İtalya	1.1	2.1	7.8	9.7	-11.2	-15.3	11.75	12.50	b.d.
Japonya	5.9	0.6	3.9	2.1	74.2	39.1	7.41	7.88	4.08
Kanada	-2.8	0.4	6.3	10.3	10.2	-18.3	8.70	9.75	8.70

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya ve Kanada için İthalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F / F.O.B.

**“BİRA”
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**

Ayın Ekonomik Olayları

Dr. YILDIRIM KILKIŞ

1 1991 Haziran ayının ortasında yapılan ANAP Genel Kurulu'nda parti başkanlığına seçilen Mesut Yılmaz'ın Başbakan olarak göreve başlaması ile Akbulut Kabinesi istifa etmiş ve Mesut Yılmaz Hükümeti işbaşına gelmiştir. «23 Haziran 1991»de Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan yeni kabinenin programı «3 Temmuz 1991» tarihinde T.B.M.M.'nde görüşülmüş ve yeni Hükümet «5 Temmuz 1991»de Meclis'ten güvenoyu almıştır.

Hükümet Programı'nda, ülkemizin önemli ekonomik sorunlarının başında gelen enflasyon üzerinde durulmadığı görülmüştür. Ekonomiyi ilgilendiren çeşitli konularda yapılan vaatlerin, bu programın «seçim yatırımı» olarak nitelenmesine yol açtığını belirtmek gerekir. Bununla beraber Mesut Yılmaz ve kabinesinin kamuoyunda, eski kabineye göre daha olumlu karşılanması, ciddi ve etkili uygulamaların yapılacağı beklentisini güçlendirmektedir.

Geride bıraktığımız 1991 Haziran ayında enflasyonun hızı biraz yavaşlamış ve Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) rakamlarına göre toptan eşya fiyatları % 1.4, tüketici indeksi % 3 artmıştır. Bu rakamlar Mayıs'ta % 2.9 ve % 3.3 idi.

Kurban Bayramı dolayısıyla piyasalar ve turizm hareketleri biraz canlanmış, fakat nakit sıkıntısı devam etmiştir. Devam eden diğer bir olay da gelişen grev hareketleridir. Tekel ve Çaykur'dan sonra limanlarda ve kamu tersanelerinde başlayan oturma yürüyüş ve vizite eylemleri, özellikle kamu işyerlerinde grevlerin başlayacağı endişesini sürdürmektedir.

Yeni Hükümetin bütün ekonomik sorunlara kısa zamanda yaklaşabilmesi ve çözüm getirebilmesi beklenmemelidir. TÜSİAD'ın, yeni Hükümetin 100 gün içinde yönünü belli edeceğine dair görüşünün gerçekçi olduğunu herhalde kabul etmek gerekir. Yılmaz Kabinesi'nin başarılı, tutarlı, demokrasiye uygun ve ciddi uygulamalarla ülkemizin sosyo-ekonomik sorunlarına yaklaşmasını diliyoruz.

1991 Haziran, ayı Kurban Bayramı ve yaz konjonktürü dolayısıyla ekonomik olaylar bakımından pek hareketli geçmemiştir. Başlıca ekonomik olayları aşağıda kısaca belirtiyoruz.

DIŞ TİCARETLE İLGİLİ OLAYLAR

● İhracat ve Yatırımları Teşvik Tebliği'nde Değişiklik:

Devlet Planlama Teşkilatı'nın 14 Haziran 1991 tarihi Resmi Gazete'de yayınlanan 91/4 sayılı Tebliği ile, 91/1 sayılı İhracat ve Yatırımları Teşvik Tebliği'nde bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler ana hatları itibarıyla şöyle açıklanabilir:

– İhracattan sonra düzenlenen ihracat teşvik süresi 15 ay olup, bu belgelere kaydırma ve/veya ek süre verilemez.

– 1615 sayılı Gümrük Kanunu'nun 118'inci maddesi çerçevesinde düzenlenenler ve bu Tebliğ'in 34'üncü maddesinin a/4 fıkrası çerçevesinde düzenlenenler ile gemi, komple fabrika, tesis vb. için düzenlemelerde süre 24 aydır.

– Otomobil ihracatçıları için düzenlenecek İhracat Teşvik Belgesi dahilinde yapılacak ithalattan Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'na % 10 kesinti yapılmaz.

– Teminatsız ithalat uygulamalarından limited şirketler de yararlanırlar.

– Savunma Sanayii Müsteşarlığı'nca onaylanan savunma sanayii projelerinde % 60'a kadar döviz kullanılabilir. Bu projeleri üstlenen firmalara teslimat yapan imalatçılara ise talimat bedelinin % 50'si kadar döviz kullanılabilir.

– Yıllık cirosu 590 milyon TL'nin üzerinde olan imalatçıların, ithalatı doğrudan teşvik edilen yatırım malları listesinde yer alan yatırım mallarını üretecek yurt içi firmalara teslimleri de % 50 gümrük muafiyeti, vergi, resim ve harç istisnasından yararlanacaktır.

– Baraj inşaatlarında, müteahhitlik hizmetleri hariç olmak üzere, bizzat baraj yatırımlarının yatırım indirimlerinden yararlanmaları kararlaştırılmıştır.

● 1991'in İlk 4 Aylık İthalat ve İhracat Rakamları:

DİE'den yapılan açıklamaya göre, 1991 Nisan ayı ithalatı 1.309,692 milyon dolar, ihracatı ise 883,699 milyon dolar olmuştur. İhracatımızın, geçen ayın Nisan ayına göre % 1.3 arttığı, ithalatımızın ise % 0.6 oranında azaldığı görülmektedir.

Yılın ilk 4 aylık ihracatı 1991'de 4 milyar 263 milyon, ithalatı 6 milyar 225 milyon dolar olmuştur. 4 Aylık karşılaştırmada bu yıl, geçen yıla göre ihracatımız % 10.3, ithalatımız ise % 3.3 artmıştır.

● 1992 Yılı İhracatta Vergi İstisnası Oranları:

Avrupa Topluluğu'na ve uluslararası ticaret anlaşmalarına uyum sağlanması

için ihracatta kaldırılan doğrudan teşvikler dolayısıyla 1990'da % 18'e, 1991'de % 16'ya çekilen ihracatta vergi istisnası 1992'de % 14'e indirilmiştir.

Kurumların, sanayi ürünleri ihracatında Kurumlar Vergisi istisnasından yararlanabilmeleri için en az 250 bin dolar veya eşiti yabancı para tutarı kadar ihracat yapmaları gerekmektedir.

● Dış Ticaret Sermaye Şirketi Unvanı Esasları:

Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın 21 Haziran 1991 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan ihracat 91/4 sayılı Tebliği ile, 90/1023 sayılı İhracat Rejimi Kararı uyarınca «Dış Ticaret Sermaye Şirketi» (DTSS) unvanı verilmesi, geri alınması ve bu şirketlerin sorumlulukları yeniden düzenlenmiştir. Buna göre ödenmiş sermayeleri 5 milyar TL olan ve FOB 100 milyon dolar veya eşdeğerde ihracat yapan anonim şirketlere DTSS unvanı verilecektir.

● Kambiyo Rejiminde Değişiklik:

20 Haziran 1991 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile, Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar'ın bazı maddeleri değiştirilerek yeniden düzenlenmiştir. Bu değişikliklerle başlıca şu hususlar sağlanmış bulunmaktadır:

- Yurt dışında yerleşik kişiler, limitsiz olarak bankalardan ve özel finans kurumlarından döviz satın alabilecekler veya bu döviz transfer edebileceklerdir.
- Altın ihracatı tümüyle serbest bırakılmıştır.
- Yurt dışında menkul kıymet ihracı serbestçe yapılabilmektedir.
- Türkiye'de yerleşik kişiler, yurt dışında döviz üzerinden garanti ve kefalet verebileceklerdir.
- Mal mukabili ithalatta hesap kapama süresi 1 yıla çıkarılmıştır.
- Yatırım malı ithalatında döviz tevdiat hesabından ödemeler serbest bırakılmıştır.
- Türkiye'de yerleşik kişiler beraberinde döviz bulundurabilecekler, serbestçe döviz satın alabilecekler, bankalarda döviz hesabı açabileceklerdir.
- Yolcular beraberlerinde 5 bin dolar veya eşiti parayı yurt dışına serbestçe çıkarabileceklerdir.

Aynı tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın Tebliği'nde, kambiyo rejimindeki bu değişikliklerin uygulanması ile ilgili usul ve esaslar da açıklanmıştır.

MALİ KONULAR

- **Vergi Usul Kanunu'nda Değişiklik:**

Bakanlar Kurulu'nun 8 Haziran 1991 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan kararı ile V.U.K.'nda değişiklik yapılmıştır. Buna göre fatura kullanma mecburiyeti 300 bin liradan 500 bin liraya yükseltilmiş, ayrıca 100 bin lira olan amortisman tabii iktisadi kıymetlerdeki doğrudan doğruya gider yazabilme haddi 200 bin liraya çıkarılmıştır.

- **Denetim Görmeyen Sevk İrsaliesi Hakkında Açıklama:**

Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın, İstanbul Ticaret Odası'nın talebi üzerine yaptığı açıklamaya göre; 1.1.1991 tarihinden itibaren Vergi Usul Kanunu gereğince en az üç nüsha olarak düzenlenmesi gereken sevk irsalyelerinin 2 nüshası mutlaka emtiayı taşıyan taşıtta bulundurulacaktır. Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın denetim elemanları yolda denetim yaparlarsa, bir nüshayı alıkoyacaklardır. En az üç nüsha düzenlenmeyen sevk irsalyelerini, hiç düzenlenmemiş sayılacaktır. Ancak, yolda denetim yapılamaması halinde taşıtta bulunan iki nüsha da alıcıya teslim edilecektir.

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

EKONOMİDE GERÇEĞİ ARAYIŞ

Genel Ekonomik Görüşler • Serbest Pazar Ekonomisi • Ekonomik Kalkınma ve Kalkınma Stratejileri
 • 24 Ocak Kararları ve Özel Hükümetlerin Ekonomik Politikaları • Gelir Dağılımı • Vergi Politikası
 • Para ve Faiz Politikası • Kur Politikası • Konvertibilite • Dış Borçlar ve İç Borçlar • IMF Politikaları
 • Sermaye Piyasası • Özelleştirme • Kamu İktisadi Teşebbüsleri • Ekonominin Demokratikleşmesi •
 Ekonomik Politikaya İlişkin Bazı Öneriler • Çeşitli Ekonomik Konular

1980 sonrası izlenen ekonomik politikanın bir eleştirisi niteliğinde olan bu kitap, tartışmaya açık olmak üzere alternatif politikalar önermekte, ekonomide bazı gerçekleri yakalamayı amaçlamaktadır.

*Fiatı 24.000 TL/Öğrencilere indirimli
 (Öğrencilerin yayınevine başvurulması)*

Politikada Gerçeği Arayış (Çıkıyor)
Toplumsal Davranışlarda Gerçeği Arayış (Çıkıyor)
Enflasyonda Gerçeği Arayış (Hazırlanıyor)

BAĞLAM YAYINCILIK

Ankara Cad. No: 13/1 34410 Cağaloğlu/İstanbul, Tel: 513 59 68

Bulutlann üzerinden yeryüzüne
süzülürcesine özgür ve sessiz...
Yükseklere... çok yükseklere
tırmanırçasına atak ve güçlü...
Geniş ufuklara egemen olmak...
aydınlık... feryatlı bir dünyada sınırsızlığı
yaşamak... Varolduğunu hissetmek...
Renault 21... Olağanüstü bir duygu bu.

21 yüzyılı başlatan teknolojik
gelişmeyi Renault 21'ler sergiliyor.
Dış görünümüne mükemmel...
her an şahlanmaya hazır soylu bir
yaş atı gibi.
Renault 21'ler Türkiye'ye üç ayı tipte
sunuluyor:
**Renault 21... Renault 21 Manager...
Renault 21 Concorde...**
Ve üçü de 1991 model.

Renault 21 ve Renault 21 Manager'ın
motor hacmi 1700 cc... Renault 21
Concorde'nin motoru ise 2000 cc...
üstelik enjeksiyonlu. Hızları 200 km/yı
aşıyor, güçleri 135 Hp'a ulaşıyor.
Renault 21'ler geniş iç mekânlarıyla
sürücülere ve yolculara **olağanüstü
bir konfor**... enişmez güçleriyle
olağanüstü bir dinamizm sunuyorlar.
Bütün Renault'lar gibi Renault 21'ler de
Türkiye'nin en büyük satış sonrası
teşkilatının servis ve yedek parça
güvencesine sahip.

Uluslararası standartlarda **üstün
kalitesi**... geniş ve aydınlık iç
mekanı... 7 fonksiyonlu bilgisayarlı...
enjeksiyonlu motoru... hem hidrolik,
hem yükseklik ayarlı direksiyonu...
uzaktan kumandalı merkezi kilit sistemi

ve sürüş güvenliğiyle Renault 21, bütün
kavramları değiştirecek... yeniden
yaratacak.

Ozgür olmak... Hızın... gücün...
konforun tadına varmak...
Ozlemlen... tutkulan aşmak...
Varolduğunu hissetmek...

**Renault 21.
Olağanüstü bir otomobil bu...
Tanıyın!
Olağanüstü bir duygu bu...
Yaşayın!**

RENAULT
"Yaşanacak Otomobiller"

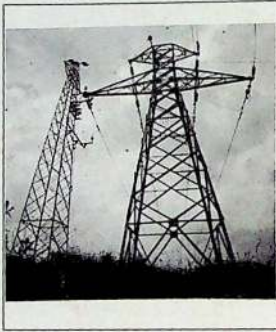
YOKUM

Renault 21 Renault 21 Manager Renault 21 Concorde

'91 Model

TÜRKİYE'DE SANAYİ, ZİRAAT VE ENERJİ SEKTÖRLERİNDE DAİMA BU MARKAYA RASTLARSINIZ.

TEMEL CIVATA Türkiye'nin en büyük civata fabrikasıdır. Bu büyüklüğün sağladığı avantaj ile Otomotiv Sanayii, Genel İmalat Sanayii, Ziraat makineleri ve yüksek voltaj Enerji Nakil Hatının planlarında daima TEMEL marka civatalara rastlarsınız. Bu husus, **TEMEL CIVATA**'nın TSEK belgesine haiz olmasının ötesinde müşteriye tatmin eder, servisi ve zamanında teslim anlayışının neticesidir.

TEMEL CIVATA bu özellikleri ile Türkiye'nin yegâne civata/somun ihraç eden kuruluşu olmak özelliğini de taşımaktadır. Yerli müşterilere sunduğumuz kalite, zamanında teslim ve hizmet anlayışı Avrupalı müşterilerimizi de tatmin ettiğinden TEMEL CIVATA yurt dışından devamlı surette artan taleplerle karşılaşmaktadır.

TEMEL CIVATA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

MERKEZ: Üsküdar Cad. STFA Kozyatağı Konutları B-3 Blok Giriş Katı 81090 Erenköy-İSTANBUL

Tel: (1) 362 94 18 - 362 94 10 - 380 25 84 Telex: 29603 İpar - 29466 cıva İr.

FABRİKA: Ceyhan Yolu Üzeri Km. 30 ADANA Tel: (71) 19 27 73 - 12 00 23 / (7325) 1083-1084 Fax: (7325) 1085

ANKARA BÜRO: Karanfil Sok. No. 5 Birlik İş Merkezi Kat. 5 Daire 63 Kızılay-ANKARA

Tel: (4) 117 10 80 - 117 00 75 Fax: (4) 117 00 75